

EVALUATIE GEMEENTERAADS- VERKIEZINGEN EN VERKIEZINGEN EUROPEES PARLEMENT 2014

Uitgevoerd door: GfK

Uw contact: Ellen Cox & Björn de Groot

Tel.: +31 (0)35-6258411 / Fax: +31 (0)35-6246532

E-mail: ellen.cox@gfk.com

Projectnummer: 34901

Datum: 28-8-2014

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Inhoud

Pagina

Evaluatie Gemeenteraadsverkiezingen 2014

Samenvatting	7
Hoofdstuk 1 Inleiding	9
Hoofdstuk 2 Onderzoek onder gemeenten	11
2.1 De voorbereiding op de verkiezingen	11
2.1.1 Problemen bij voorbereidingen	11
2.1.2 Vaststelling van de uitslag	11
2.1.3 Kandidaatsstelling	12
2.1.4 Selectie van kiesgerechtigden	12
2.1.5 Instructie van stembureauleden	12
2.1.6 Inrichting van stemlokalen	12
2.1.7 Maken en verstrekken van stempassen	12
2.1.8 Maken en verstrekken van vervangende stempassen	13
2.1.9 Opmaken van het register ongeldige stempassen	13
2.1.10 Ongeldige en onbezorgde stempassen	13
2.1.11 Informatieverstrekking aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden	14
2.2 Opkomst en gebruik volmachten	16
2.2.1 Opkomst	16
2.2.2 Gebruik volmachten	16
2.3 Digitale beschikbaarheid formulieren	17
2.3.1 Beschikbaarheid digitaal formulier L-8	17
2.4 Politieke partijen en kandidaatsstelling	19
2.4.1 Informatieverstrekking registratieproces	19
2.4.2 Deelname (nieuwe) lokale partijen	21
2.4.3 Deelname kandidaten	22
2.4.4 Ondersteuningsverklaringen	24
2.5 Stembureauleden	27
2.5.1 Bezetting stembureaus	27
2.5.2 Organisatie instructie stembureauleden	29
2.5.3 Gebruik en beoordeling instructie BZK	34
2.5.4 Gebruik en beoordeling toolkit BZK	37
2.5.5 Instructie hanteren telmethode BZK	39
2.5.6 Brochure Stembureau-instructie en andere leidraden	40
2.5.7 Controle functioneren stembureauleden	41
2.6 Toegankelijkheid stemlokalen	43

2.6.1	Bezetting stembureaus	43
2.7	Stemopneming en invullen proces-verbaal	45
2.7.1	Constatering en correctie fouten in processen-verbaal	45
2.7.2	Hertelling van stemmen	47
Hoofdstuk 3	Onderzoek onder stembureauleden	48
3.1	Gebruik en beoordeling stembureau-instructie	48
Hoofdstuk 4	Observatie stemopneming	52
4.1	Fase 1: Algemeen	52
4.2	Fase 2: Sorteren van de stemmen	55
4.3	Fase 3: Tellen van de stemmen	58
4.4	Fase 4: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen	63
4.5	Fase 5: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen	65

Evaluatie Verkiezingen Europees Parlement 2014

Samenvatting

Hoofdstuk 5	Inleiding	71
Hoofdstuk 6	Onderzoek onder gemeenten	73
6.1	De voorbereiding op de verkiezingen	73
6.1.1	Problemen bij voorbereidingen	73
6.1.2	Ongeldige en onbezorgde stempassen	74
6.1.3	Informatieverstrekking aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden	75
6.2	Opkomst en gebruik volmachten	78
6.2.1	Opkomst	78
6.2.2	Gebruik volmachten	78
6.3	Digitale beschikbaarheid formulieren	79
6.4	Ondersteuningsverklaringen	82
6.4.1	Ondersteuningsverklaringen	82
6.5	Stembureauleden	84
6.5.1	Bezetting stembureaus	84
6.5.2	Organisatie instructie stembureauleden	86
6.5.3	Gebruik en beoordeling instructie BZK	91
6.5.4	Gebruik en beoordeling toolkit BZK	94
6.5.5	Instructie hanteren telmethode BZK	96
6.5.6	Brochure Stembureau-instructie en andere leidraden	97
6.5.7	Controle functioneren stembureauleden	99
6.6	Toegankelijkheid stemlokalen	101
6.6.1	Bezetting stembureaus	101
6.7	Stemopneming en invullen proces-verbaal	103
6.7.1	Constatering en correctie fouten in processen-verbaal	103
6.7.2	Hertelling van stemmen	105
Hoofdstuk 7	Onderzoek onder stembureauleden	106
7.1	Gebruik en beoordeling stembureau-instructie	106
Hoofdstuk 8	Observatie stemopneming	110
8.1	Fase 1: Algemeen	110
8.2	Fase 2: Sorteren van de stemmen	113
8.3	Fase 3: Tellen van de stemmen	116
8.4	Fase 4: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen	121
8.5	Fase 5: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen	123

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Bijlage I:	Onderzoeksverantwoording Evaluatie GR
Bijlage II:	Onderzoeksverantwoording Evaluatie EP
Bijlage III:	Vragenlijst onderzoek onder gemeenten
Bijlage IV:	Vragenlijst onderzoek onder stembureauleden
Bijlage V:	Checklist observatie stemopneming

EVALUATIE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN 2014

Samenvatting

Op woensdag 19 maart 2014 werden in 380 gemeenten in Nederland gemeenteraadsverkiezingen gehouden. Voor het rechtmatig verlopen van de verkiezingen is het van groot belang dat de procedures rondom het stemmen zorgvuldig worden gevolgd. In dit licht heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties GfK verzocht het verkiezingsproces bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014 te evalueren. Alle 380 gemeenten waar verkiezingen werden gehouden zijn uitgenodigd om middels het invullen van een online vragenlijst deel te nemen aan de evaluatie. In totaal hebben 305 gemeenten hun medewerking aan het onderzoek verleend, een responspercentage van 80%.

De voorbereiding van de verkiezingen liep bij de meeste gemeenten (85%) zonder noemenswaardige problemen. Ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 deden zich hiermee minder vaak problemen voor. Indien er wel sprake was van problemen in de voorbereiding, dan hadden deze in de meeste gevallen betrekking op de vaststelling van de uitslag (5%; n=15 gemeenten). Ongeveer eenderde van de gemeenten (31%) verstreekte informatie met betrekking tot de verkiezingen die specifiek op niet-Nederlandse kiesgerechtigden is gericht. De gemeentewebsite en in mindere mate huis-aan-huisbladen zijn de meest gebruikte kanalen om deze stemgerechtigden te informeren.

De opkomst in de gemeenten die aan het onderzoek hebben deelgenomen lag iets boven de helft (53%). Bij de kleinere gemeenten (minder dan 25.000 kiesgerechtigden) was de opkomst hoger dan bij de grotere gemeenten (gemiddeld 61% bij de kleinste gemeenten vs. gemiddeld 49% bij de grootste).

Bij het grootste deel van de gemeenten (77%) was het mogelijk om formulier L-8, voor het aanvragen van een schriftelijke volmacht, te downloaden van de gemeentewebsite. Er is een trend te zien dat de grotere gemeenten hiermee verder zijn dan de kleinere. Bij alle gemeenten met meer dan 100.000 kiesgerechtigden kan formulier L-8 gedownload worden, tegenover tweederde van de kleinste gemeenten (minder dan 10.000 kiesgerechtigden).

Politieke partijen worden in de meeste gemeenten per brief (67%) en/of via de gemeentewebsite (65%) geïnformeerd over het registratieproces. De helft (50%) van de grootste gemeenten hebben pro-actief een bijeenkomst georganiseerd voor geïnteresseerden, en daarnaast heeft de helft van alle gemeenten de partijen op ad-hoc-basis verder geholpen met concrete partijen. De informatievoorziening lijkt hiermee goed op orde; slechts bij enkele gemeenten (n=4) deden zich problemen voor met de registratie van politieke partijen. In de meeste gemeenten (93%) hebben lokale partijen zich geregistreerd voor de verkiezingen, en in de meeste gevallen kwamen er uiteindelijk ook lokale partijen (oude of nieuwe) in de raad.

Mannelijke kandidaten zijn sterker vertegenwoordigd dan vrouwelijke. De verhouding mannen en vrouwen die zich verkiesbaar hebben gesteld is ongeveer 3:1. In de grootste gemeenten (100.000 of meer kiesgerechtigden) is deze verdeling met 2:1 iets minder scheef. In een klein

deel van de gemeenten, 14%, stonden kandidaten op de kieslijst die een andere dan de Nederlandse nationaliteit hebben.

Twee op de drie gemeenten (68%) hebben maatregelen genomen om kiezers die een ondersteuningsverklaringen wensen af te leggen te faciliteren. Dit gebeurde in de vorm van extra informatie (41%) ruimere openingstijden (21%) en/of het speciaal voor dit doel openen van extra loketten (18%). Het afleggen van ondersteuningsverklaringen door kiezers verliep, net als bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2012, in vrijwel alle gemeenten probleemloos. Slechts 2 gemeenten maken melding van ontvangen klachten over dit onderwerp. Ook problemen met betrekking tot het ronselen van ondersteuningsverklaringen bleven beperkt tot enkele gemeenten (n=3).

De meeste gemeenten (86%) hebben een instructiebijeenkomst georganiseerd voor hun stembureauleden. Indien dit niet het geval was, werd er veelal gebruik gemaakt van een online instructie en is er een digitale toets afgenomen. Indien georganiseerd, vond de klassikale bijeenkomst in de helft (54%) van de gevallen twee weken of korter voor de verkiezingen plaats (vergelijk: in 2012 vond 81% van de instructiebijeenkomsten binnen 14 dagen voor de Tweede Kamerverkiezingen plaats). Ten opzichte van 2012 is er in de instructie vaker onderscheid gemaakt tussen stembureauvoorzitters en andere leden (47% vs. 35%). Een groot deel van deze gemeenten (74%) heeft gebruik gemaakt van de PowerPoint-instructie van het ministerie van BZK. Deze gemeenten zijn zeer positief over zowel de inhoud (81%) als de vormgeving (80%). Bijna alle gemeenten die hun stembureauleden klassikaal hebben geïnstrueerd, hebben hen gewezen op de door BZK ontwikkelde online toolkit. Ook hierover is men uitgesproken positief, een beeld dat we terugzien wanneer de stembureauleden zelf wordt gevraagd de toolkit te beoordelen.

Driekwart van de gemeenten (73%) heeft de stembureauleden geïnstrueerd de nieuwe telmethode, zoals aanbevolen door BZK, te hanteren. Hiermee lijkt deze telmethode minder vaak te worden geïnstrueerd dan in 2012, toen dit nog bij 83% van de gemeenten gebeurde. De voornaamste reden om de telmethode niet te instrueren, is dat men deze 'te omslachtig en tijdrovend' vindt. Naast deze instructies verstrekken vrijwel alle gemeenten (99%) een hand-out van de brochure 'Stembureau-instructie' aan hun stembureauleden. Controle van het functioneren van stembureauleden vond met name plaats door het bezoeken van de stemlokalen op de verkiezingsdag (73%). Daarnaast werden de processen-verbaal bestudeerd. Een op de vier gemeenten (26%) onderwierp de stembureauleden aan een toets.

Bij de stemopneming werden in een op de vijf gemeenten fouten in de processen verbaal geconstateerd, een positieve ontwikkeling ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen 2012. Bij die verkiezingen werden in 46% van de gemeenten fouten in de processen-verbaal geconstateerd. In 12 gemeenten moesten, vanwege fouten in de processen-verbaal, de stemmen in een of meerdere stembureaus opnieuw worden geteld.

1 Inleiding

Op woensdag 19 maart 2014 vonden in Nederland de gemeenteraadsverkiezingen plaats.

Verkiezingen moeten transparant en controleerbaar zijn om te kunnen spreken van een democratische rechtsstaat. Zorgvuldige procedures rondom het stemmen en de stemprocedure zijn dan ook van eminent belang. Aangezien de verkiezingen rechtmatig moeten verlopen, is het daarnaast van belang na te gaan hoe er wordt omgegaan met de regels van het kiesrecht. Gezien dit belang heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties GfK verzocht het verkiezingsproces bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014 te evalueren.

Doel van het onderzoek is een representatief beeld geven van de wijze waarop het verkiezingsproces bij gemeenten is verlopen. Bovendien dienen de resultaten aanknopingspunten te geven voor verbetering van de ondersteuning van gemeenten bij de organisatie van het verkiezingsproces vanuit het ministerie en/of de Kiesraad.

De evaluatie bestaat uit de volgende deelonderzoeken:

- **Online enquête onder gemeenten:** hierin wordt de voorbereiding door de gemeente en het verloop van de verkiezingen geëvalueerd. Aan deze enquête namen 305 gemeenten deel.
- **Online enquête onder stembureauleden:** in dit onderdeel is onderzocht hoe men de instructie van BZK voor stembureauleden beoordeelt. Aan deze enquête namen n=856 stembureauleden uit 31 verschillende gemeente deel.
- **Observatie toegankelijkheid stemlokalen:** door middel van observaties ter plaatse op verkiezingsdag is de toegankelijkheid van stemlokalen voor mindervaliden vastgesteld. Voor deze observatie zijn 48 stemlokalen in 25 gemeenten **bezocht**.
- **Observatie stemopneming:** door middel van observaties ter plaatse op verkiezingsdag is het verloop van het proces van het tellen van de stemmen vastgesteld. Voor deze observatie zijn 48 stemlokalen in 25 gemeenten bezocht.

Deze onderdelen worden in afzonderlijke hoofdstukken behandeld.

Onderzoek onder gemeenten

Het onderzoek onder de gemeenten gaat in op de volgende onderwerpen:

- de voorbereiding op de verkiezingen
- opkomst en gebruik volmachten
- digitale beschikbaarheid formulieren
- politieke partijen en kandidaatsstelling
- stembureauleden
- toegankelijkheid stemlokalen
- stemopneming en invullen proces-verbaal.

Waar mogelijk en relevant zijn de resultaten vergeleken met de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezingen 2012, zoals uitgevoerd door TNS NIPO.

Onderzoek onder stembureauleden

Ter ondersteuning van de gemeenten bij de voorbereiding van de verkiezingen reikt BZK een nieuwe stembureau-instructie aan. Stembureauleden die hier gebruik van gemaakt hebben, is gevraagd hoe de nieuwe instructie is bevallen.

Observatie toegankelijkheid

Iedereen die kiesgerechtigd is moet in de gelegenheid zijn om te stemmen. Voor ouderen en mensen met lichamelijke beperkingen kunnen er echter vele obstakels zijn, zowel binnen het stembureau als op weg daarheen. Ingevolge de Kieswet moet ten minste een kwart van de stemlokalen in een gemeente toegankelijk zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking. Dat houdt in dat de plek en de inrichting van deze stemlokalen geschikt moeten zijn om ook kiezers met lichamelijke beperkingen zo veel mogelijk zelfstandig te laten stemmen. Aangezien er verschillende behoeften bestaan naar gelang de aard van de lichamelijke beperking moet de beoordeling niet alleen gebaseerd zijn op het meten van deuropeningen, hellingen en opstapjes. Er is ook een algemeen oordeel nodig over de toegankelijkheid vanuit het perspectief van de verschillende beperkingen. De toegankelijkheid is daarom geëvalueerd aan de hand van een checklist waaraan de toegankelijkheid in de volle breedte wordt beoordeeld en zoveel mogelijk recht gedaan wordt gedaan aan de verschillende perspectieven.

Observatie stemopneming

Voor de gemeenteraadsverkiezingen heeft BZK een nieuwe telinstructie aanbevolen. In die instructie, die is bedoeld voor leden van de stembureaus, is een manier van tellen aanbevolen die het maken van telfouten kan helpen voorkomen. Nagegaan is of alle stappen van de nieuwe methode tot en met het ondertekenen van het proces-verbaal op de nieuwe aanbevolen manier zijn uitgevoerd.

Leeswijzer

In dit rapport zijn de resultaten op alle vragen grafisch (door middel van grafieken) dan wel in tabelvorm weergegeven. Indien er sprake is van statistisch significante en relevante verschillen tussen subdoelgroepen (bijvoorbeeld tussen verschillende gemeentegrootten) of ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen 2012, dan zijn deze benoemd in de tekst. Indien er opvallende maar niet-significante verschillen zijn, dan wordt er gesproken over een trend of in termen van 'er lijkt een verschil te zijn tussen..'.

2 Onderzoek onder gemeenten

2.1 De voorbereiding op de verkiezingen

In het eerste deel van de vragenlijst geven de gemeenten aan op welke problemen men is gestuit bij de voorbereiding van de gemeenteraadsverkiezingen. Ook is hier gevraagd naar de informatieverstrekking die specifiek gericht was op niet-Nederlandse stemgerechtigden.

2.1.1 Problemen bij voorbereidingen

Het overgrote deel van de ondervraagde gemeenten, 85% (258 gemeenten) heeft geen problemen ondervonden bij de voorbereidingen van de gemeenteraadsverkiezingen. Hiermee ligt het aandeel gemeenten waarin zich wel problemen voordeden, lager dan bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 (15% vs. 24%).

A1. *Bent u in het kader van de voorbereiding van de verkiezingen gestuit op problemen bij het uitvoeren van uw wettelijke verplichtingen bij: (basis: n=304)*

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	2012
Geen problemen	85%	94%	86%	80%	80%	75%	76%
Vaststelling uitslag	5%	2%	4%	7%	8%	8%	8%
Kandidaatstelling	4%	2%	3%	3%	12%	0%	0%
Selectie kiesgerechtigden	3%	2%	4%	3%	0%	8%	2%
Instructie stembureauleden	3%	2%	2%	3%	8%	8%	5%
Inrichting stemlokalen	2%	0%	2%	3%	4%	0%	6%
Maken en verstrekken stempassen	1%	0%	0%	4%	0%	8%	7%
Vervangende stempassen	1%	0%	0%	3%	0%	0%	7%
Opmaken register ongeldige stempassen	1%	0%	1%	1%	0%	0%	3%

Bij elk van de gerapporteerde problemen is doorgevraagd naar waar het precies om ging.

2.1.2 Vaststelling van de uitslag

Het vaakst, bij 5% van de gemeenten, deden zich problemen voor bij de vaststelling van de uitslag. Samenvattend hadden deze betrekking op:

- fouten in de processen-verbaal
- hertelling op verzoek van een partij
- hertelling vanwege telfouten
- problemen/onbekendheid met het Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV).

2.1.3 Kandidaatsstelling

Bij 4% van de gemeenten waren er problemen bij de kandidaatsstelling. In de meeste gevallen gaat het hier om de problemen die partijen ondervonden bij het werken met OSV. Als maatregel om dit te verhelpen hebben de gemeenten extra ondersteuning geboden aan de partijen en indien nodig hebben ze het gezamenlijk ingevuld.

2.1.4 Selectie van kiesgerechtigden

3% van de gemeenten heeft problemen ondervonden bij de selectie van de kiesgerechtigden. Dit had in vrijwel alle gevallen betrekking op het (digitaal) verwerken van de IND-lijst, waardoor kiesgerechtigden met een buitenlandse nationaliteit niet werden geselecteerd. Dit is in de meeste gevallen opgelost door de software te updaten, de IND-lijst handmatig te verwerken of, in het geval van één gemeente, de stempassen voor deze groep achteraf te versturen.

2.1.5 Instructie van stembureauleden

De instructie van stembureauleden zorgde bij 3% van de gemeenten voor problemen. Het meest voorkomende probleem was een gebrek aan motivatie bij ervaren stembureauleden om aan de (wettelijk verplichte) instructie deel te nemen. Daarnaast werden voor twee gemeenten specifieke problemen benoemd met betrekking tot de toolkit van BZK: de informatie in de toolkit zou onjuist zijn, er was sprake van een storing bij het invullen van vragen en in een filmpje zou sprake zijn van een onjuiste situatie met betrekking tot de opstelling van de stemhokjes en de stembus.

2.1.6 Inrichting van stemlokalen

Bij 2% van de gemeenten waren er problemen met de inrichting van stemlokalen. Hierbij ging het om de moeilijkheid te voldoen aan de – in de woorden van de gemeente – 'strengere' voorwaarden voor toegankelijkheid voor mindervaliden, klachten van kiezers over het gebrek aan privacy in de stemhokjes en verkeerde plaatsing van de stembus.

2.1.7 Maken en verstrekken van stempassen

In enkele gemeenten (n=4) was er een probleem bij het maken en verstrekken van stempassen:

- Vertraagde bezorging van de stempassen in twee straten.
- Problemen met het verstrekken van stempassen aan de juiste kiesgerechtigden met EU-nationaliteit en kiezers uit het Probas-bestand.
- Het verplichte vak op de stempas waar het dichtstbijzijnde stemlokaal staat aangegeven wordt als overbodig beschouwd.
- Er was een nieuwe 'speler' verantwoordelijk voor de bezorging van stempassen. Doordat deze onbekend was met de hiermee samenhangende gevoeligheden kwamen veel stempassen niet direct in handen van de kiezer en moesten er meer vervangende stempassen afgegeven worden dan voorheen.

2.1.8 Maken en verstrekken van vervangende stempassen

Twee gemeenten (1%) hadden te maken met problemen bij het maken en verstrekken van vervangende stempassen. Naast het hierboven genoemde probleem bij de bezorging, waardoor er meer stempassen afgegeven moesten worden, had een gemeente de klacht dat bij het aanmaken van passen er geen diakritische tekens (schrijfttekens die onder, boven of door een letter gezet worden) gebruikt konden worden. Dit is opgelost door handmatig aanpassen van de stempassen.

2.1.9 Opmaken van het register ongeldige stempassen

Bij het opmaken van het register ongeldige stempassen hadden twee gemeenten te maken met problemen. Bij één gemeente ging het hierbij om het niet goed kunnen sorteren op geslachtsnaam. Bij de andere gemeente kwam er van twee stembureaus de klacht dat een kiezer was overleden, maar dit niet was vermeld in het register van ongeldig verklaarde stempassen (ROS). Stembureauleden kregen hierdoor de indruk dat het ROS niet betrouwbaar was. Dit werd opgelost door in een telefonisch overleg de reden voor deze afwijking te bespreken (vertraagde melding bij BRP).

2.1.10 Ongeldige en onbezorgde stempassen

Gemiddeld genomen werden 3 op de 1000 stempassen opgenomen in het Register Ongeldige Stempassen. Bij de gemeenten met het op een na hoogste aantal kiesgerechtigden lijkt zich dit vaker voor te doen dan bij de overige gemeenten.

Slechts een klein deel van de stempassen – ongeveer een op de duizend - wordt onbezorgbaar retour gezonden.

A4. *Hoeveel stempassen zijn opgenomen in het Register Ongeldige Stempassen? (basis: n=305)*

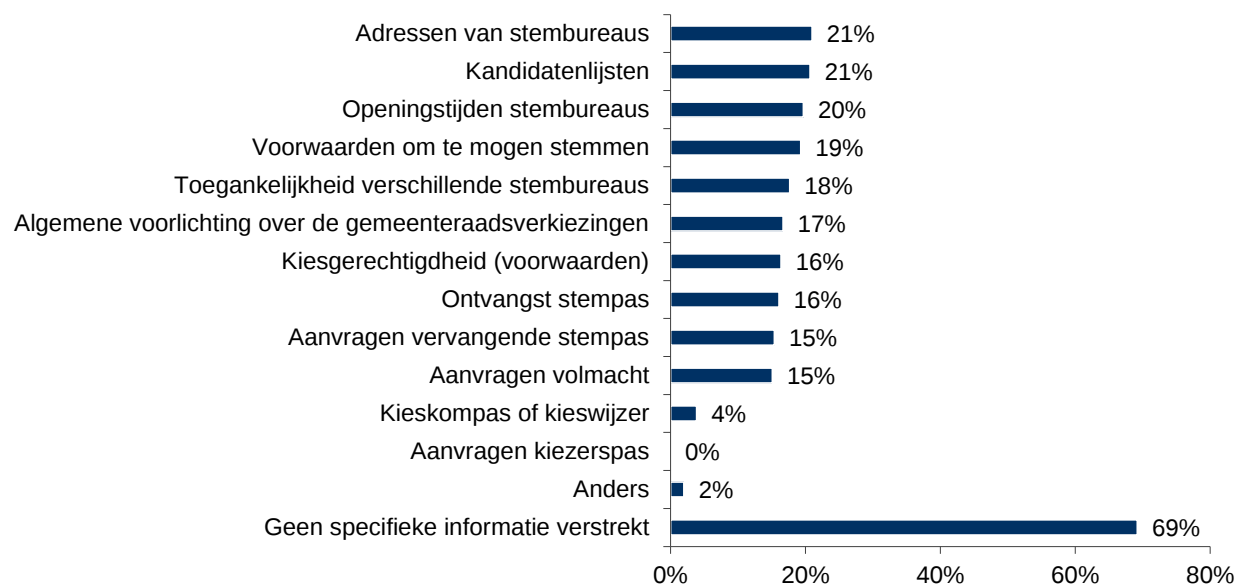
A5. *Hoeveel stempassen zijn onbezorgbaar retour verzonden? (basis: n=305)*

	Totaal	< 10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Aantal kiesgerechtigden	31.808	7.625	17.515	36.530	65.730	202.658
Stempassen opgenomen in ROS (gem.)	107	23	44	73	470	675
Stempassen opgenomen in ROS (%)	0,3%	0,3%	0,3%	0,2%	0,7%	0,3%
Stempassen onbezorgbaar retour (gem.)	38	4	12	24	78	486
Stempassen onbezorgbaar retour (%)	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%

2.1.11 Informatieverstrekking aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden

Een op de drie gemeenten (31%) heeft specifieke informatie verstrekt aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden. Van de gemeenten met 50.000 tot 100.000 stemgerechtigden richtte echter slechts 8% zich specifiek tot deze groep stemgerechtigden. De informatieverstrekking betrof een breed scala aan onderwerpen, zoals in onderstaande figuur wordt weergegeven.

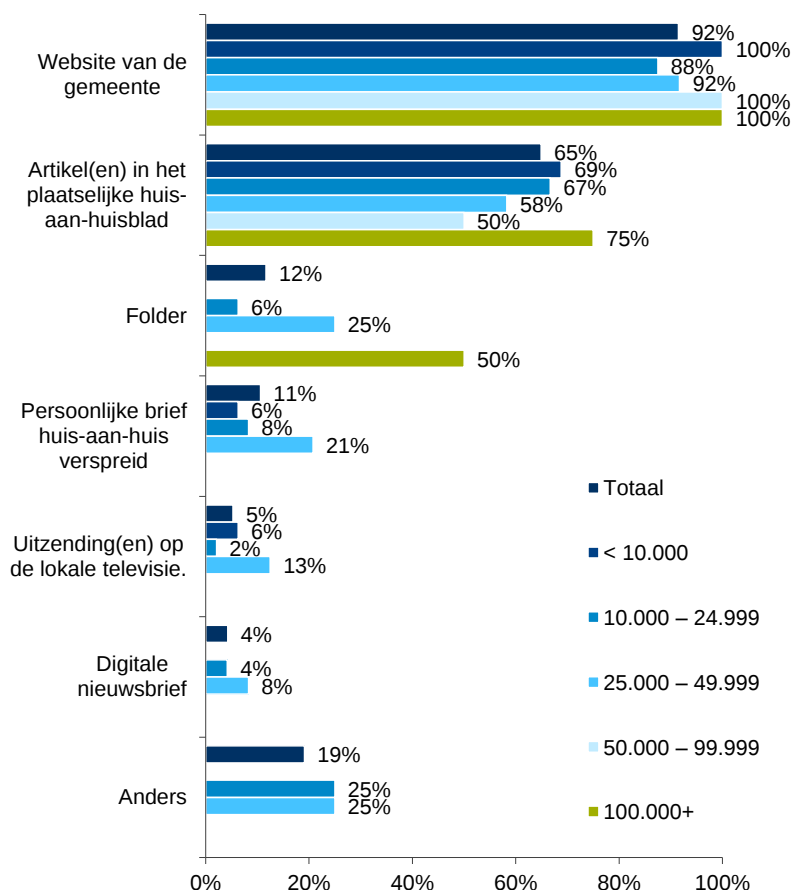
A6. Welke informatie is er specifiek verstrekt aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden met betrekking tot hun rechten en mogelijkheden bij de verkiezingen? (basis: n=305)

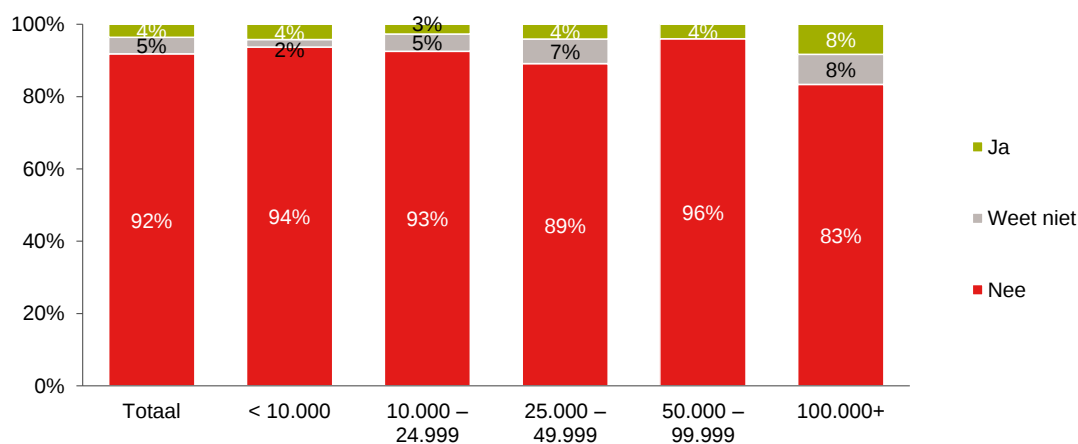
Voor de informatievoorziening specifiek voor niet-Nederlanders hebben de gemeenten vooral gebruik gemaakt van de eigen gemeentewebsite. Daarnaast hebben veel gemeenten gebruikt gemaakt van artikelen in plaatselijke huis-aan-huisbladen. (vraag A7)

Slechts een klein aantal gemeenten (4%) heeft informatie aan kiesgerechtigden aangeboden in een andere taal dan de Nederlandse. (vraag A8)

A7. Op welke wijze is de informatie aan de niet-Nederlandse kiesgerechtigden verstrekt?
(basis: n= 94)

A8. Is de informatie aan kiesgerechtigden aangeboden in verschillende talen? (basis: n= 305)

2.2 Opkomst en gebruik volmachten

In dit onderdeel van de vragenlijst geven de gemeenten inzicht in welk stadsdeel hun kiesgerechtigden zijn of haar stem hebben uitgebracht. Tevens is een inventarisatie gemaakt van het gebruik van volmachten, en of zich hiermee incidenten hebben voorgedaan.

2.2.1 Opkomst

Gemiddeld lag de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen in de aan het onderzoek deelnemende gemeenten op iets boven de helft (53%). De kleinere gemeenten (minder dan 25.000 kiesgerechtigden) kenden een betere opkomst dan de grotere.

- D1. Hoeveel kiesgerechtigden waren er op 19 maart 2014 in uw gemeente? (basis: n= 305)
D2. En hoeveel kiesgerechtigden hebben bij deze verkiezing hun stem uitgebracht? (basis: n= 305)

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Kiesgerechtigden (gemid.)	31.808	7.625	17.515	36.530	65.730	202.658
Stem uitgebracht (gemid.)	16.974	4.626	10.190	18.424	34.904	99.997
Opkomst verkiezingen (%)	53%	61%	58%	50%	53%	49%

2.2.2 Gebruik volmachten

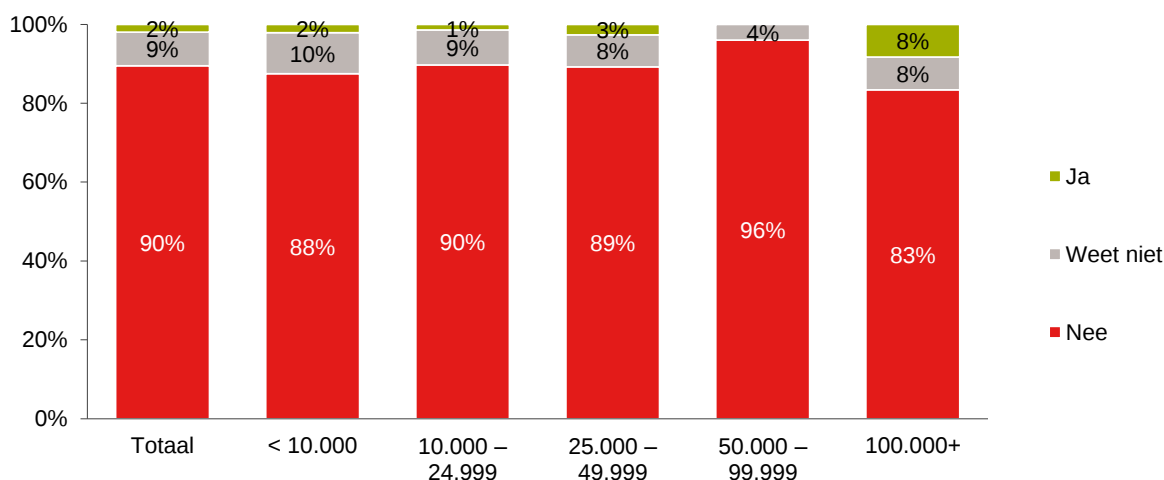
Ongeacht de grootte van de gemeente heeft ongeveer 5% van de kiesgerechtigden bij volmacht gestemd.

- D3. Hoeveel verzoeken om een schriftelijke volmacht te geven, heeft uw gemeente ingewilligd? (basis: n= 305)
D6. Hoeveel kiezers hebben daadwerkelijk bij volmacht gestemd (zie het ingevulde N 11-formulier)? (basis: n= 305)

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Verzoeken schriftelijke volmacht ingewilligd (gemid.)	50	23	17	100	177	21
Bij volmacht gestemd (gemid.)	1.577	458	1.073	1.702	3.366	8.189
Bij volmacht gestemd (%)	5%	6%	6%	5%	5%	4%

Bij enkele gemeenten (2%, 6 in totaal, waarvan 4 gemeenten met 100.000+ stemgerechtigden) deden zich incidenten voor met het ronselen van volmachten. Het ging hierbij om het vermoeden dat een of meerdere partijen stemmen hebben geronseld. Van deze gemeenten geven er 5 expliciet aan dat de burgemeester aangifte heeft gedaan van deze incidenten.

D7. Hebben zich in uw gemeente incidenten voorgedaan met het ronselen van volmachten?
(basis: n= 305)

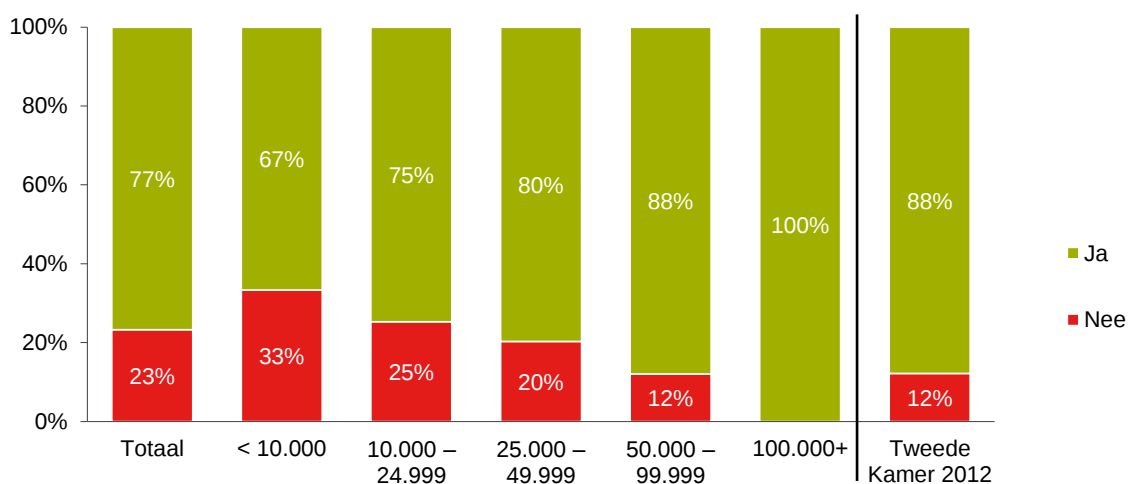
2.3 Digitale beschikbaarheid formulieren

Aan de gemeenten is de vraag voorgelegd of het formulier voor het aanvragen van een schriftelijke volmacht digitaal beschikbaar was en of dit formulier ook digitaal opgestuurd kon worden.

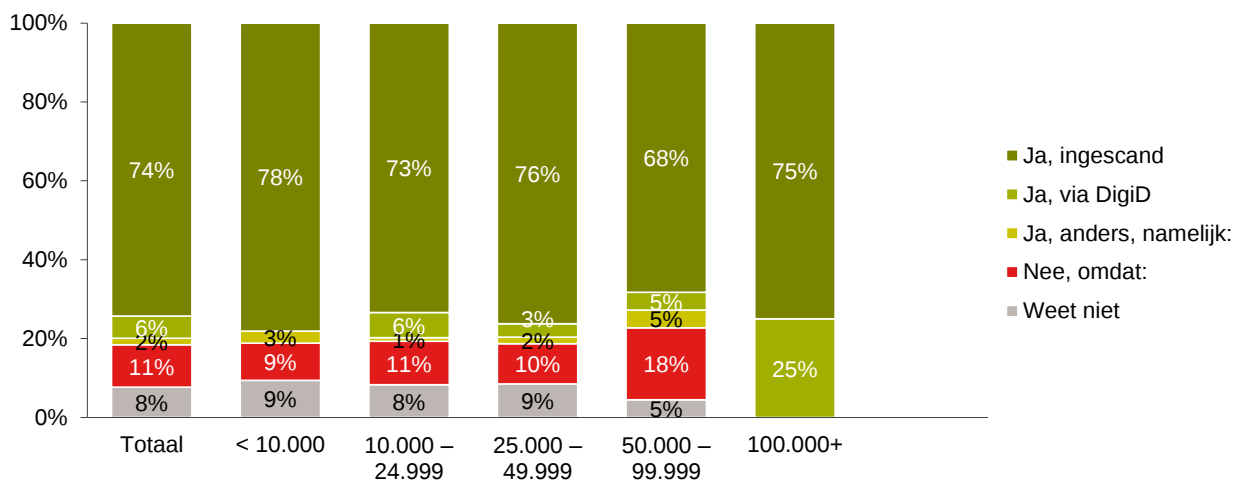
2.3.1 Beschikbaarheid digitaal formulier L-8

Driekwart (77%) van de gemeenten bood stemgerechtigden de mogelijkheid om het formulier voor het aanvragen van een schriftelijke volmacht (formulier L-8) via de website van de gemeente te downloaden. Hier is duidelijk de trend waarneembaar dat de grotere gemeenten deze mogelijkheid vaker aanbieden dan de kleinere: alle gemeenten met meer dan 100.000 stemgerechtigden bieden formulier L-8 aan via de website, terwijl deze mogelijkheid bij slechts tweederde (67%) van de kleinste gemeenten bestaat. Ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 wordt het formulier nu minder vaak aangeboden via de gemeentewebsite. Als redenen voor het niet digitaal aanbieden van formulier L-8 wordt genoemd dat er weinig behoefte aan is, dat het formulier reeds te verkrijgen is op het stadhuis of dat men er simpelweg niet aan heeft gedacht. De meeste gemeenten die formulier L-8 wel via de website beschikbaar stellen, bieden ook de mogelijkheid het formulier digitaal op te sturen. DigiD wordt hier, behalve bij de grootste gemeenten, nog zelden voor gebruikt. In de meeste gevallen moeten de kiesgerechtigden een scan van het formulier opsturen.

E1. Welke van onderstaande formulieren heeft uw gemeente via de gemeentelijke website beschikbaar gesteld aan stemgerechtigden? Formulier voor het aanvragen schriftelijke volmacht (Formulier L-8) (n=305)

E3. Konden burgers ingevulde formulieren digitaal aan u toesturen? (n=234)

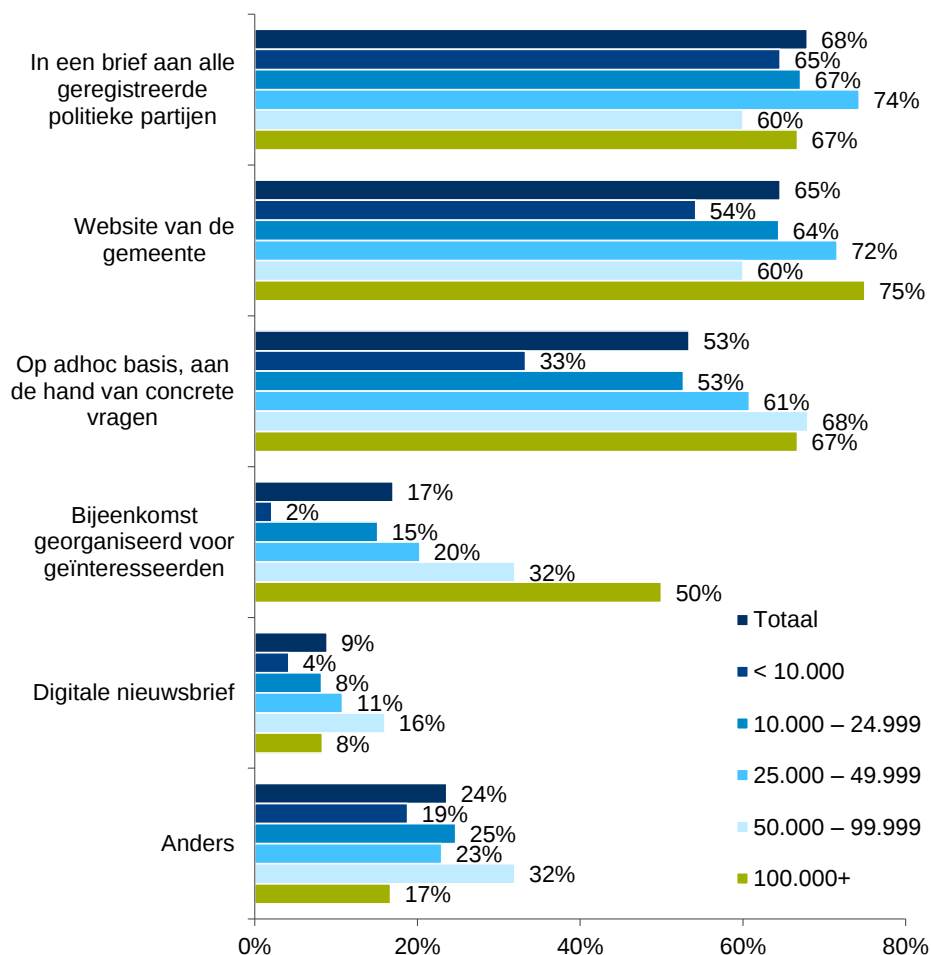
2.4 Politieke partijen en kandidaatsstelling

In dit gedeelte van het onderzoek komen de registratie van de politieke partijen en de kandidaatsstelling aan bod. Er wordt gekeken naar het aantal (nieuwe) lokale partijen dat heeft deelgenomen en naar de verdeling van de kandidaten op basis van geslacht en Nederlandse of niet-Nederlandse nationaliteit. Tevens komen de eventuele problemen die zich hebben voorgedaan bij de registratie en het afleggen van ondersteuningsverklaringen aan de orde.

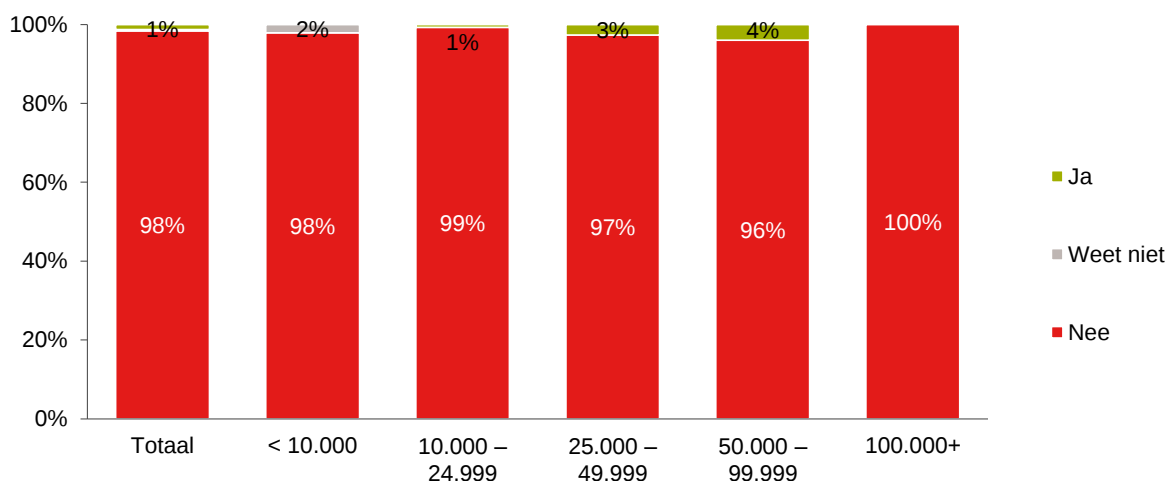
2.4.1 Informatieverstrekking registratieproces

De meeste gemeenten, ongeveer tweederde (68%), hebben de politieke partijen door middel van een brief geïnformeerd over het registratieproces. Daarnaast was er vaak (bij 65%) informatie beschikbaar op de gemeentewebsite. De helft van de gemeenten heeft de partijen op ad-hoc-basis verder geholpen door hun concrete vragen te beantwoorden. De helft van de grootste gemeenten (100.000+ stemgerechtigden) heeft bovendien een bijeenkomst georganiseerd. De partijen lijken hiermee goed te zijn geïnformeerd; slechts in een klein aantal gevallen (1%) hebben zich problemen voorgedaan bij de registratie. In twee gevallen waren dit problemen met het OSV, bij één gemeente was een partij te laat met de registratie (deze partij moest meedoen met een blanco lijst) en bij een andere gemeente hadden de partijen persoonlijke ondersteuning nodig wegens onbekendheid met de vereisten.

B1. Hoe heeft u politieke partijen geïnformeerd over het registratieproces? (n=305)

B2. Hebben zich bij de registratie van politieke partijen problemen voorgedaan? (n=305)

2.4.2 Deelname (nieuwe) lokale partijen

In het overgrote deel van de gemeenten (93%) hebben lokale partijen zich geregistreerd voor de gemeenteraadsverkiezingen. Vooral in grotere gemeenten namen vaak een of meerdere lokale partijen voor het eerst deel. In de meeste gemeenten (94%) behaalden (oude en nieuwe) lokale partijen uiteindelijk ook een zetel in de raad.

- B5. Hoeveel lokale partijen (niet zijnde lokale afdelingen van landelijke of provinciale partijen) hebben zich geregistreerd voor deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen 2014? (basis: n= 305)
- B6. Hoeveel van deze lokale partijen nemen voor het eerst deel aan de gemeenteraadsverkiezingen? (basis: n= 305)
- B7. Hoeveel van deze lokale partijen die aan de gemeenteraadsverkiezingen hebben deelgenomen wisten uiteindelijk een zetel in de raad te verkrijgen? (basis: n= 305)

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Lokale partijen nieuw geregistreerd	93%	92%	90%	97%	96%	92%
Nieuwe lokale partijen deelgenomen	44%	21%	32%	68%	68%	92%
Lokale partijen (oude en nieuwe) zetel behaald	94%	94%	93%	96%	96%	100%

2.4.3 Deelname kandidaten

De gemeentelijke politiek lijkt nog vooral een aangelegenheid voor mannen te zijn; gemiddeld genomen is slechts een kwart (28%) van de kandidaten vrouw. In de grootste gemeenten (100.000 of meer kiesgerechtigden) is het aandeel vrouwen wat groter (33%).

- C1. Hoeveel kandidaten hebben aan de verkiezingen deelgenomen? (basis: n= 302)
 C2. Hoe was bij deze kandidaten de verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke kandidaten? (basis: n= 305)

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Deelnemende kandidaten (gemid.)	144	74	125	164	235	331
Aandeel mannelijke kandidaten (%)	72%	70%	74%	71%	72%	67%
Aandeel vrouwelijke kandidaten (%)	28%	30%	26%	29%	28%	33%

Bij 14% van de gemeenten stonden niet-Nederlandse kandidaten op de kieslijst. Dit aandeel varieerde van 27% bij de grootste gemeenten tot 6% bij de gemeenten met minder dan 10.000 kiesgerechtigden. De helft van de grootste gemeenten (55%) gaf aan niet te weten of er niet-Nederlandse kandidaten hebben deelgenomen. Er is ook gevraagd naar de verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke niet-Nederlandse kandidaten, maar hierop kon het grootste deel van de gemeenten (65%) geen antwoord geven.

In een op de vier grootste gemeenten (25%) hebben deelnemende niet-Nederlandse kandidaten ook daadwerkelijk een zetel in de raad gewonnen. In de andere gemeenten deden aanzienlijk minder vaak niet-Nederlandse kandidaten mee, zodat er hier ook slechts bij een klein deel van de gemeenten een of meerdere niet-Nederlanders in de gemeenteraad zijn gekomen.

- C3. Hoeveel niet-Nederlandse kandidaten hebben aan de verkiezingen deelgenomen? (n=291)

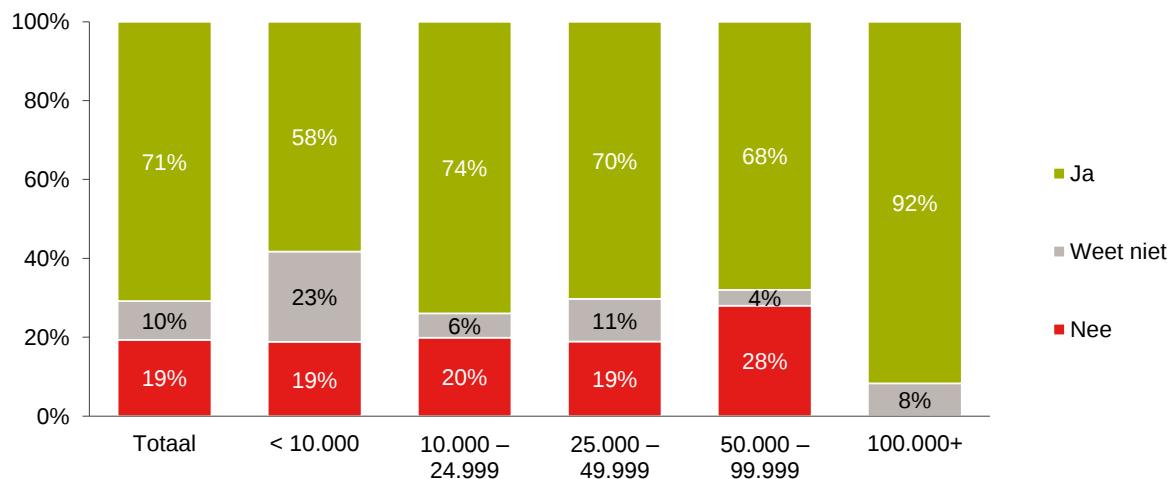
	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Wel niet-Nederlandse kandidaten (%)	14%	6%	12%	18%	16%	27%
Geen niet-Nederlandse kandidaten (%)	69%	81%	76%	59%	56%	18%
Onbekend (%)	18%	13%	12%	23%	28%	55%

- C5.1. Hoeveel kandidaten zijn er gekozen bij de verkiezingen? (n=305)
 C5.2. Hoeveel van de gekozen kandidaten zijn niet-Nederlands? (n=305)

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Verkozen kandidaten (gemid.)	26	17	24	28	43	42
Niet-Nederlandse kandidaat verkozen (%)	4%	2%	3%	5%	4%	25%
Alleen Nederlandse kandidaten verkozen (%)	88%	92%	93%	87%	80%	25%
Onbekend (%)	8%	6%	4%	8%	16%	50%

Het grootste deel van de gemeenten (71%) is positief over de extra tijd die beschikbaar was voor het beoordelen van verzuimen, en heeft dit als nuttig ervaren.

C15. Heeft u de extra tijd voor het beoordelen van kandidatenlijsten op verzuimen als nuttig ervaren? (n=305)

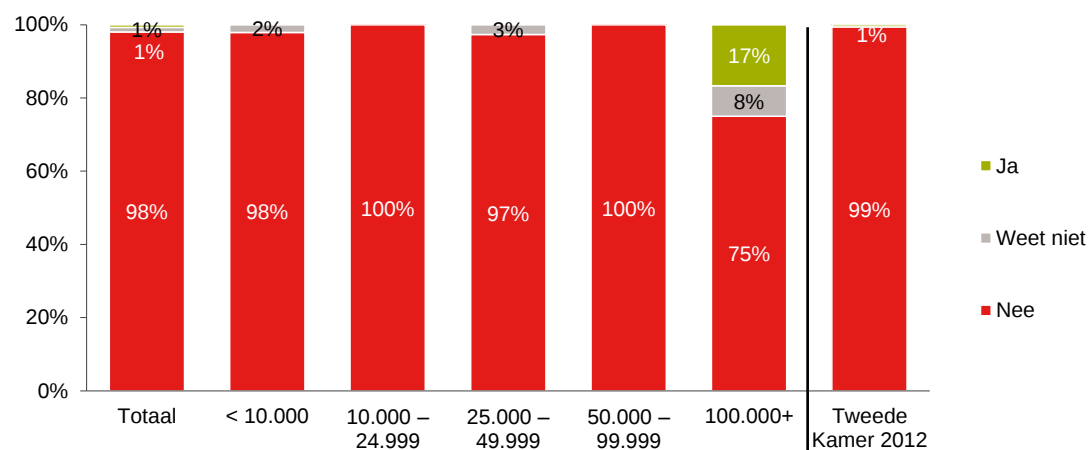
2.4.4 Ondersteuningsverklaringen

Net als in 2012 was het aantal klachten dat werd ontvangen over de behandeling van kiezers die ondersteuningsverklaringen af wensten te leggen gering. In totaal ontvingen slechts twee gemeenten klachten van kiezers. Een gemeente ontving klachten (10 in totaal) van politieke partijen over het niet kunnen aanspreken of begeleiden van kiezers in het stadsdeelkantoor. Naar aanleiding van deze klacht was er nadere afstemming met de beveiliging en partijen over de regels omtrent het afleggen van ondersteuningsverklaringen. Een andere gemeente ontving twee klachten van kiezers over te beperkte openingstijden voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen. Om deze kiezers tegemoet te komen werd de mogelijkheid geboden tot vrije inloop, gedurende de hele dag.

C7. Hoeveel kiezers in uw gemeente hebben bij de Gemeenteraadsverkiezingen 2014 een ondersteuningsverklaring afgelegd? (n=305)

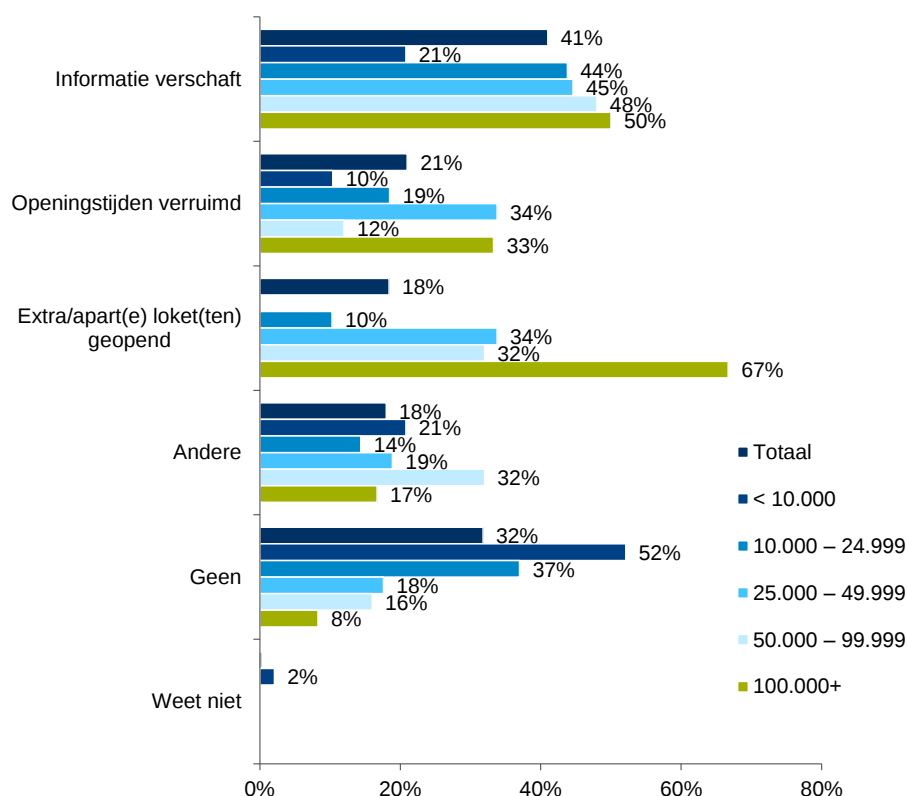
	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Afgelegde ondersteuningsverklaringen (gemid.)	30	4	18	37	51	215

C8. Heeft uw gemeente klachten ontvangen over de behandeling van kiezers die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen? (n=305)

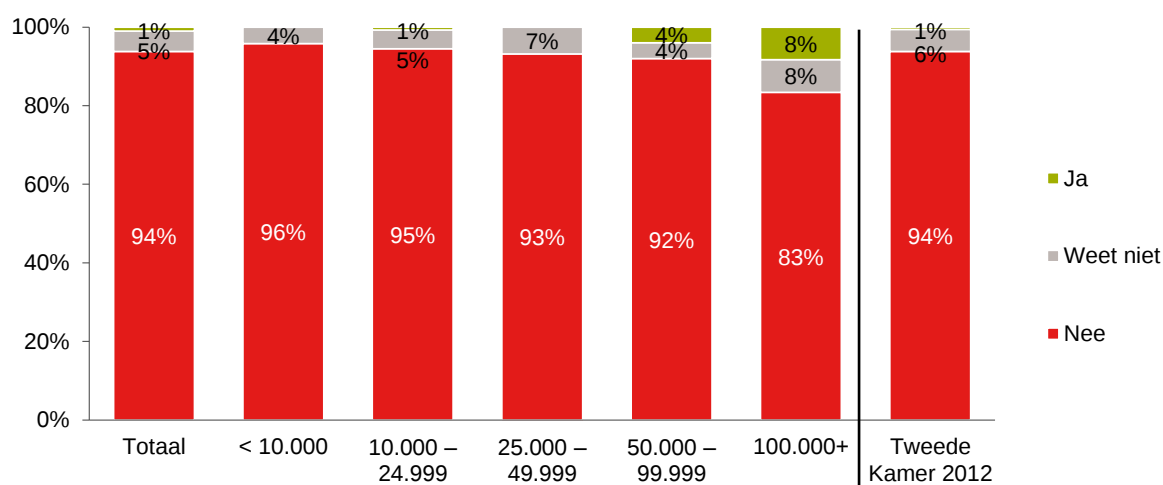
Veel gemeenten (68%), met name de grotere, hebben maatregelen genomen om ondersteuning te bieden aan kiezers die een ondersteuningsverklaring af wensten te leggen. Het ging hierbij met name (41% van de gemeenten) over het verschaffen van informatie, maar een deel van de gemeenten (21%) heeft hiervoor ook de openingstijden verruimd. Vooral de grootste gemeenten zorgden daarnaast voor extra loketten.

C12a. Op welke wijze heeft u kiezers gefaciliteerd die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen? (n=305)

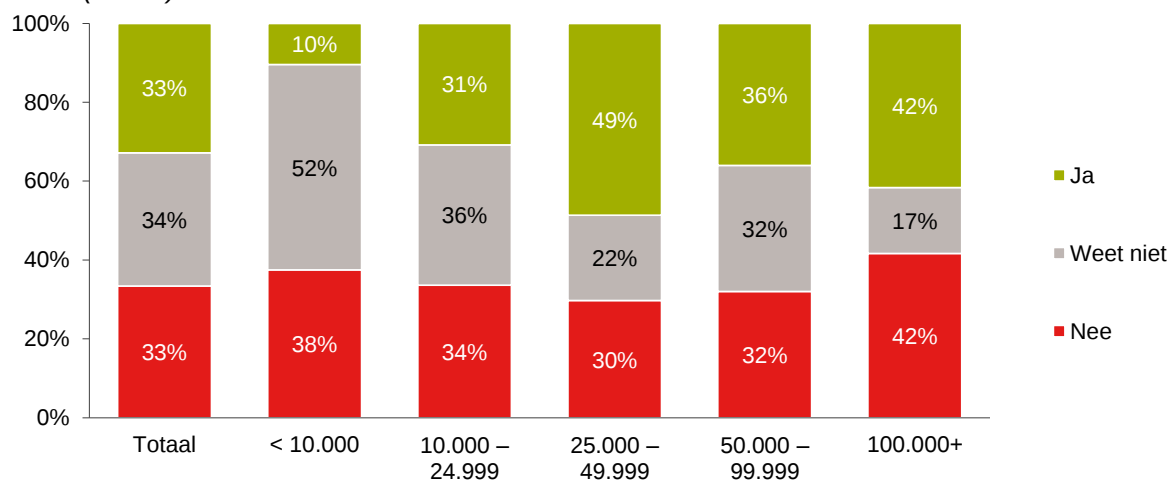
Slechts bij enkele gemeenten (1%) hebben zich incidenten voorgedaan met het ronselen van handtekeningen voor ondersteuningsverklaringen. Dit beeld komt overeen met de Tweede Kamerverkiezingen in 2012. Bij de drie gemeenten die melding maken van incidenten ging het om partijen die mensen op het stadhuis of stadskantoor benaderden met de vraag een ondersteuningsverklaring af te leggen. In elk van de gevallen werden de partijen hier op aangesproken.

C12b. Hebben zich in uw gemeente incidenten voorgedaan met het ronselen van handtekeningen voor ondersteuningsverklaringen? (n=305)

Over het nut van de extra tijd voor het afgeven van ondersteuningsverklaringen zijn de meningen van de gemeenten sterk verdeeld. Een op de drie (33%) heeft het als nuttig ervaren, maar een even groot deel (33%) niet. Nog eens een derde (34%) heeft er geen mening over.

C15. Heeft u de extra tijd voor het afgeven van ondersteuningsverklaringen als nuttig ervaren? (n=305)

2.5 Stembureauleden

In dit onderdeel ligt de nadruk op de instructie van de stembureauleden; op welke wijze deze heeft plaatsgevonden, of de toolkit van BZK is gebruikt en hoe deze wordt beoordeeld. Eerst komt echter kort de bezetting van de stemlokalen aan bod.

2.5.1 Bezetting stembureaus

Gemiddeld zijn er per stembureau vijf leden benoemd, eventuele tellers buiten beschouwing gelaten. Bij ongeveer de helft van de gemeenten (49%) werden vier of meer leden aangesteld. Alle gemeenten met 100.000 of meer stemgerechtigden hadden gemiddeld vier of meer leden per stembureau benoemd. Bij meer dan de helft van de gemeenten (54%) waren geen plaatsvervangende leden beschikbaar. Als vergoeding ontvingen voorzitters een bedrag van gemiddeld € 131,- en 'gewone' stembureauleden net iets minder: € 124,-. Hier is een trend zichtbaar: hoe groter de gemeente, hoe hoger de vergoeding.

G1. *Hoeveel leden, inclusief voorzitter, had uw gemeente gemiddeld benoemd per stembureau?*

Geef u het aantal exclusief eventuele tellers aan. (n=305)

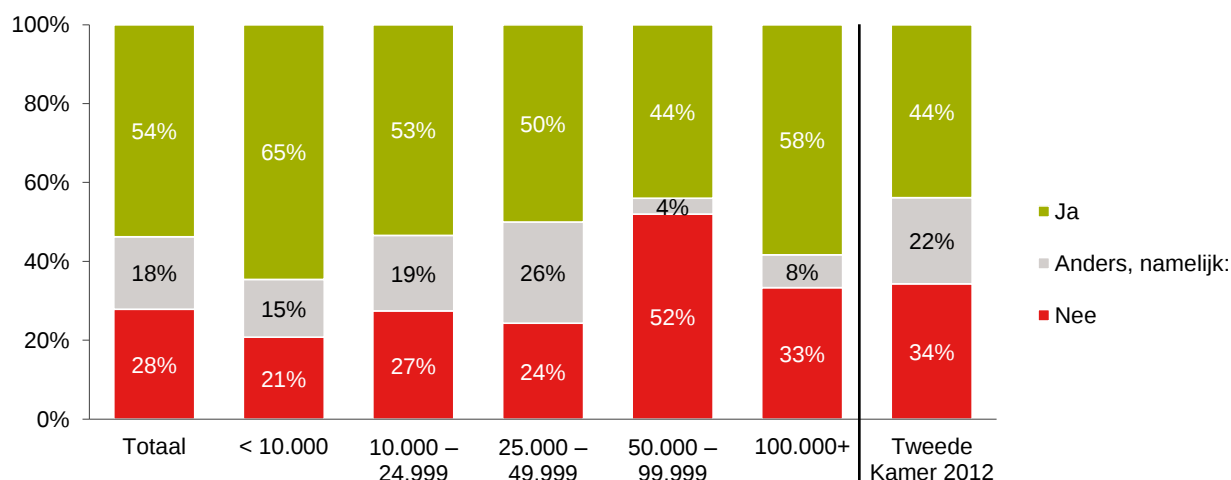
	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
3 stembureauleden (%)	19%	19%	23%	18%	12%	0%
4 stembureauleden (%)	32%	33%	30%	28%	40%	42%
5 stembureauleden (%)	18%	23%	16%	18%	20%	17%
>5 stembureauleden (%)	31%	25%	30%	37%	28%	42%
Stembureauleden (gemid.)	5	5	4	5	4	5

G2. *Wat is de hoogte van de vergoeding die stembureauleden ontvangen (inclusief eventuele vergoeding voor instructie)? (n=305)*

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Vergoeding voorzitters (gemid.)	€ 131	€ 113	€ 122	€ 144	€ 159	€ 186
Vergoeding gewone leden (gemid.)	€ 124	€ 102	€ 121	€ 134	€ 142	€ 150
Vergoeding plaatsvervangende leden (gemid.)	€ 55	€ 63	€ 58	€ 51	€ 36	€ 43

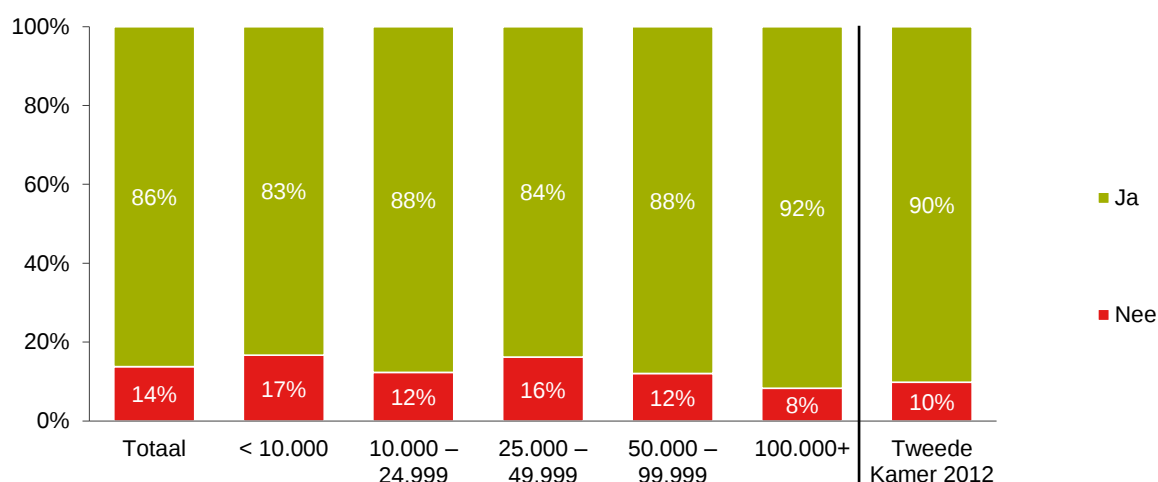
Bij ruim de helft van de gemeenten hebben de stembureauleden in ploegendienst gewerkt. Dit geldt met name voor de kleinste en grootste gemeenten. Ten opzichte van 2012 lijkt het werken in ploegendiensten wat te zijn toegenomen.

G3. Hebben de stembureauleden in uw gemeente in 'ploegendienst' gewerkt? (n=305)

In het overgrote deel van de gemeenten zijn, naast de stembureauleden, aparte tellers aangesteld voor het tellen van de uitgebrachte stemmen. In de gemeenten waar dit gebeurde waren dit gemiddeld 5 tellers per stembureau.

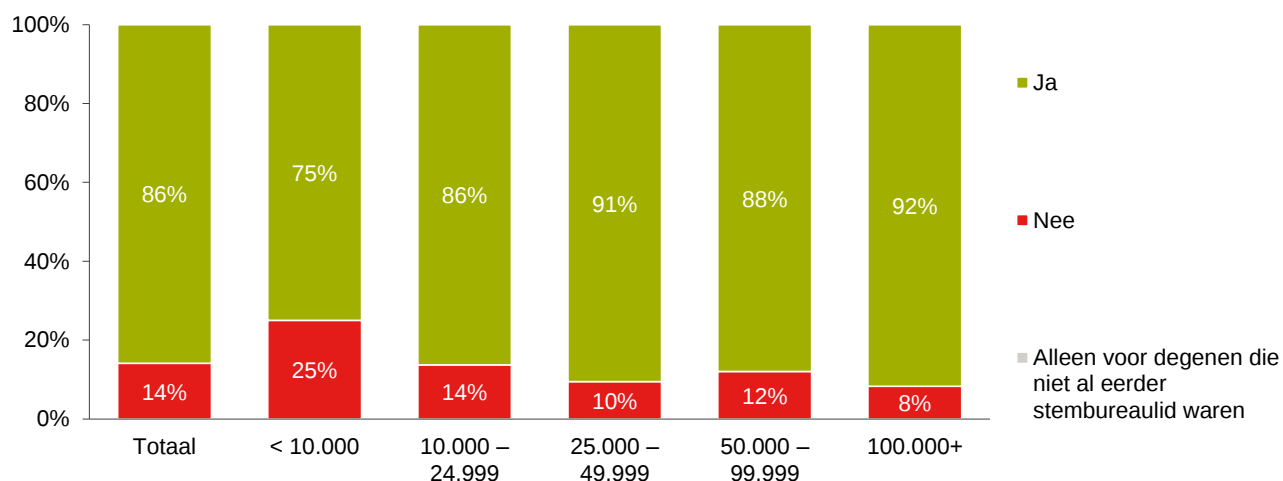
G4. Heeft uw gemeente tellers beschikbaar gesteld aan de stembureaus om de uitgebrachte stemmen te tellen? (n=305)

2.5.2 Organisatie instructie stembureauleden

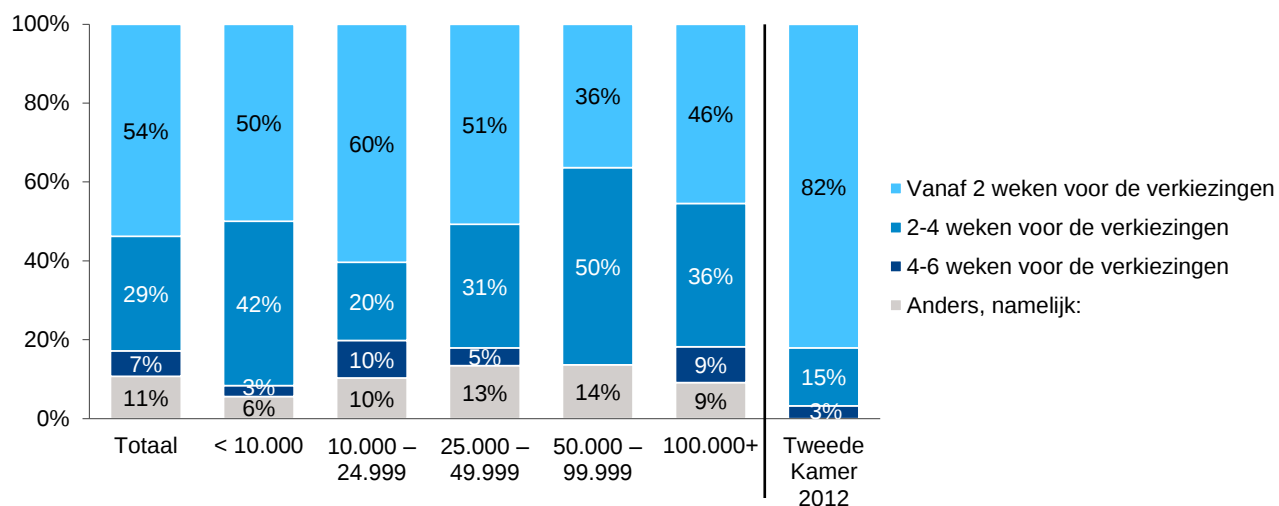
De meeste gemeenten (86%) hebben voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen instructiebijeenkomsten georganiseerd voor hun stembureauleden. In de kleinste gemeente (minder dan 10.000 stemgerechtigden) werd dit minder vaak gedaan; een op de vier (25%) geeft aan geen instructiebijeenkomst te hebben verzorgd. Indien er wel sprake was van instructiebijeenkomsten, dan waren deze voor alle stembureauleden van toepassing, ook voor degenen die reeds ervaring hadden. Geen van de gemeenten geeft aan alleen bijeenkomsten te hebben georganiseerd voor nieuwe stembureauleden.

G6. *Heeft uw gemeente instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden?*
(n=305)

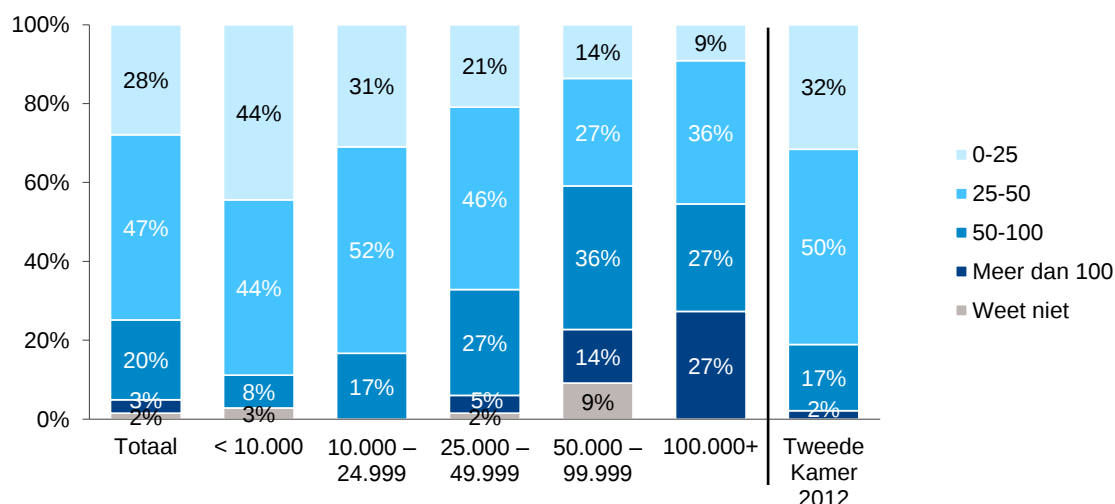
Ruim de helft van de gemeenten (54%) die een klassikale instructie hebben gegeven, deden dit twee weken of korter voor de verkiezingen. In 2012 werd vaker (81%) gewacht tot twee weken of korter voor de verkiezingen met het geven van de instructie.

G14. In welke periode heeft uw gemeente de stembureauleden klassikaal geïnstrueerd?
(n=262)

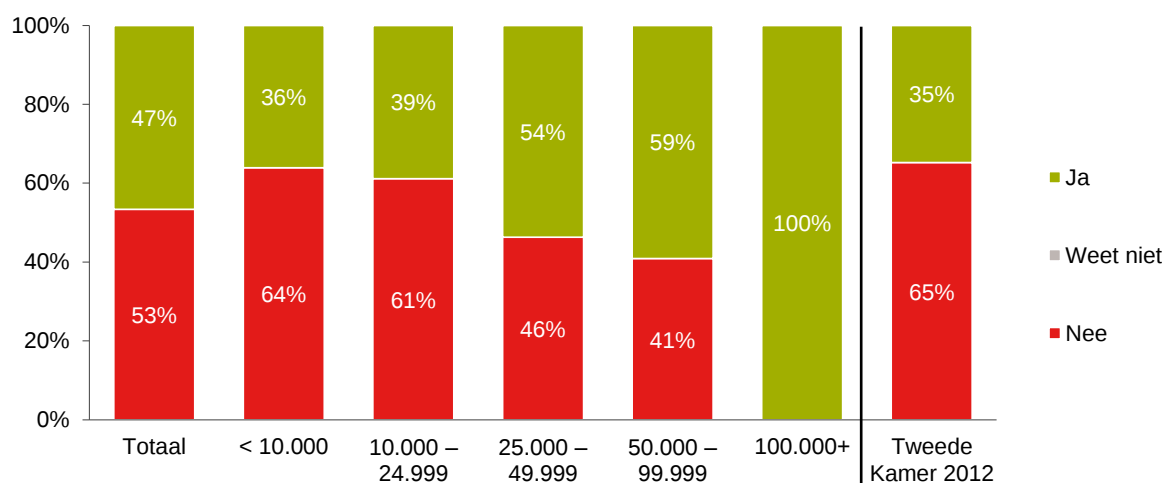
De omvang van de groepen die een klassikale instructie kregen, lijkt samen te hangen met de gemeentegrootte – en dus met het totaal aantal stembureauleden in een gemeente. Hoe groter de gemeente, hoe groter de groepen die per sessie hun instructie kregen.

G15. Hoe groot is de groep stembureauleden die uw gemeente per sessie instrueert? (n=262)

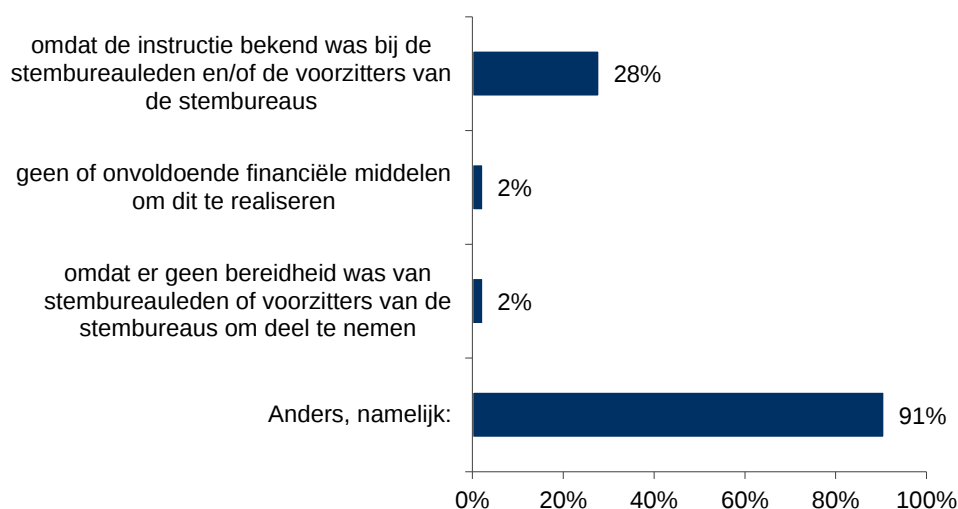
Ongeveer de helft van de gemeenten (47%) kende een instructie die verschillend was voor voorzitters en overige stembureauleden. Ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 is dit onderscheid nu vaker gemaakt. In de gemeenten met meer stemlokalen, en daarmee meer voorzitters, lijkt dit onderscheid vaker te zijn gemaakt dan in de kleinere gemeenten.

G16. Is onderscheid gemaakt tussen voorzitters en andere stembureauleden (bijvoorbeeld tellers) bij het instrueren door de gemeente? (n=262)

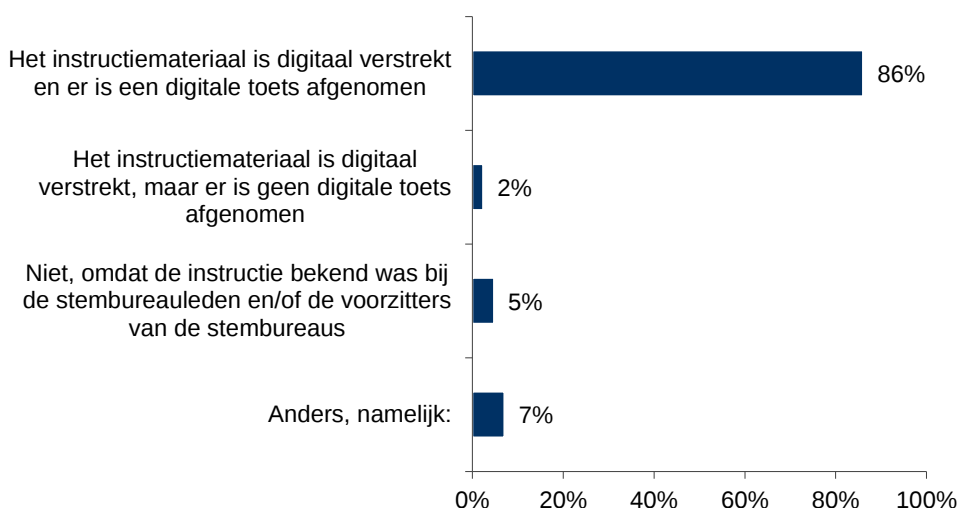

Van de gemeenten die geen instructiebijeenkomst hebben georganiseerd, geeft het grootste deel (91%) hiervoor - onder "anders, namelijk" - als reden op dat zij in plaats daarvan hebben gekozen voor een online training/e-learning waarbij een digitale toets is afgenomen. Een aantal hiervan noemt specifiek 'VerkiezingsAcademie'. Daarnaast geeft een kwart van deze gemeenten (28%) aan dat de stembureauleden al bekend waren met de instructie (en een digitale cursus daarom volstond).

G7.1. Waarom heeft uw gemeente geen instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden? (n=43)

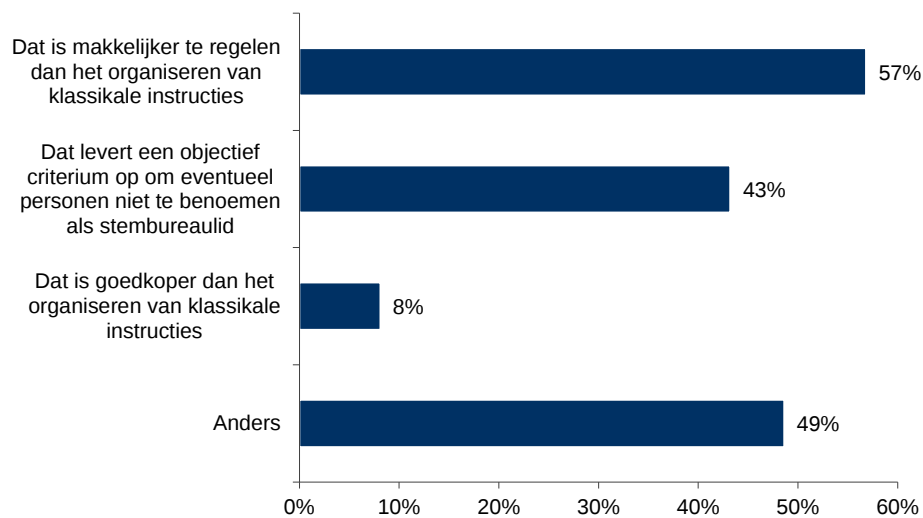

G7.2. Op welke wijze heeft uw gemeente dan invulling gegeven aan de training van stembureauleden? (n=43)

Als voornaamste reden om ervoor te kiezen de training te beperken tot een digitale instructie en toets noemt men het gemak van organiseren in vergelijking met een klassikale instructie (genoemd door 57% van deze groep gemeenten). Daarnaast ervaart een deel (43%) het als een voordeel dat de digitale toets als criterium kan dienen bij het benoemen van stembureauleden, en dat het een actieve deelname 'afdwingt' (dit laatste punt wordt door 8 gemeenten genoemd onder 'Anders').

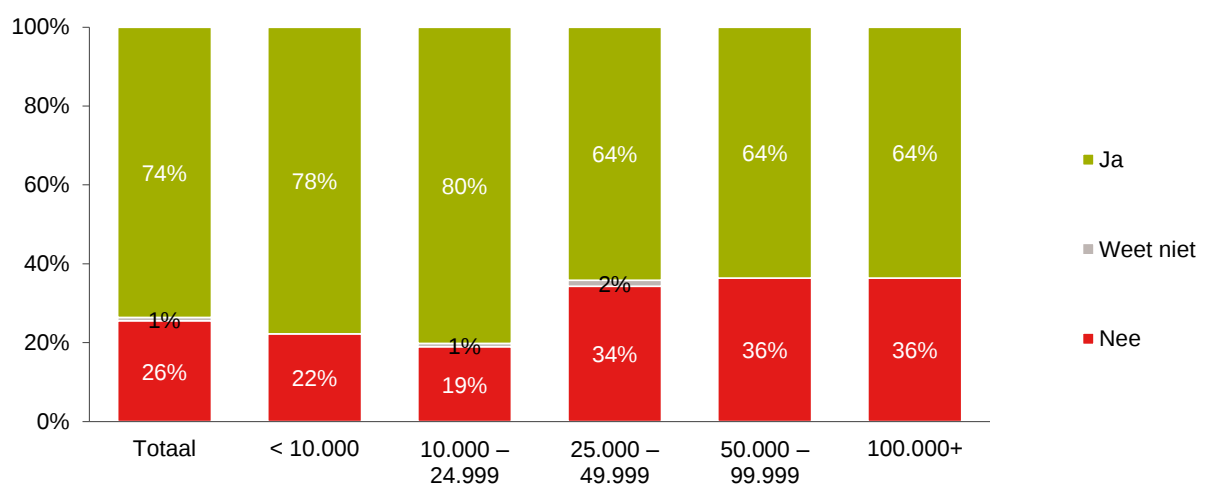
G8. *Wat waren voor u de belangrijkste redenen om ervoor te kiezen de training van stembureauleden te beperken tot een digitale instructie en een digitale toets? (n=37)*

2.5.3 Gebruik en beoordeling instructie BZK

Drie op de vier gemeenten (74%) die klassikale instructiebijeenkomsten hebben georganiseerd, maakten hierbij gebruik van de PowerPoint-instructie die is ontwikkeld door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze lijkt door de kleinere gemeenten (minder dan 25.000 stemgerechtigden) vaker te zijn gebruikt dan door de grotere.

G9. *Heeft u bij de instructiebijeenkomsten gebruik gemaakt van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie (al dan niet aangevuld door uzelf)? (n=262)*

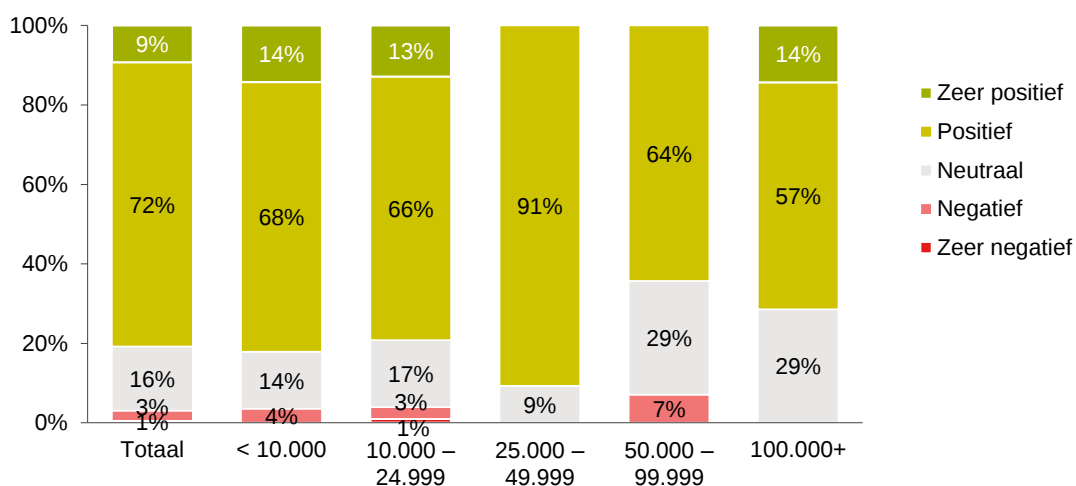

De meeste gemeenten die er gebruik van hebben gemaakt, zijn te spreken over zowel de inhoud als de vormgeving van de PowerPoint-instructie van BZK. De inhoud wordt door 81% (zeer) positief beoordeeld, de vormgeving door 80%. Bovendien is bijna geen van de gemeenten uitgesproken negatief over vorm of inhoud van de instructie (respectievelijk 4% en 2%). Bij de vraag of men verbeterpunten voor de PowerPoint-instructie heeft, komen onder andere naar voren:

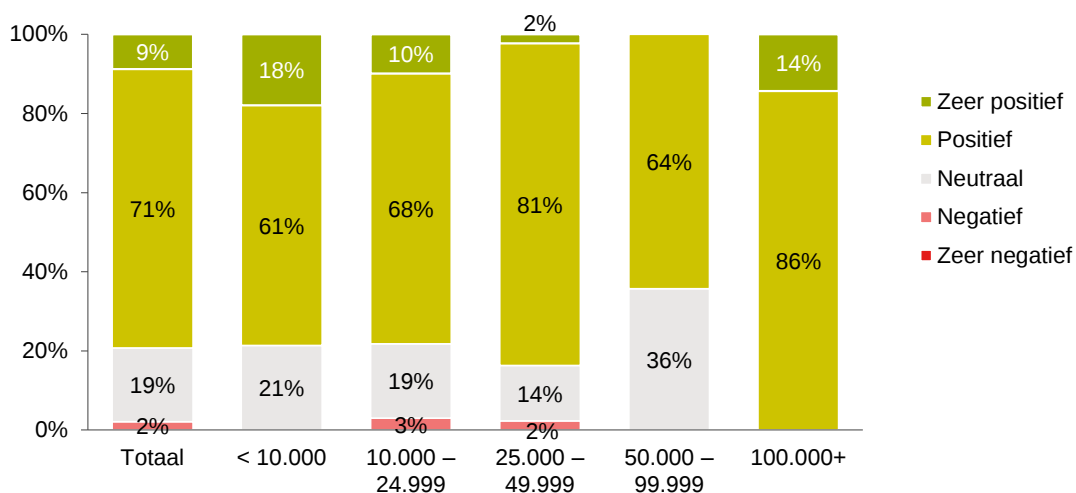
- haal de fouten uit de instructie (hierbij wordt specifiek verwezen naar een illustratie waarin de stembus te ver van de stembureauleden geplaatst is)
- de vormgeving mag wat moderner/dynamischer worden (het gebruik van Prezi wordt door verschillende gemeenten aangeraden).

G10. Hoe oordeelt u over de inhoud en de vormgeving van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie? (n=193)

Inhoud

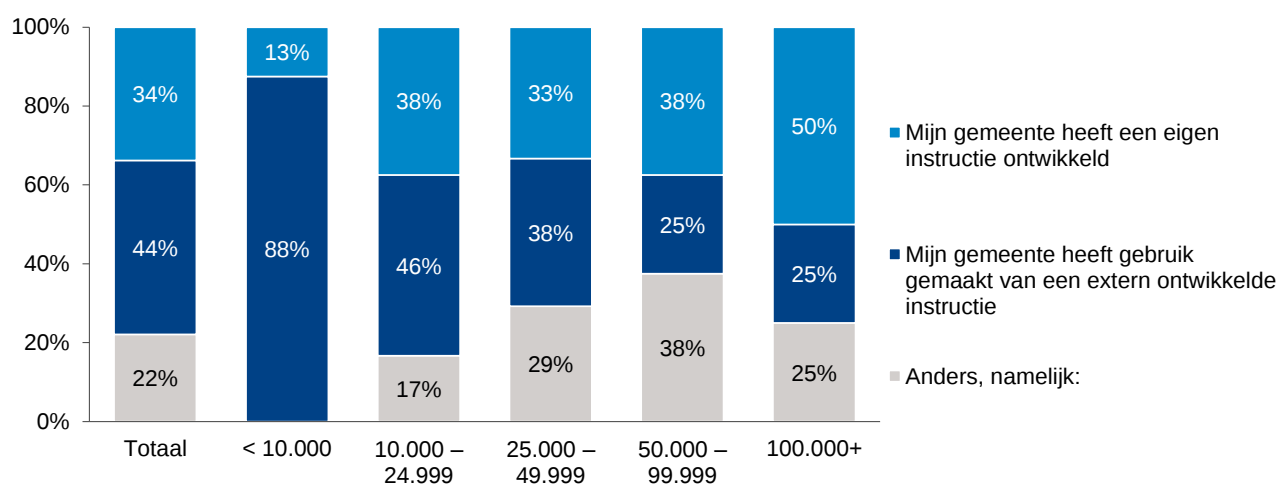

Vormgeving

De gemeenten die geen gebruik hebben gemaakt van de PowerPoint-instructie van BZK, gebruikten in plaats hiervan meestal een extern ontwikkelde instructie (45%) of hebben deze zelf opgesteld (34%). De meest genoemde reden (38%) om gebruik te maken van een eigen dan wel extern ontwikkelde instructie is de wens dat de instructie toegespitst is op de specifieke situatie in de eigen gemeente.

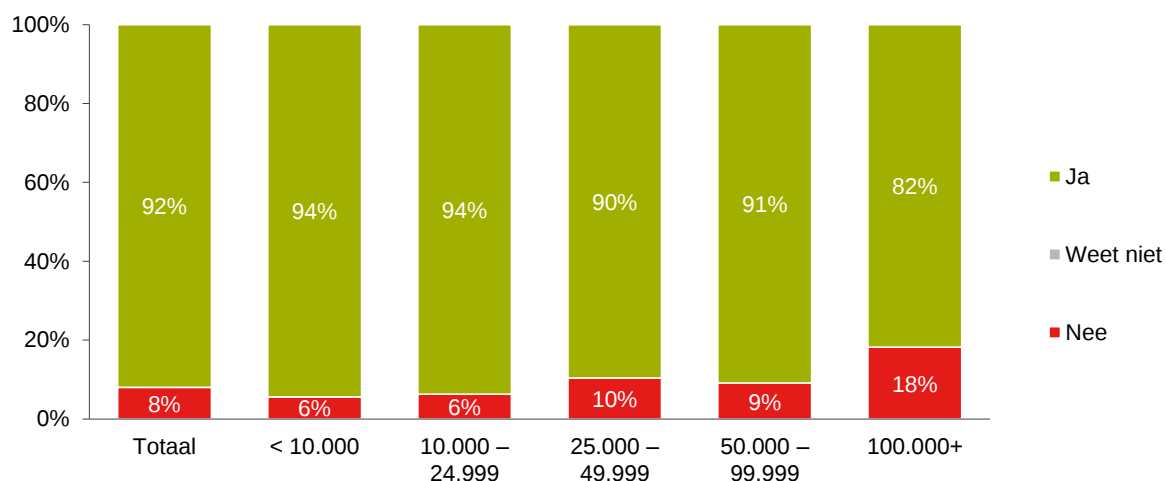
G12. Kunt u aangeven waarom u bij de instructiebijeenkomsten geen gebruik heeft gemaakt van deze PowerPoint-instructie? (n=68)

2.5.4 Gebruik en beoordeling toolkit BZK

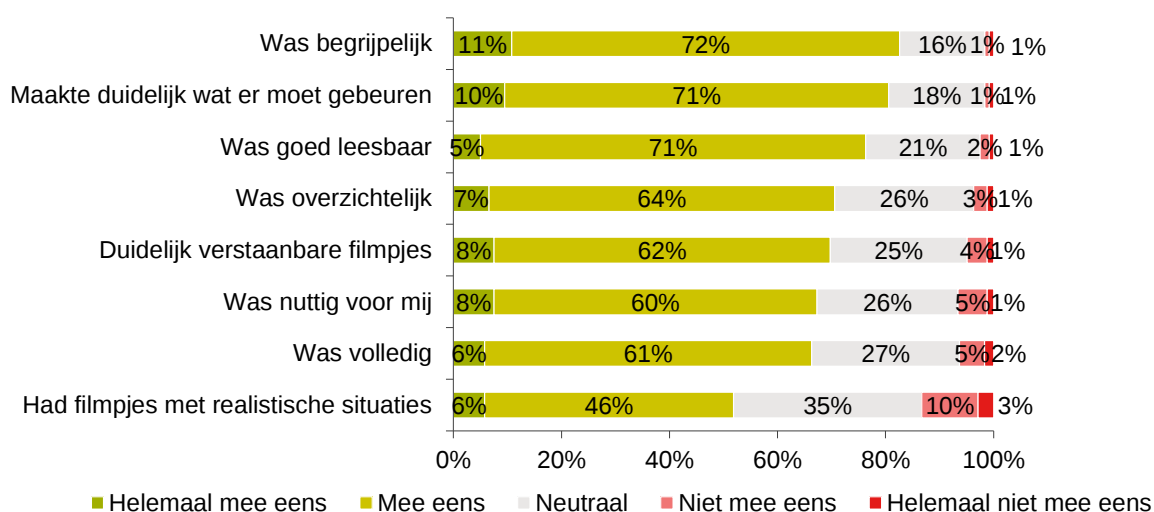
Het overgrote deel van de gemeenten die instructiebijeenkomsten hebben georganiseerd (92%), heeft hun stembureauleden er op gewezen dat ze gebruik kunnen maken van de door BZK ontwikkelde online toolkit. De gemeenten die dit niet hebben gedaan, geven hiervoor vooral als reden dat de klassikale instructie in hun ogen afdoende was en meerdere instructies eerder tot verwarring zouden leiden, of dat men gebruikt heeft gemaakt van een eigen of extern ontwikkelde digitale instructie.

G18. Heeft u de stembureauleden gewezen op de mogelijkheid om zelf (bijvoorbeeld thuis) de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken? (n=262)

De gemeenten die hun stembureauleden op de toolkit hebben gewezen, zijn hier over het geheel genomen zeer positief over. Deze digitale instructie wordt duidelijk en begrijpelijk gevonden, zowel qua inhoud als qua vormgeving. Ook ervaart men de instructie als nuttig en volledig. Het meest kritisch zijn de gemeenten over de filmpjes; 13% vindt niet dat de hierin getoonde situaties realistisch zijn. Als suggestie voor verbetering wordt specifiek het filmpje met betrekking tot het telproces genoemd. Dit filmpje zou onvoldoende aansluiten bij de realiteit.

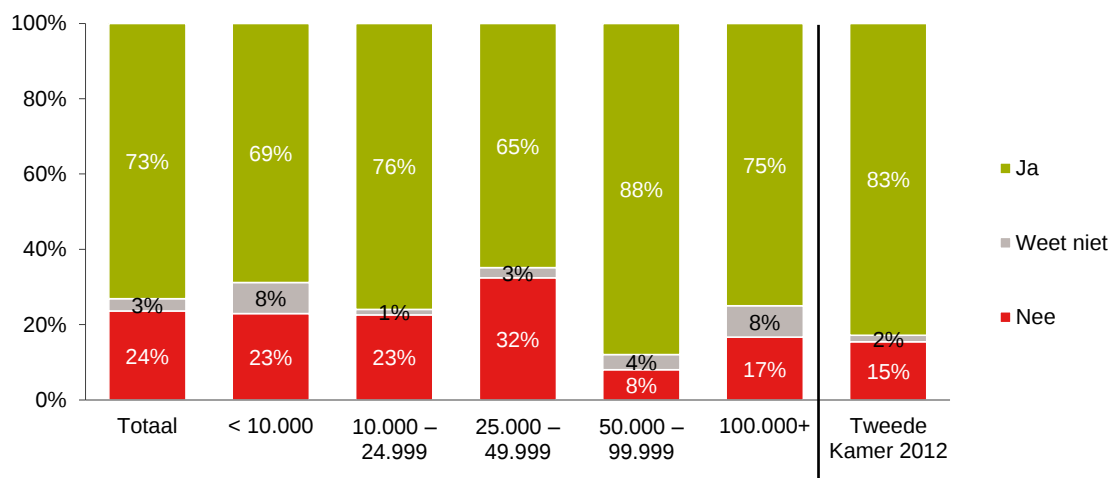
G20. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie? De instructie... (n=241)

2.5.5 Instructie hanteren telmethode BZK

Driekwart van de gemeenten (73%) heeft de stembureauleden geïnstrueerd om de door BZK aanbevolen telmethode te gebruiken. Hiermee lijkt deze telmethode, in vergelijking met de Tweede Kamerverkiezingen in 2012, minder vaak aanbevolen te worden. Gemeenten die hun stembureauleden niet hebben geïnstrueerd de aanbevolen telmethode te gebruiken, noemen hiervoor als voornaamste reden dat de telmethode te omslachtig en tijdrovend is.

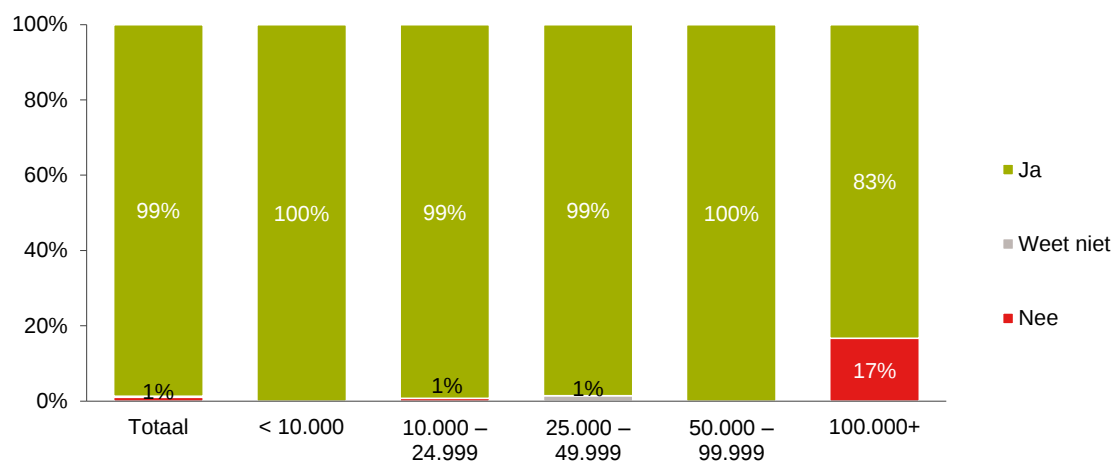
G22. Heeft uw gemeente de stembureauleden geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK? (n=305)

2.5.6 Brochure Stembureau-instructie en andere leidraden

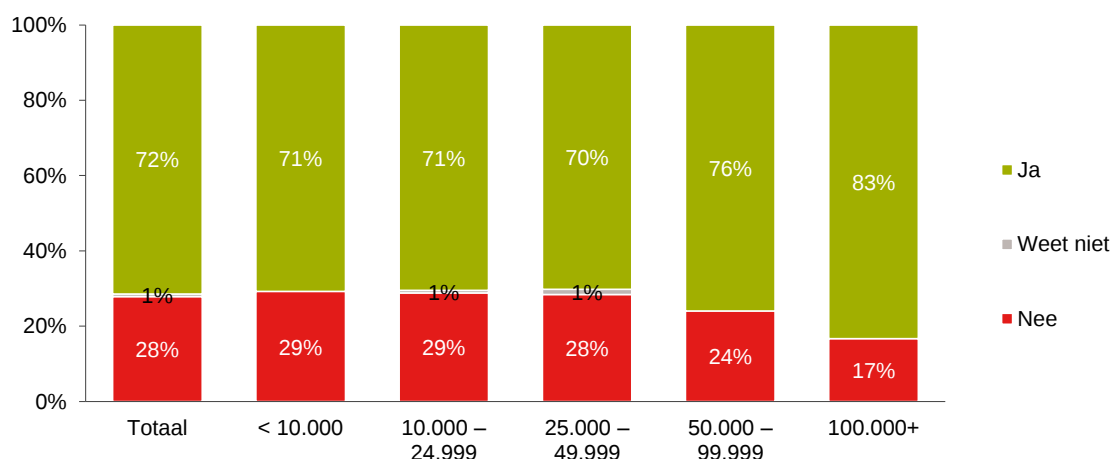
De brochure Stembureau-instructie is door vrijwel alle gemeenten (99%) verstrekt aan de stembureauleden. De gemeenten – alle vallend in grootteklasse 100.000+ - die dit niet hebben gedaan, (n=3 in totaal) noemen hiervoor als reden dat er reeds een eigen instructie of hand-out was uitgedeeld.

G24. Heeft uw gemeente ervoor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure Stembureau-instructie voor de verkiezingsdag (hand-out) aanwezig was in alle stemlokalen? (n=305)

Bijna drie van de vier gemeenten (72%) hebben nog extra informatie uitgereikt aan de stembureauleden. Hierbij ging het vooral om een eigen of extern ontwikkelde leidraad ('Leidraad voor het Stembureau' van Procura wordt met name genoemd) en de kieswet.

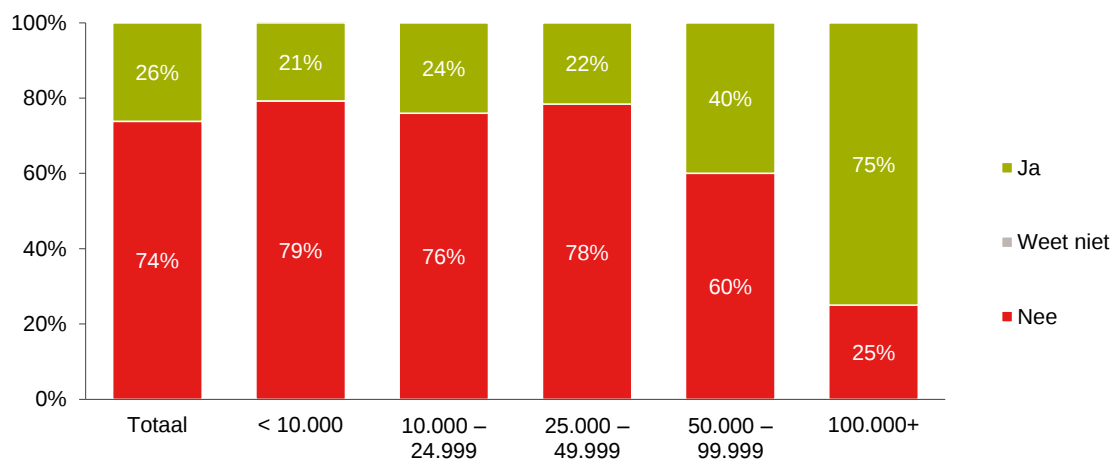
G26. Heeft uw gemeente nog andere richtlijnen, handleidingen, leidraden etc. aan de stembureauleden verstrekt? (n=305)

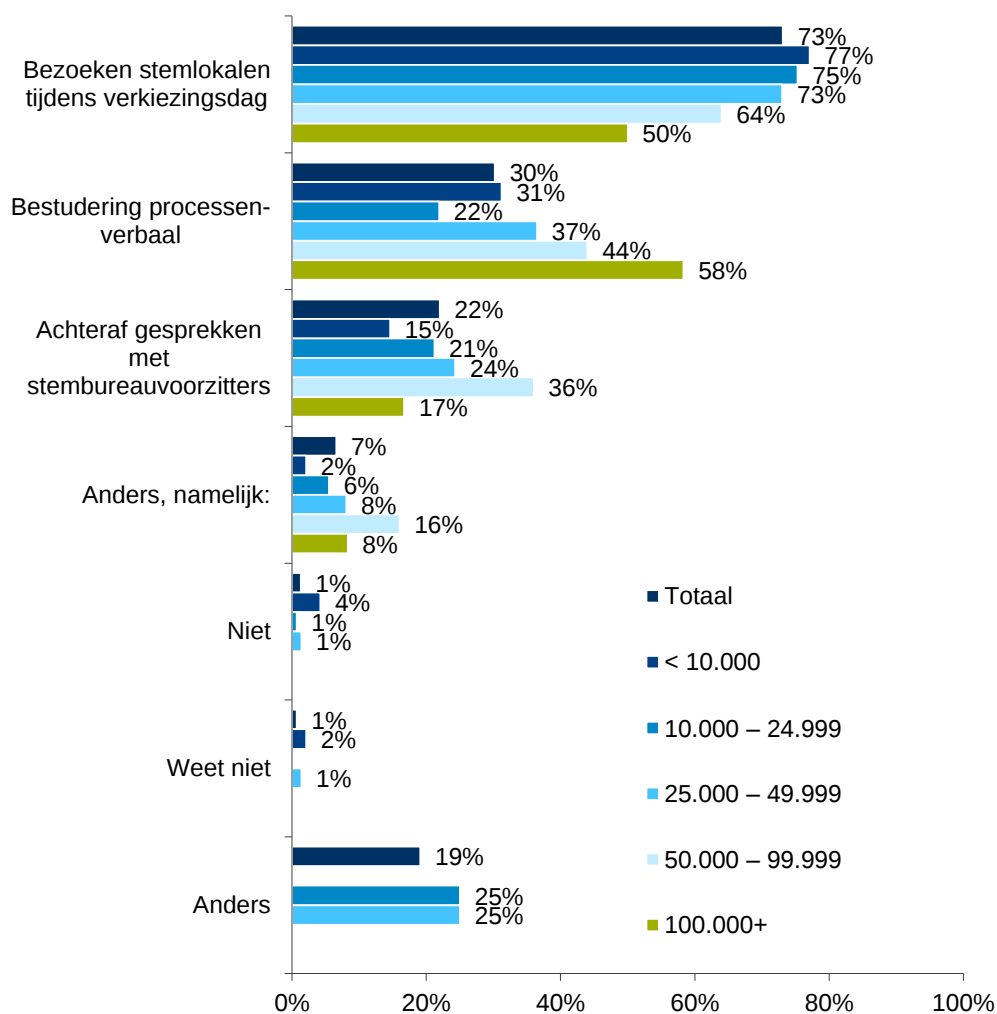
2.5.7 Controle functioneren stembureauleden

Een kwart van de gemeenten (26%) heeft bij de stembureauleden een toets afgenomen. Dit was met name bij veel van de grootste gemeenten het geval. Daarnaast werd het functioneren van de stembureauleden vooral gecontroleerd door op de verkiezingsdag de stemlokalen te bezoeken. Vooral in de grootste gemeenten werden ook de processen-verbaal bestudeerd.

G27. Heeft uw gemeente een toets afgenomen bij de stembureauleden? (n=305)

G28. Hoe heeft uw gemeente het functioneren van de stembureauleden gecontroleerd?
(n=305)

2.6 Toegankelijkheid stemlokalen

De toegankelijkheid van stemlokalen voor mindervaliden komt aan bod in dit onderdeel van de rapportage.

2.6.1 Bezetting stembureaus

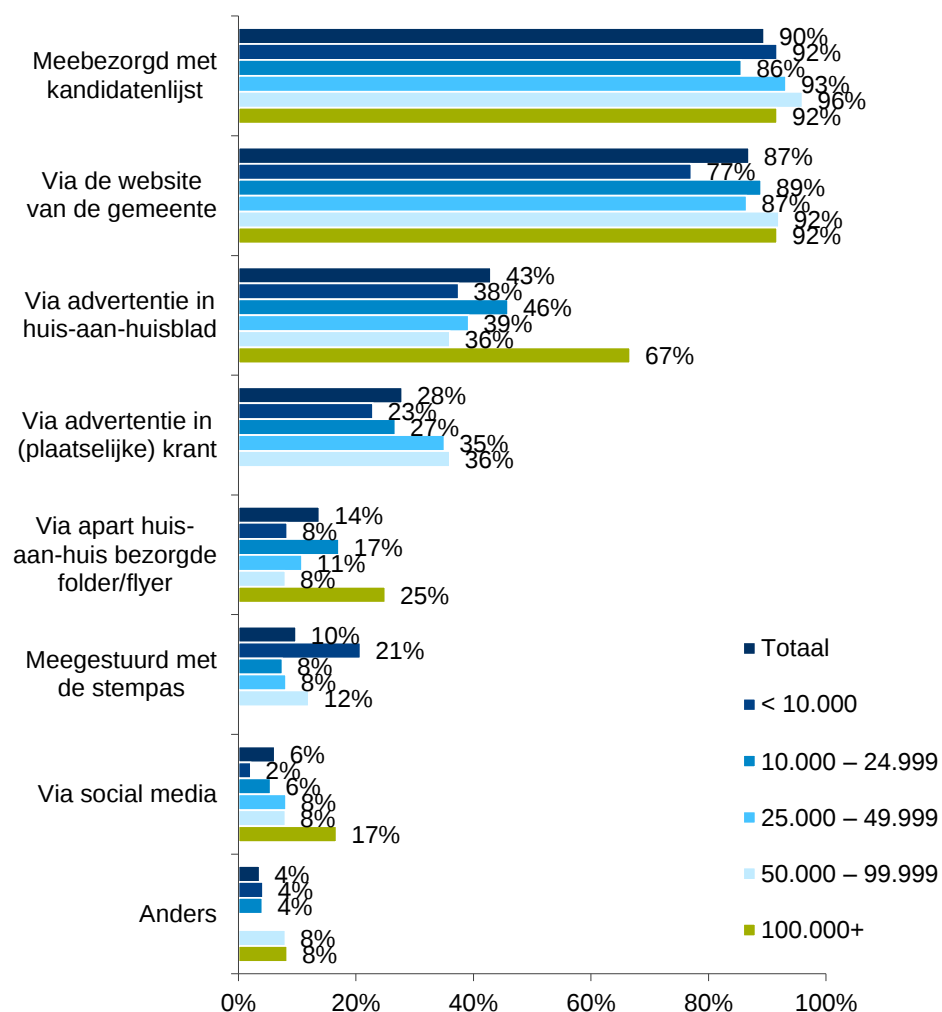
De meeste stemlokalen, gemiddeld 8 van de 10, worden door gemeenten opgegeven als toegankelijk voor mindervaliden. Stemgerechtigden worden vooral via (een bijlage bij) de kandidatenlijst (90%) en de gemeentewebsite (87%) op de hoogte gesteld van welke stemlokalen volgens de gemeenten toegankelijk zijn voor mindervaliden.

E4. Hoeveel stemlokalen zijn er binnen uw gemeente? (n=305)

E5. En hoeveel van deze stemlokalen binnen uw gemeente zijn toegankelijk voor mindervaliden? (n=305)

	Totaal	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+
Stemlokalen in gemeente (gemid.)	22	7	13	24	44	135
Toegankelijk voor minder validen (gemid.)	17	6	11	20	35	81
Toegankelijk voor minder validen (%)	77%	88%	85%	83%	81%	60%

E6. Hoe wordt aan de kiesgerechtigden kenbaar gemaakt welke stemlokalen toegankelijk zijn voor mindervaliden? (n=305)

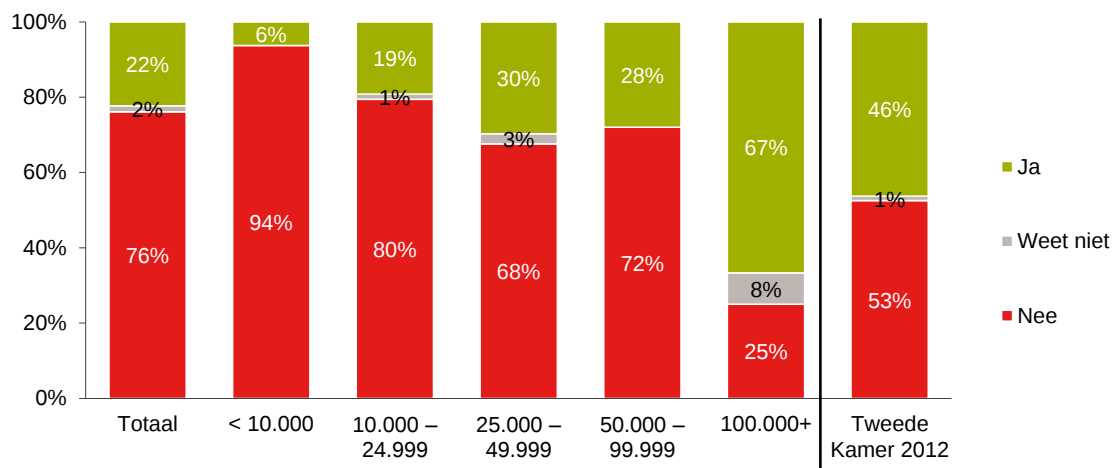
2.7 Stemopneming en invullen proces-verbaal

In dit onderdeel van het onderzoek wordt besproken of er fouten in de processen-verbaal zijn gemaakt en, indien hiervan sprake was, hoe hiermee is omgegaan.

2.7.1 Constatering en correctie fouten in processen-verbaal

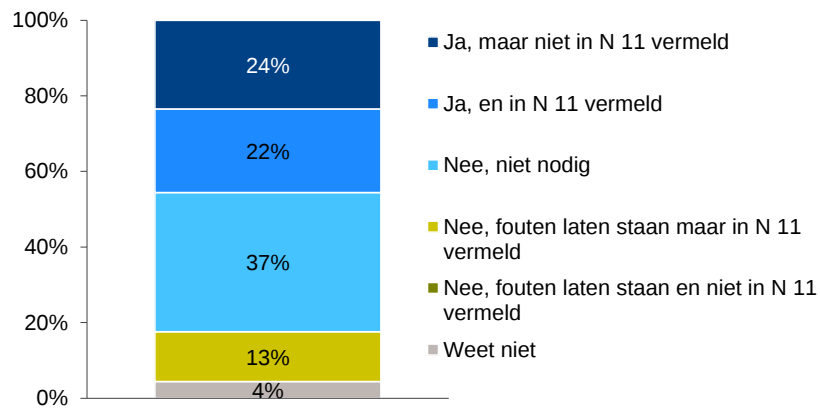
Over het geheel genomen zijn in een op de vijf gemeenten (22%) fouten in de processen-verbaal geconstateerd. Dit is aanzienlijk minder vaak dan bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 (46%). Bij de kleinere gemeenten (minder dan 25.000 stemgerechtigden) werden minder vaak fouten geconstateerd dan bij de grotere.

F1. Heeft uw gemeente fouten in de processen-verbaal geconstateerd? (n=305)

De helft van de gemeenten waar fouten in de processen-verbaal zijn geconstateerd, heeft dit gecorrigeerd. Hiervan heeft ongeveer de helft er melding van gemaakt in N11.

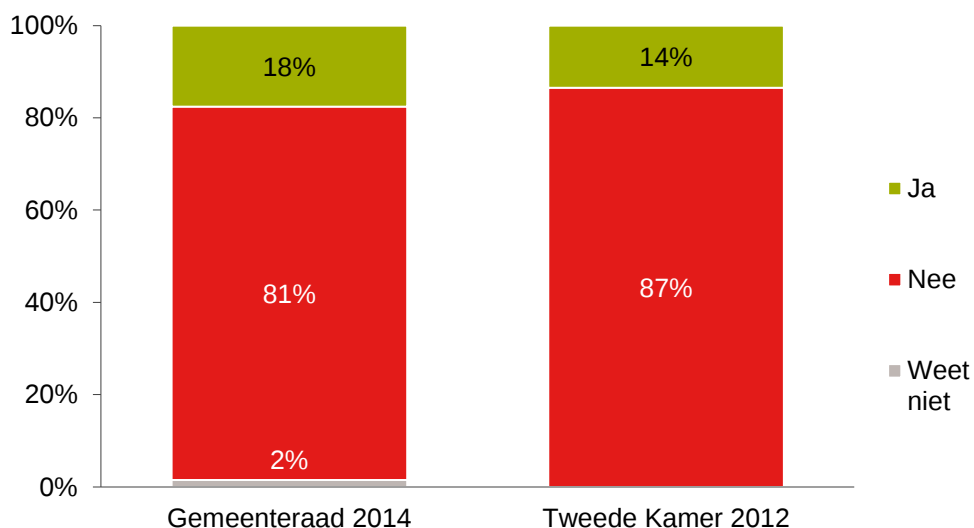
F2. Heeft uw gemeente de fouten in de processen-verbaal gecorrigeerd? (n=68)

2.7.2 Hertelling van stemmen

Bij een op de vijf gemeenten (18%; 12 gemeenten) waar fouten in de processen-verbaal zijn vastgesteld, werden de stemmen opnieuw geteld. Dit komt overeen met de Tweede Kamerverkiezingen in 2012. Deze hertelling werd bij 5 gemeenten uitgevoerd in opdracht van het centraal stembureau en bij 3 gemeenten in opdracht van de gemeenteraad. Twee gemeenten geven aan dat de hertelling geschiedde in opdracht van het afdelingshoofd, één in opdracht van het gemeentelijk stembureau. Eén gemeente heeft deze vraag niet (correct) beantwoord. De hertelling vond in 11 van de gemeenten plaats in het gemeentehuis, bij 1 gemeente werd deze uitgevoerd op een 'andere locatie in de gemeente'.

F4. Heeft uw gemeente, omdat er fouten in de processen-verbaal zijn geconstateerd, zelf nog voor een of meerdere stembureaus de stemmen opnieuw geteld? (n=68)

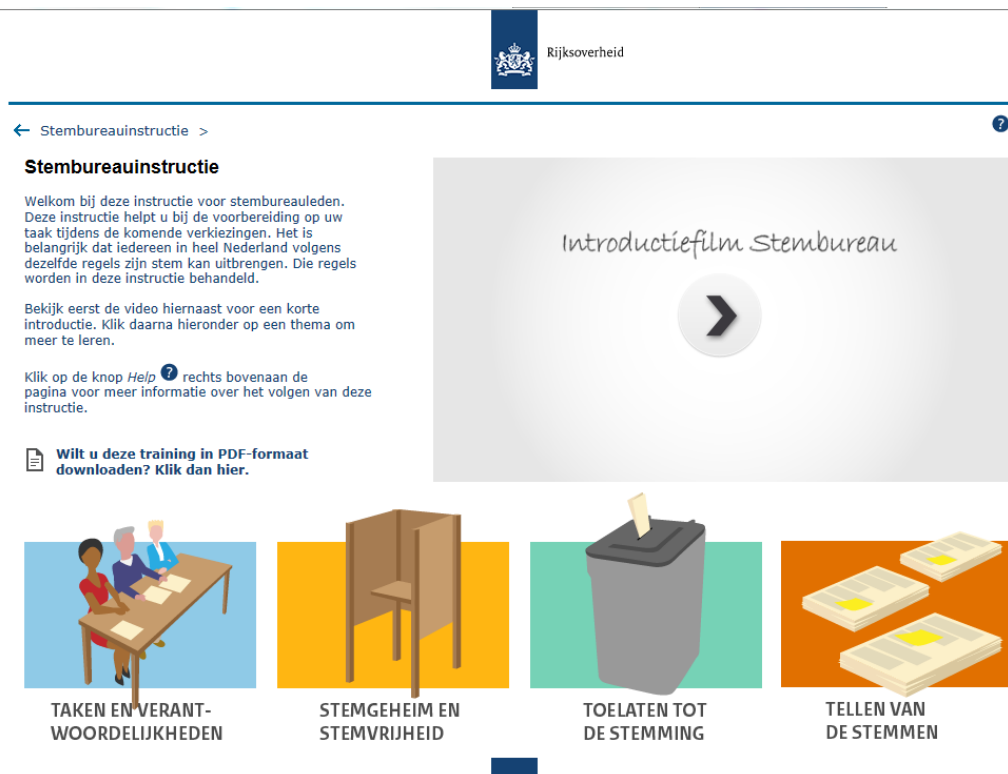
F5. Hoeveel stembureaus betrof dit? (n=12)

Aantal stemlokalen waar hertelling plaatsvond	Frequentie (n)
1	4
2	2
3	2
4	1
8	1
15	1
16	1

3 Onderzoek onder stembureauleden

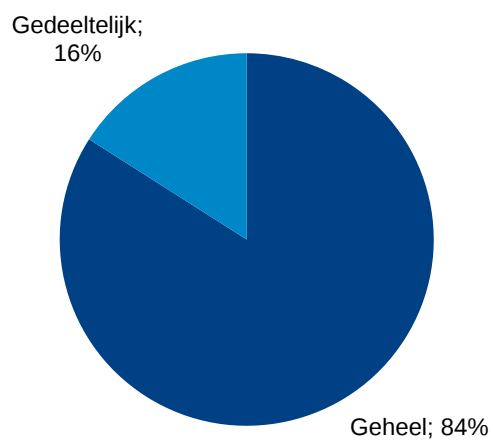
3.1 Gebruik en beoordeling stembureau-instructie

Gemeenten hebben onder hun stembureauleden een kort online-onderzoek uitgezet. Hierin is gevraagd in hoeverre ze de stembureau-instructie van BZK hebben doorlopen en hoe ze deze beoordelen.

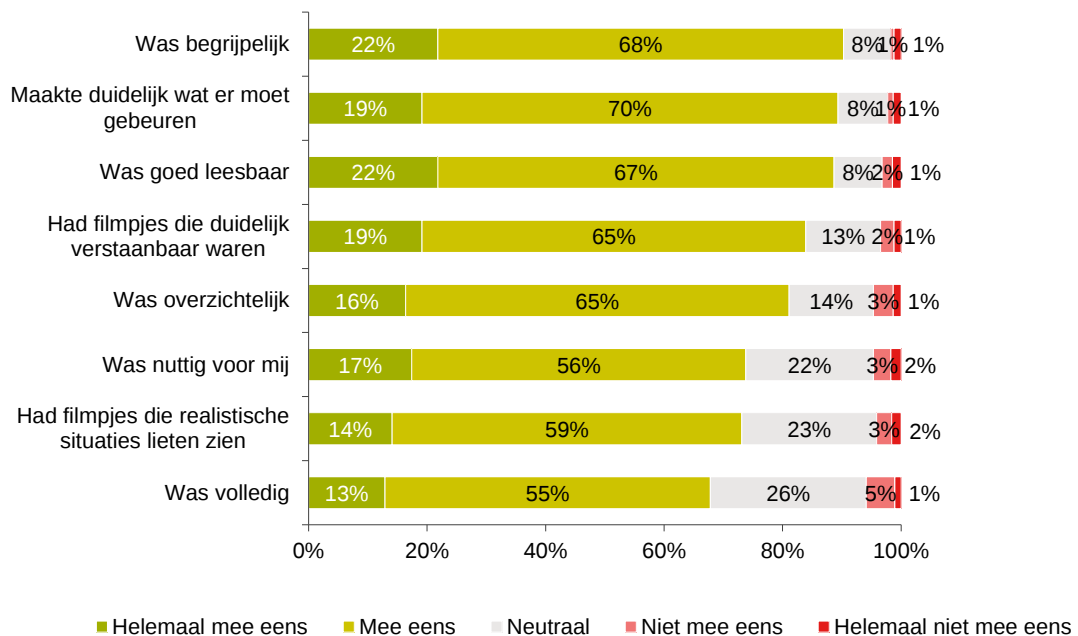
Het overgrote deel van de stembureauleden (84%) die bekend zijn met de door het ministerie van BZK ontwikkelde stembureau-instructie en die hiervan gebruik hebben gemaakt, heeft deze geheel doorlopen.

Q2. Heeft u deze instructie geheel of gedeeltelijk doorlopen? (n=752)

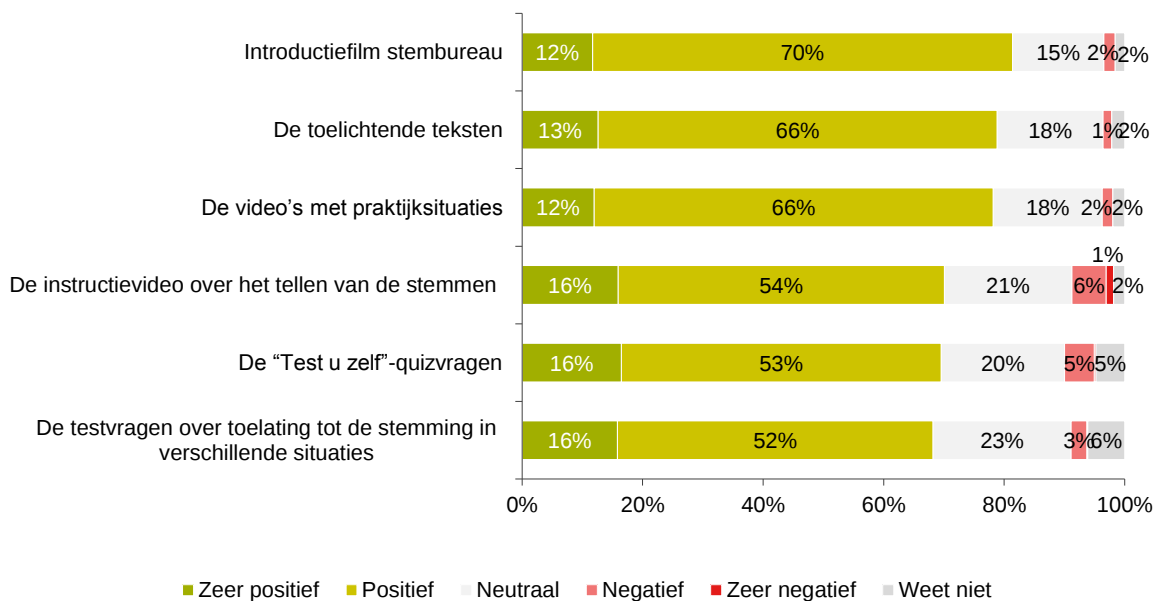

De stembureauleden oordeelden zeer positief over de stembureau-instructie van BZK als geheel. De inhoud was begrijpelijk en duidelijk. Ook de manier van presenteren – de leesbaarheid, het geluid en indeling – wordt goed beoordeeld. Drie van de vier stembureauleden (73%) hebben de instructie als nuttig ervaren. Hoewel tweederde (68%) de instructie volledig vindt, is men over dit punt het minst uitgesproken positief. Over de verschillende onderdelen van de digitale instructie is een ruime meerderheid van de stembureauleden (zeer) positief. Dit beeld stemt overeen met de beoordeling door de gemeenten zelf.

A1. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de digitale instructie? De digitale instructie... (n=752)

A2. Hoe beoordeelt u de volgende onderdelen van de door het ministerie van BZK ontwikkelde digitale en interactieve instructie? (n=752)

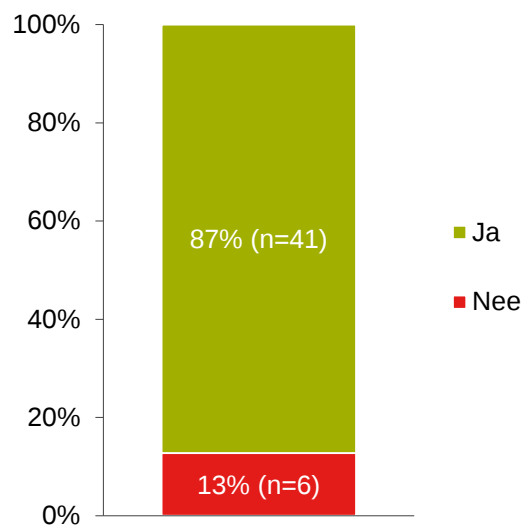
4 Observatie stemopneming

Voor de Gemeenteraadverkiezingen 2014 beveelt het ministerie van BZK een nieuwe telmethode aan. Om na te gaan in hoeverre er volgens deze telmethode is geteld is de stemopneming bij 48 stembureaus in 25 verschillende gemeente geobserveerd. In dit hoofdstuk worden de bevindingen van deze observaties besproken.

4.1 Fase 1: Algemeen

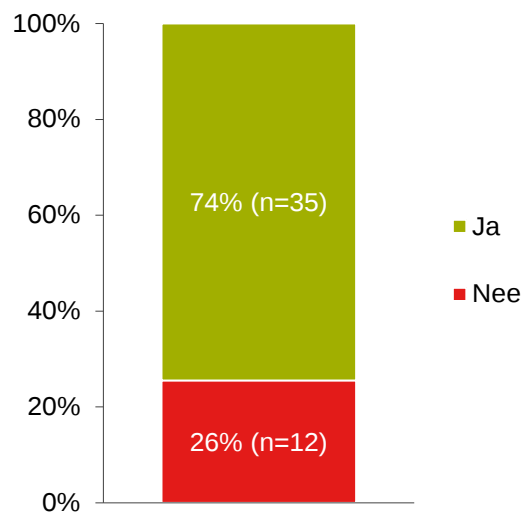
In de meeste stembureaus (n=41; 87%) neemt de voorzitter de regie in handen. Dit doen de voorzitters door duidelijk kenbaar te maken dat de stemming gesloten is, en door de overige leden te instrueren. In een klein deel van de stembureaus (n=6; 13%) gaan de andere leden en tellers na het sluiten van de stemming zelfstandig aan de slag zonder dat de voorzitter duidelijk de regie in handen lijkt te hebben.

V1. *Neemt de stembureauvoorzitter de regie?*

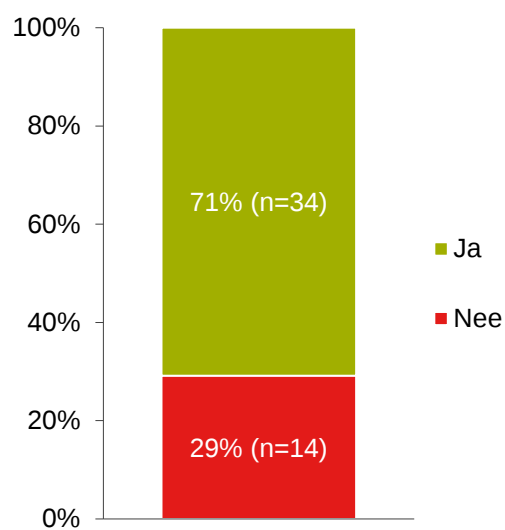
Bij driekwart van de stembureaus (n=35; 73%) begint men na het sluiten van de stemming met het tellen van het aantal kiezers dat toegelaten is. In 3 stemlokalen werd eerst het aantal overgebleven stembiljetten geteld. Bij 3 andere stemlokalen was het aantal stempassen al bekend op het moment van sluiting doordat deze in pakketjes van 25 stuks waren gebundeld.

V2. *Wordt na het sluiten van de stemming om 21.00 uur eerst het aantal toegelaten kiezers geteld?*

In de meeste stembureaus (n=34; 71%) werden voor het sorteren van de stemmen bordjes neergezet met de lijstnummers of de partijnamen en waren er aparte bordjes voor blanco en ongeldige stemmen. In de stembureaus waar dit niet gebeurde (n=14; 29%) was vaak geen apart bordje voor blanco of ongeldige stemmen. De overige bureaus hadden een andere methode om de stemmen te sorteren, bijvoorbeeld door ze op aparte tafels neer te leggen.

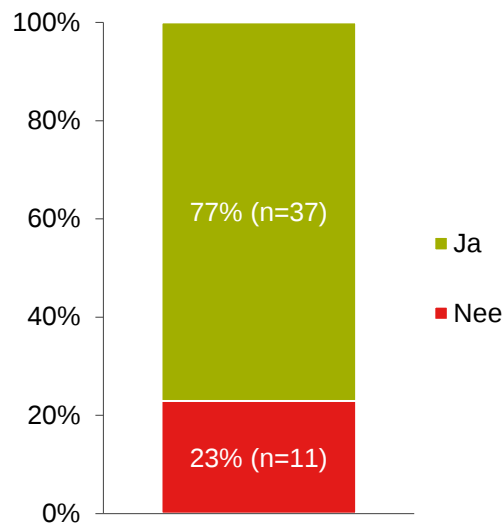
V5_1. Worden er bordjes neergezet in het stemlokaal met daarop de lijstnummers/partijnamen en bordjes met de woorden 'blanco' en 'ongeldig'?

4.2 Fase 2: Sorteren van de stemmen

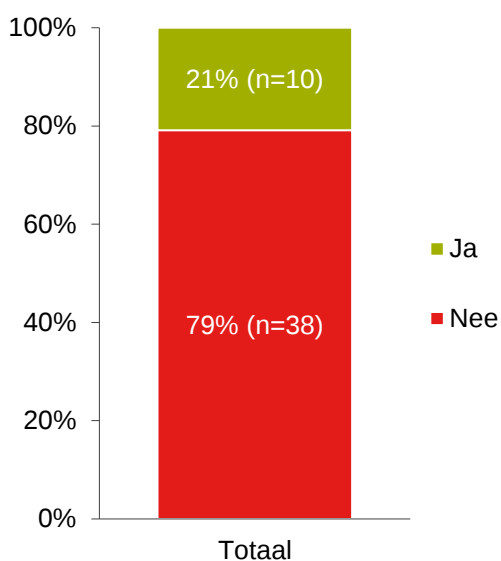
De stembus werd meestal tussen negen en kwart over negen geopend. In twee stemlokalen gebeurde dit later: een keer om 21:19 en een keer om 21:32. Bij driekwart van de stembureaus (n=37; 77%) was de eerste handeling na het openen van de stembus het openvouwen en met de leesrichting naar boven op een stapel leggen van de stembiljetten. In de andere stembureaus werden de stembiljetten na openvouwen niet eerst op één stapel gelegd, maar meteen gesorteerd op partijnaam.

V7. *Worden de stembiljetten, nadat de stembus is geleegd, eerst opgevouwen en met de leesrichting naar boven op een stapel gelegd?*

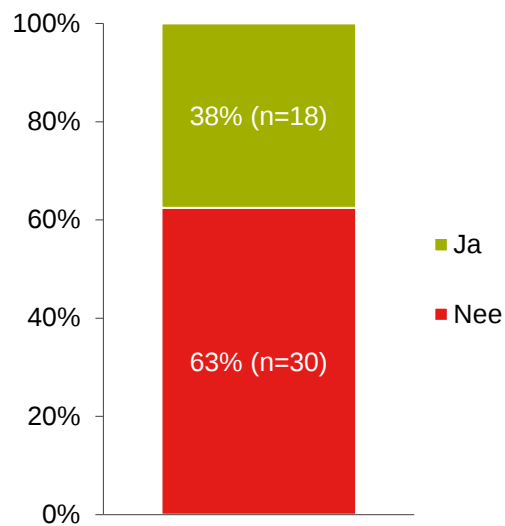
De methode waarbij één stembureaulid bij elk stembiljet de partij of lijst noemt waarop is gestemd, en dit biljet door een volgend lid wordt gecontroleerd en bij het juiste bordje wordt gelegd wordt in een op de vijf stembureaus (n=10; 21%) gehanteerd. In de overige gemeenten leggen de verschillende stembureauleden de stembiljetten veelal zelf op de juiste stapel.

V9. *Wordt vervolgens door één stembureaulid bij elk stembiljet gezegd waarop is gestemd en wordt elk stembiljet daarna door een volgend stembureaulid gecontroleerd en bij het juiste bordje gelegd?*

In twee op de drie stembureaus (n=18; 63%) worden geen aparte stapels gemaakt voor de lijsttrekkers.

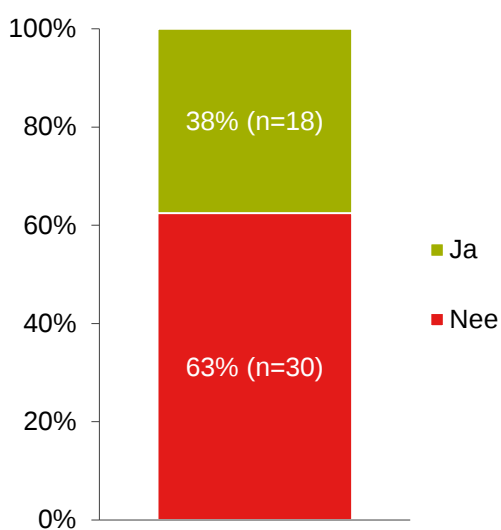
V10. Wordt er voor iedere lijst meteen een aparte stapel voor de lijsttrekker gemaakt?

4.3 Fase 3: Tellen van de stemmen

Na de lijstgewijze rangschikking werden de biljetten bij eenderde van de stembureaus (n=18; 38%) op één stapel gelegd (om en om, dwars en recht op elkaar) om ze vervolgens per lijst te verdelen over de verschillende stembureauleden.

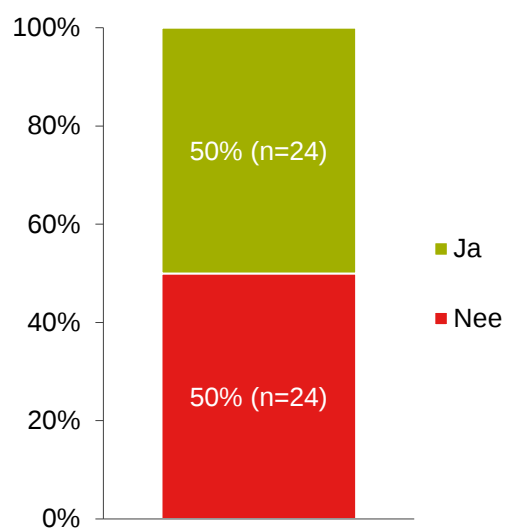
V11. Worden de stembiljetten, na de lijstgewijze rangschikking, om en om, dwars en recht op elkaar, op één stapel gelegd, om ze vervolgens, per lijst, te verdelen over elk van de stembureauleden?

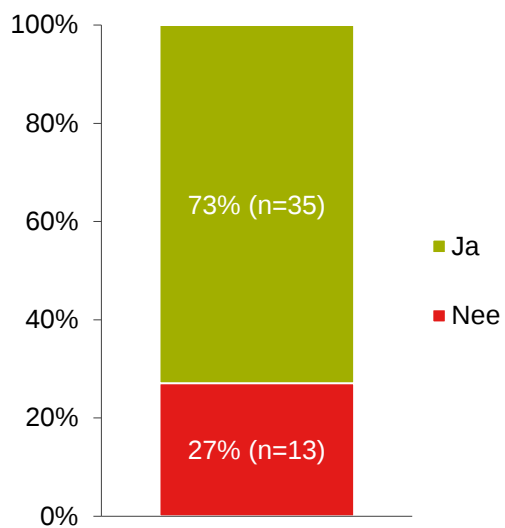
In de helft van de stemlokalen (n=24; 50%) werden stembiljetten waarmee op de lijsttrekker is gestemd uit de stapel gefilterd. In 7 andere stembureaus was deze filtering al gebeurd bij de lijstgewijze rangschikking. Bij de meeste overige bureaus werd eerst het totaal aantal stembiljetten per partij geteld.

In de meeste stembureaus (n=35; 73%) was de volgende stap het sorteren van de overige stembiljetten.

V12. Filtert iedere teller de stembiljetten waarop op de lijsttrekker is gestemd uit de stapel?

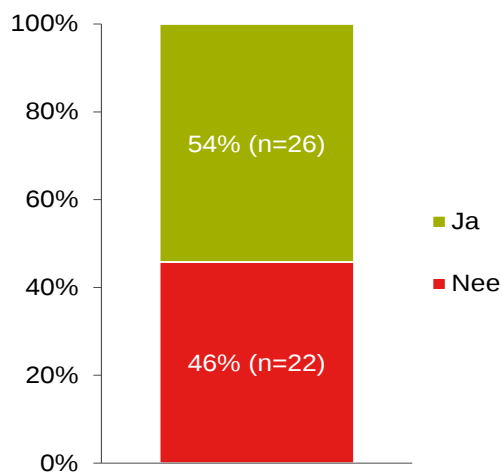

V13. Worden daarna de overige stembiljetten gesorteerd?

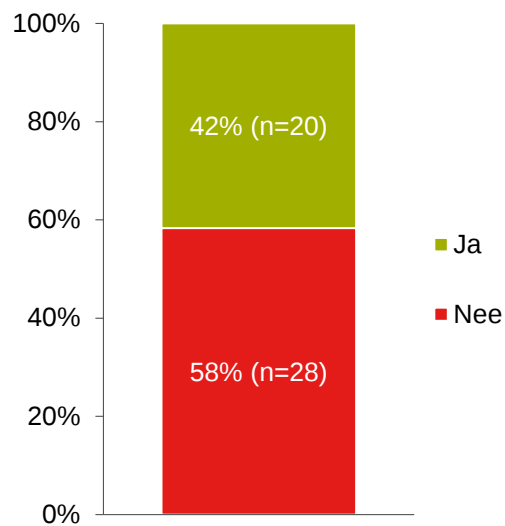
Om er zeker van te zijn dat of alle stembiljetten op de stapel van de juiste kandidaat zijn gelegd werd in ruim de helft van de stembureaus (n=26; 54%), per lijst, nog een laatste controle uitgevoerd. Bij de stembureaus waar deze controle is uitgevoerd werd in de meeste gevallen (n=20; 77%) daarna pas overgegaan tot het daadwerkelijk tellen van de stemmen. Bij de meeste overige gemeenten (n=6) vond er al eerder een telling plaats, of werd deze gelijktijdig met de controle uitgevoerd.

V14. *Wordt daarna nog één keer een controle uitgevoerd voor iedere lijst, om te bezien of bij alle stembiljetten in de stapel inderdaad op die kandidaat is gestemd?*

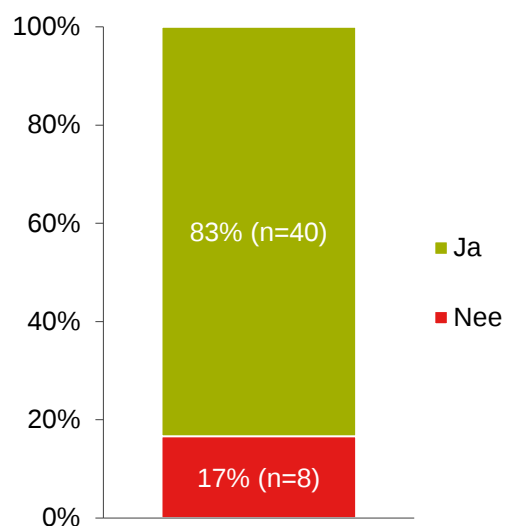

Turven van de stembiljetten gebeurde bij ongeveer twee vijfde van de stembureaus (n=20; 42%). In de meeste stembureaus (n=40; 83%) maakten de leden bij het optellen gebruik van een rekenmachine.

V16. Wordt er bij het tellen van de stembiljetten geturfd?

V17. Wordt er een rekenmachine gebruikt bij het optellen?

4.4 Fase 4: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen

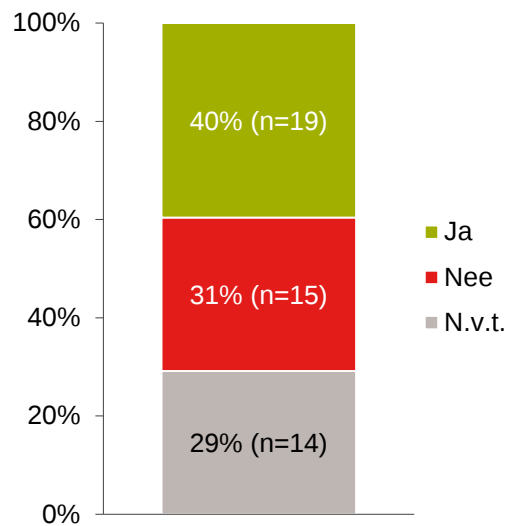
Bij driekwart van de stembureaus (n=36; 75%) werd geobserveerd dat de stembiljetten opnieuw geteld moesten worden omdat het totaal aantal getelde stemmen niet overeen kwam met het aantal toegelaten kiezers. In 14 van deze stemlokalen werd er één keer opnieuw geteld. Het opnieuw tellen vond bij 15 stembureaus niet iedere keer op dezelfde wijze plaats. In 23 stembureaus werd net zo lang geteld tot men tweemaal tot dezelfde uitkomst kwam, bij 13 andere werd deze aanpak niet waargenomen. Bij de meeste van deze was hiertoe geen noodzaak (de aantallen klopten na 2 of 3 keer opnieuw tellen) of werd eerst achterhaald waar het mis was gegaan. In een stembureau vond er eerst een telefonisch overleg plaats door de voorzitter, waarna alsnog de juiste telling werd doorgegeven. Bij een ander stemlokaal werd overgegaan tot het tellen per persoon, waar de telling wel kloppend werd gemaakt.

In 12 van de 23 stemlokalen (52%) waar is doorgeteld tot men twee keer tot dezelfde uitkomst kwam, vond voor of tijdens het opnieuw tellen telefonisch overleg plaats met de contactpersoon verkiezingen van de gemeente.

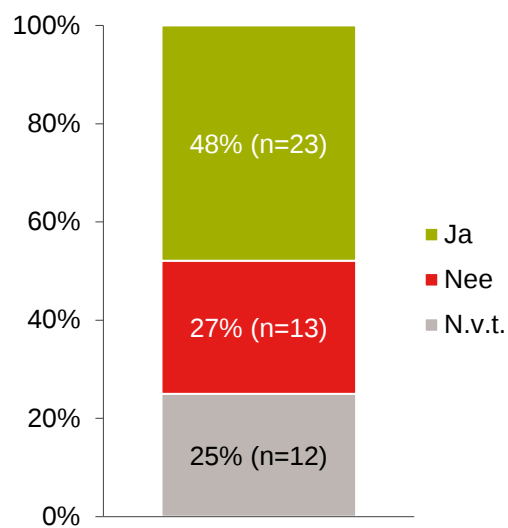
V18. Als het totaal aantal uitgebrachte stemmen niet overeenkomt met het aantal toegelaten kiezers, hoe vaak worden de uitgebrachte stemmen dan opnieuw geteld?

Aantal keer opnieuw tellen	Stembureaus (n)
1 keer	14
2 keer	6
3 keer	8
4 keer	2
5 keer	1
Onbekend	5
Niet van toepassing	12

V19. Vindt het opnieuw tellen (elke keer) op dezelfde wijze plaats?

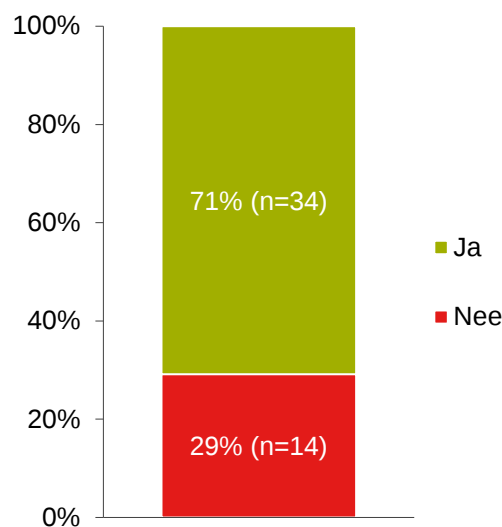
V20. Wordt er net zo lang geteld totdat er 2 x dezelfde uitkomst is?

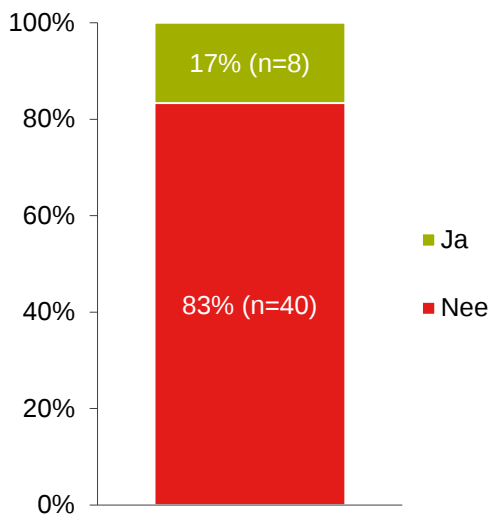
4.5 Fase 5: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen

De deur van het stemlokaal stond in de meeste gevallen (n=34; 71%) open voor belangstellenden, op 14 locaties was dit niet het geval (29%). In ongeveer een op vijf stembureaus waren ook daadwerkelijk kiezers aanwezig (n=8; 17%). De resultaten van de stemopneming werden in 6 van de 8 bureaus waar kiezers aanwezig waren, voorgelezen door de voorzitter, in een andere gemeente gebeurde dit door de burgemeester. In 3 van deze 8 stembureaus geven de voorzitters aanwezige kiezers expliciet de gelegenheid om bezwaar in te brengen. In 1 stembureau wordt er een bezwaar genoteerd in het proces-verbaal.

V22. *Is de deur van het stemlokaal open/is het stemlokaal tijdens de stemopneming vrij toegankelijk voor belangstellenden?*

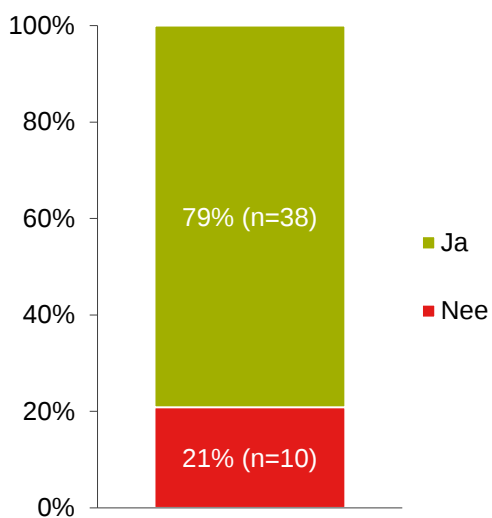

V23. Zijn er kiezers aanwezig bij de stemopneming?

In de meeste stembureaus (n=38; 79%) hebben alle aanwezige leden het proces-verbaal ondertekend.

V24. Ondertekenen alle aanwezige stembureauleden het proces-verbaal?

De stemopneming was in de meeste stembureaus (n=30; 63%) tussen half elf en half twaalf afgerond.

V25. De stemopneming wordt afgerond om:

Stemopneming afgerond	Stembureaus (n)
22:00 - 22:30	5
22:30 - 23:00	16
23:00 - 23:30	14
23:30 - 00:00	8
00:00 - 00:30	4
00:30 - 01:00	1

EVALUATIE VERKIEZINGEN EUROPEES PARLEMENT 2014

Samenvatting

Op donderdag 22 mei 2014 werden in Nederland de verkiezingen voor het Europees Parlement gehouden. Voor het rechtmatig verlopen van de verkiezingen is het van groot belang dat de procedures rondom het stemmen zorgvuldig worden gevolgd. In dit licht heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties GfK verzocht het verkiezingsproces bij verkiezingen voor het Europees Parlement te evalueren. Alle Nederlandse gemeenten – 403 in totaal - zijn uitgenodigd om middels het invullen van een online vragenlijst deel te nemen aan de evaluatie. In totaal hebben 286 gemeenten hun medewerking aan het onderzoek verleend, een responspercentage van 71%.

In de voorbereiding op de verkiezingen voor het Europees Parlement hebben zich bij het overgrote deel van de gemeenten (93%) geen noemenswaardige problemen voorgedaan. Ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen 2014 zijn minder gemeenten met problemen geconfronteerd bij de voorbereiding. Bijna twee derde van de gemeenten (61%) heeft informatie over de rechten en mogelijkheden bij de verkiezingen verspreid aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden. Bij de gemeenteraadsverkiezingen werd dit door een aanzienlijk kleiner deel van de gemeenten, 31%, gedaan. Het vaakst, en vaker dan bij de verkiezingen voor de gemeenteraad, is informatie verstrekt over de voorwaarden voor kiesgerechtigdheid. De gemeentewebsite en huis-aan-huisbladen zijn de meest gebruikte kanalen om niet-Nederlandse stemgerechtigden te informeren. Beide zijn echter relatief minder vaak gebruikt dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014.

De opkomst in de gemeenten die aan het onderzoek hebben deelgenomen lag met 37% een stuk lager dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014 (53%). In de kleinere gemeenten was de opkomst beter dan in de grotere gemeenten (gemiddeld 41% bij de kleinste gemeenten vs. gemiddeld 34% bij de grootste).

De meeste gemeenten hebben voor de verkiezingen voor het Europees Parlement digitaal formulieren beschikbaar gesteld voor de aanvraag van een kiezerspas (78%) of een schriftelijke volmacht (89%). Het formulier voor briefstemmen kon minder vaak, bij 58%, van de gemeenten gedownload worden. De verschillende formulieren zijn minder vaak digitaal beschikbaar gesteld door de kleinste gemeenten dan door de grotere gemeenten. De gemeenten waar formulieren op de website beschikbaar stelden boden burgers in de meeste gevallen (89%) ook de mogelijkheid ze na invullen digitaal retour te zenden.

De meeste gemeenten, 71%, hebben geen maatregelen genomen om kiezers te faciliteren die ondersteuningsverklaringen af wilden leggen. Dit in tegenstelling tot de gemeenteraadsverkiezingen 2014, toen twee op de drie gemeenten (68%) hiervoor wel maatregelen hadden getroffen. In bijna een op de tien gemeenten (9%) hebben kiezers ondersteuningsverklaringen afgelegd, gemiddeld 5 per gemeenten. Geen van de aan het onderzoek deelnemende gemeenten heeft klachten ontvangen over de behandeling van kiezers die een ondersteuningsverklaring afwensten te leggen.

Drie op de vier gemeenten (76%) hebben in de aanloop naar de verkiezingen voor het Europees Parlement instructiebijeenkomsten georganiseerd voor hun stembureauleden. Bij een deel van de gemeenten, ongeveer een op de vier (28%), was de instructie enkel bedoeld voor stembureauleden die niet hadden meegewerkt aan de Gemeenteraadsverkiezingen 2014. Het grootste deel van de gemeenten (57%) organiseerden de klassikale instructie twee weken of korter voor de verkiezingen. Ruim twee op de vijf gemeenten (43%) die een instructiebijeenkomst organiseerden hebben in de training onderscheid gemaakt tussen voorzitters en andere leden. Als er geen instructiebijeenkomst was georganiseerd was dit meestal omdat de instructie reeds bekend was bij de stembureauleden. Daarnaast werd er vaak een online training verzorgd in plaats van een klassikale bijeenkomst. De meeste gemeenten die klassikale bijeenkomsten hebben georganiseerd (81%) maakten hierbij gebruik van de PowerPoint-instructie van het ministerie van BZK. Dit betekent een toename van het gebruik van de BZK instructie ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen 2014, toen 74% van de gemeenten er gebruik van maakten tijdens de instructiebijeenkomsten. Over de inhoud (81%) en de vormgeving (76%) van de PowerPoint-instructie van BZK zijn de gemeenten (zeer) positief. Bijna alle gemeenten die hun stembureauleden klassikaal hebben geïnstrueerd, hebben hen gewezen op de door BZK ontwikkelde online toolkit. Over de toolkit is men eveneens zeer goed te spreken. Dit beeld komt overeen met de beoordeling van de toolkit door de stembureauleden zelf.

In driekwart van de gemeenten (75%) zijn stembureauleden geïnstrueerd om de door BZK aanbevolen telmethode te hanteren. Gemeenten waar dit niet is gebeurd geven aan deze methode voor het tellen van stemmen te omslachtig en onpraktisch te vinden, en ze zijn van mening dat de eigen telmethode beter is. Vrijwel alle gemeenten (98%) hebben er, net als bij de Gemeenteraadsverkiezingen 2014, voor gezorgd dat er een hand-out van de brochure 'Stembureau-instructie' aanwezig was in alle stemlokalen. Controle van het functioneren van stembureauleden gebeurde vooral door het bezoeken van de stemlokalen op de verkiezingsdag (87%) en het bestuderen van de processen-verbaal. Beide controlemethoden zijn vaker gehanteerd dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014. Een op de vijf gemeenten (21%) onderwierp de stembureauleden aan een toets.

Bij de stemopneming zijn in circa een op de vijf gemeenten (18%) fouten in de processen-verbaal geconstateerd, ongeveer even vaak als bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014 (22%). Deze fouten zijn in twee derde van de gemeenten gecorrigeerd. In 42% van de gemeenten zijn de fouten in de processen-verbaal vermeld in N11.

5 Inleiding

Op donderdag 22 maart 2014 vonden in Nederland de verkiezingen voor het Europees Parlement plaats.

Verkiezingen moeten transparant en controleerbaar zijn om te kunnen spreken van een democratische rechtsstaat. Zorgvuldige procedures rondom het stemmen en de stemprocedure zijn dan ook van eminent belang. Aangezien de verkiezingen rechtmatig moeten verlopen, is het daarnaast van belang na te gaan hoe er wordt omgegaan met de regels van het kiesrecht. Gezien dit belang heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties GfK verzocht het verkiezingsproces bij de verkiezingen voor het Europees Parlement te evalueren.

Doel van het onderzoek is een representatief beeld te geven van de wijze waarop het verkiezingsproces bij gemeenten is verlopen. Bovendien dienen de resultaten aanknopingspunten te geven voor verbetering van de ondersteuning van gemeenten bij de organisatie van het verkiezingsproces vanuit het ministerie en/of de kiesraad.

De evaluatie bestaat uit de volgende deelonderzoeken:

- **Online enquête onder gemeenten:** hierin wordt de voorbereiding door de gemeente en het verloop van de verkiezingen geëvalueerd. Aan deze enquête namen 286 gemeenten deel.
- **Online enquête onder stembureauleden:** in dit onderdeel is onderzocht hoe men de instructie van BZK voor stembureauleden beoordeelt. Aan deze **enquête** namen n=615 stembureauleden uit 37 verschillende gemeenten deel.
- **Observatie stemopneming:** door middel van observaties ter plaatse op verkiezingsdag is het verloop van het proces van het tellen van de stemmen **vastgesteld**. Voor deze observatie zijn 50 stemlokalen in 25 gemeenten bezocht.

Deze onderdelen worden in afzonderlijke hoofdstukken behandeld.

Onderzoek onder gemeenten

Het onderzoek onder de gemeenten gaat in op de volgende onderwerpen:

- de voorbereiding op de verkiezingen
- opkomst en gebruik volmachten
- digitale beschikbaarheid formulieren
- ondersteuningsverklaringen
- stembureauleden
- toegankelijkheid stemlokalen
- stemopneming en invullen proces-verbaal.

Waar mogelijk en relevant zijn de resultaten vergeleken met de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen 2014, zoals eerder dit jaar uitgevoerd door GfK.

Onderzoek onder stembureauleden

Ter ondersteuning van de gemeenten bij de voorbereiding van de verkiezingen reikt BZK een nieuwe stembureau-instructie aan. Stembureauleden die hier gebruik van gemaakt hebben, is gevraagd hoe de nieuwe instructie is bevallen.

Observatie stemopneming

Voor de verkiezingen heeft BZK een nieuwe telinstructie aanbevolen. In die instructie, die is bedoeld voor leden van de stembureaus, is een manier van tellen aanbevolen die het maken van telfouten kan helpen voorkomen. Nagegaan is of alle stappen van de nieuwe methode tot en met het ondertekenen van het proces-verbaal op de nieuwe aanbevolen manier zijn uitgevoerd.

Leeswijzer

In dit rapport zijn de resultaten op alle vragen grafisch (door middel van grafieken) dan wel in tabelvorm weergegeven. Indien er sprake is van statistisch significante en relevante verschillen tussen subdoelgroepen (bijvoorbeeld tussen verschillende gemeentegrootten) of ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen 2014, dan zijn deze benoemd in de tekst. Indien er opvallende maar niet-significante verschillen zijn, dan wordt er gesproken over een trend of in termen van 'er lijkt een verschil te zijn tussen...'.

6 Onderzoek onder gemeenten

6.1 De voorbereiding op de verkiezingen

In het eerste deel van de vragenlijst geven de gemeenten aan op welke problemen men is gestuit bij de voorbereiding van de verkiezingen voor het Europees Parlement. Ook is hier gevraagd naar de informatieverstrekking die specifiek gericht was op niet-Nederlandse stemgerechtigden.

6.1.1 Problemen bij voorbereidingen

Het overgrote deel van de ondervraagde gemeenten, 93% (286 gemeenten) heeft geen problemen ondervonden bij de voorbereidingen van de gemeenteraadsverkiezingen. Hieruit blijkt dat er zich in de voorbereidingen minder vaak problemen hebben voorgedaan dan bij de gemeenteraadsverkiezingen eerder dit jaar (7% vs. 15%).

A1. *Bent u in het kader van de voorbereiding van de verkiezingen gestuit op problemen bij het uitvoeren van uw wettelijke verplichtingen bij: (basis: n=286)*

	EP 2014	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	GR 2014
Geen problemen	93%	96%	92%	92%	96%	100%	85%
Instructie stembureauleden	2%	2%	2%	3%	0%	0%	3%
Inrichting stemlokalen	1%	0%	3%	0%	0%	0%	2%
Maken en verstrekken stempassen	1%	4%	1%	0%	4%	0%	1%
Vervangende stempassen	1%	0%	3%	0%	0%	0%	1%
Selectie kiesgerechtigden	1%	2%	0%	3%	0%	0%	3%
Vaststelling uitslag	1%	0%	0%	2%	4%	0%	5%
Opmaken register ongeldige stempassen	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
Kandidaatstelling	0%	0%	0%	0%	0%	0%	4%

Vervolgens is gevraagd de gemelde problemen nader te omschrijven en aan te geven welke maatregelen er zijn genomen om de problemen aan te pakken. Vanwege het kleine aantal genoemde problemen is het bespreken hiervan weinig zinvol.

6.1.2 Ongeldige en onbezorgde stempassen

Gemiddeld genomen werden 4 op de 1000 stempassen opgenomen in het Register Ongeldige Stempassen. Dit is in lijn met de gemeenteraadsverkiezingen 2014.

Net als bij de gemeenteraadsverkiezingen is ongeveer een op de duizend stempassen onbezorgbaar retour gezonden.

A4. *Hoeveel stempassen zijn opgenomen in het Register Ongeldige Stempassen? (basis: n=286)*

A5. *Hoeveel stempassen zijn onbezorgbaar retour verzonden? (basis: n=286)*

	EP 2014	< 10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	GR 2014
Aantal kiesgerechtigden	34.346	7.191	17.446	34.266	66.445	195.338	31.808
Stempassen opgenomen in ROS (gem.)	153	50	156	106	211	516	107
Stempassen opgenomen in ROS (%)	0,4%	0,7%	0,9%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%
Stempassen onbezorgbaar retour (gem.)	33	4	10	21	68	290	38
Stempassen onbezorgbaar retour (%)	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%

6.1.3 Informatieverstrekking aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden

Bijna tweederde van de gemeenten (61%) heeft specifieke informatie verstrekt aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden. Dit is bijna tweemaal zoveel als bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014. Het vaakst werd informatie verstrekt over de voorwaarden voor kiesgerechtigdheid. Over dit onderwerp zijn niet-Nederlandse kiesgerechtigden vaker geïnformeerd dan ten tijde van de gemeenteraadsverkiezingen. Aan de voorwaarden om te mogen stemmen is eveneens vaker informatie verstrekt dan bij de verkiezingen voor de gemeenteraad. Daarnaast is aan een verscheidenheid aan andere onderwerpen aandacht besteed, zoals in onderstaande figuur wordt weergegeven.

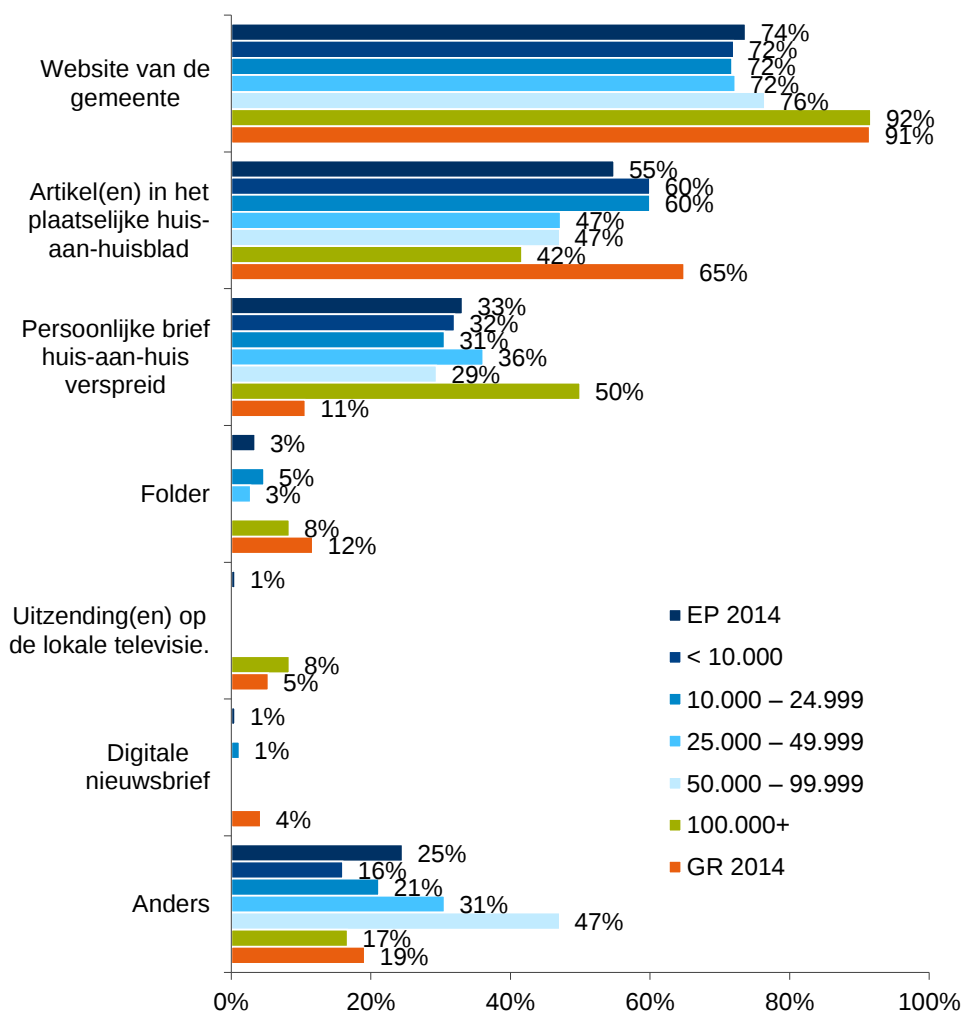
A6. Welke informatie is er specifiek verstrekt aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden met betrekking tot hun rechten en mogelijkheden bij de verkiezingen? (basis: n=286)

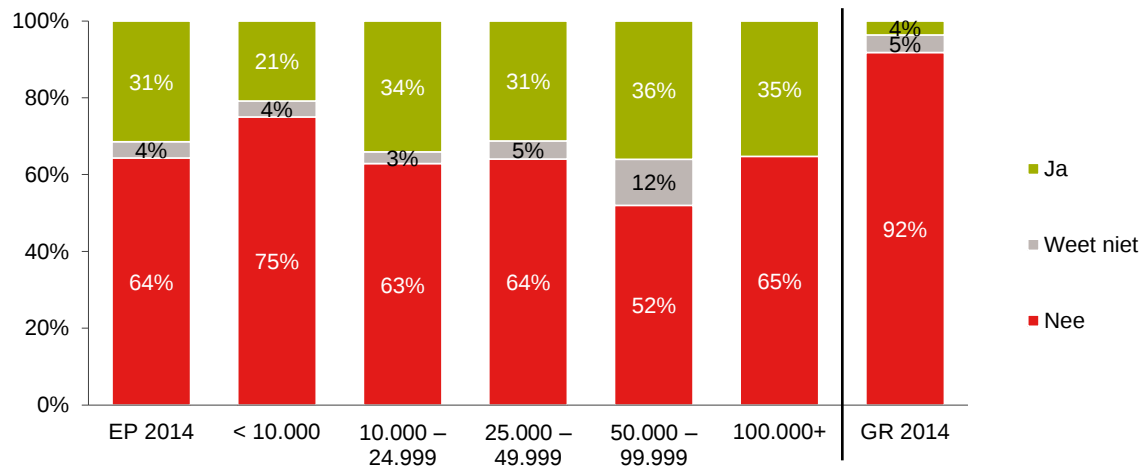
Voor de informatievoorziening specifiek voor niet-Nederlanders hebben de gemeenten minder vaak dan bij de gemeenteraadsverkiezingen gebruik gemaakt van de eigen gemeentewebsite (74% vs. 91%) en artikelen in plaatselijke huis-aan-huisbladen (55% vs. 65%). Daarentegen maakten gemeenten vaker gebruik van een huis-aan-huis verspreide persoonlijke brief (33% vs. 11%). (vraag A7)

Veel vaker dan bij de gemeenteraadsverkiezingen (31% vs. 4%) hebben gemeenten informatie aan kiesgerechtigden aangeboden in een andere taal dan de Nederlandse. (vraag A8)

A7. Op welke wijze is de informatie aan de niet-Nederlandse kiesgerechtigden verstrekt?
(basis: n = 175)

A8. Is de informatie aan kiesgerechtigden aangeboden in verschillende talen? (basis: n = 286)

6.2 Opkomst en gebruik volmachten

In dit onderdeel van de vragenlijst geven de gemeenten inzicht in de opkomst bij de verkiezingen voor het Europees Parlement en het gebruik van volmachten.

6.2.1 Opkomst

Gemiddeld lag de opkomst bij de verkiezingen voor het Europees Parlement in de aan het onderzoek deelnemende gemeenten met 37% aanzienlijk lager dan bij de gemeenteraadsverkiezingen eerder dit jaar. De kleinere gemeenten (minder dan 25.000 kiesgerechtigden) kenden een betere opkomst dan de grotere.

- D1. Hoeveel kiesgerechtigden waren er op 22 mei 2014 in uw gemeente? (basis: n= 286)
D2. En hoeveel kiesgerechtigden hebben bij deze verkiezing hun stem uitgebracht? (basis: n= 286)

	EP 2014	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	GR 2014
Kiesgerechtigden (gemid.)	34.346	7.191	17.446	34.266	66.445	195.338	31.808
Stem uitgebracht (gemid.)	12.786	2.944	6.973	13.017	24.188	66.823	16.974
Opkomst verkiezingen (%)	37%	41%	40%	38%	36%	34%	53%

6.2.2 Gebruik volmachten

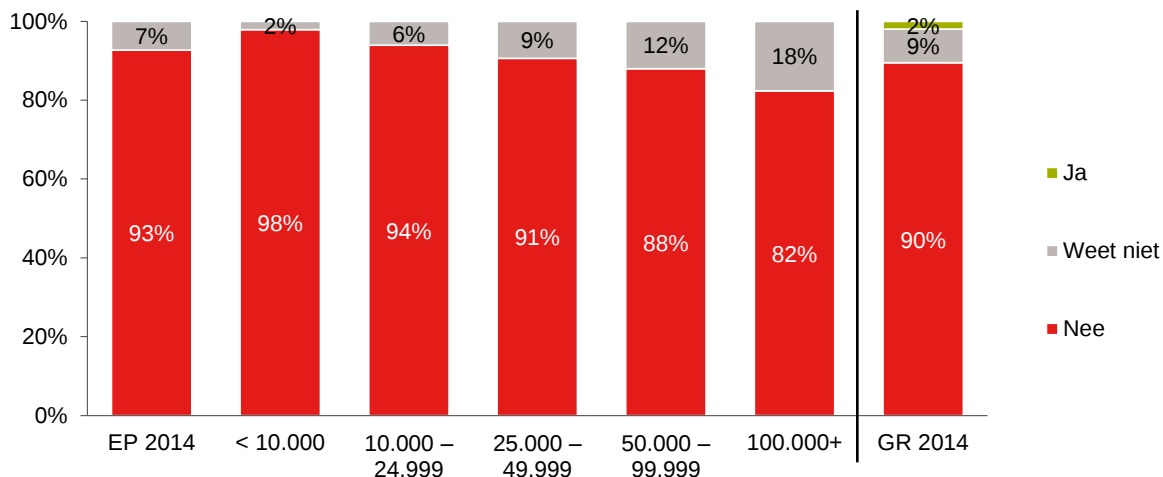
Ongeacht de grootte van de gemeente is circa 11% van de stemmen bij volmacht uitgebracht.

- D3. Hoeveel verzoeken om een schriftelijke volmacht te geven, heeft uw gemeente ingewilligd? (basis: n= 286)
D6. Hoeveel kiezers hebben daadwerkelijk bij volmacht gestemd (zie het ingevulde N 11-formulier)? (basis: n= 286)

	EP 2014	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	GR 2014
Verzoeken schriftelijke volmacht ingewilligd (gemid.)	21	11	19	27	15	54	50
Bij volmacht gestemd (gemid.)	1.410	323	824	1.468	2.613	7.034	1.577
Bij volmacht gestemd (%)	11%	11%	12%	11%	11%	11%	9%

In geen van de gemeenten hebben zich – voor zover men hiervan op de hoogte is – incidenten voorgedaan met het ronselen van volmachten.

D7. *Hebben zich in uw gemeente incidenten voorgedaan met het ronselen van volmachten?*
(basis: n= 286)

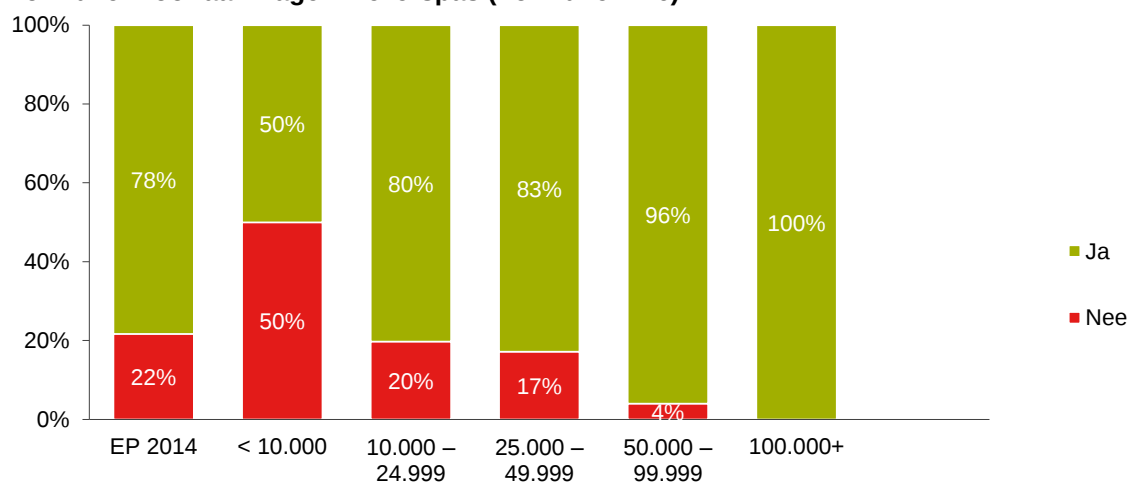
6.3 Digitale beschikbaarheid formulieren

Aan de gemeenten is de vraag voorgelegd of via de gemeentelijke website formulieren beschikbaar waren gesteld voor het aanvragen van een kiezerspas, voor het aanvragen van een schriftelijke volmacht en voor briefstemmen. Ook is nagegaan of deze formulieren digitaal opgestuurd konden worden.

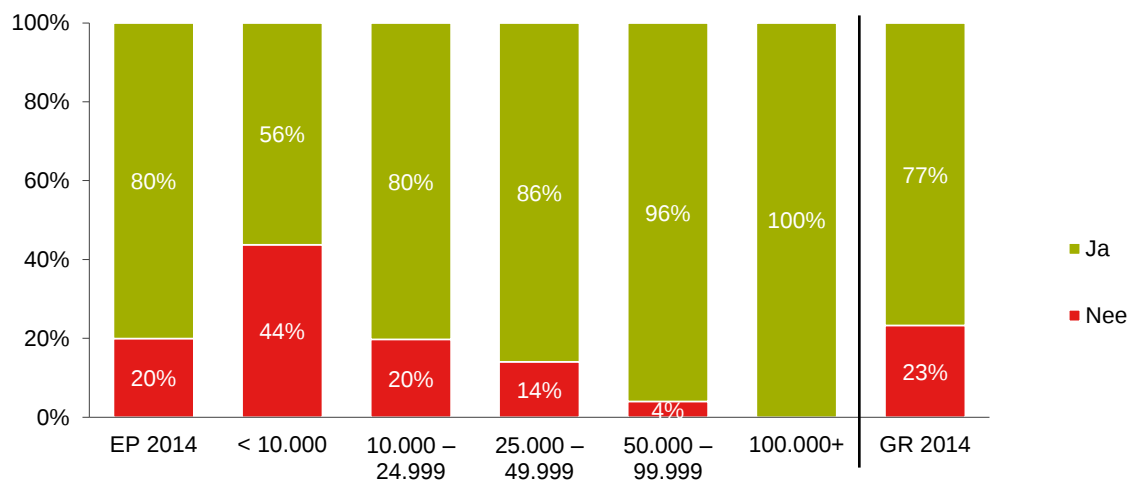
Het grootste deel van de gemeenten heeft voor de verkiezingen voor het Europees Parlement formulieren digitaal beschikbaar gesteld voor het aanvragen van een kiezerspas (78%) of een schriftelijke volmacht (80%). Het formulier voor briefstemmen, formulier M-3, was minder vaak – bij 58% van de gemeenten – te downloaden via de gemeentelijke website. In de kleinste gemeenten (minder dan 10.000 kiesgerechtigden) werden de verschillende formulieren minder vaak beschikbaar gesteld op de gemeentelijke website dan in de grotere gemeenten. De meeste gemeenten waar een of meerdere formulieren digitaal beschikbaar waren boden burgers de mogelijkheid om deze na invullen digitaal terug te zenden.

E1. Welke van onderstaande formulieren heeft uw gemeente via de gemeentelijke website beschikbaar gesteld aan stemgerechtigden? (n=286)

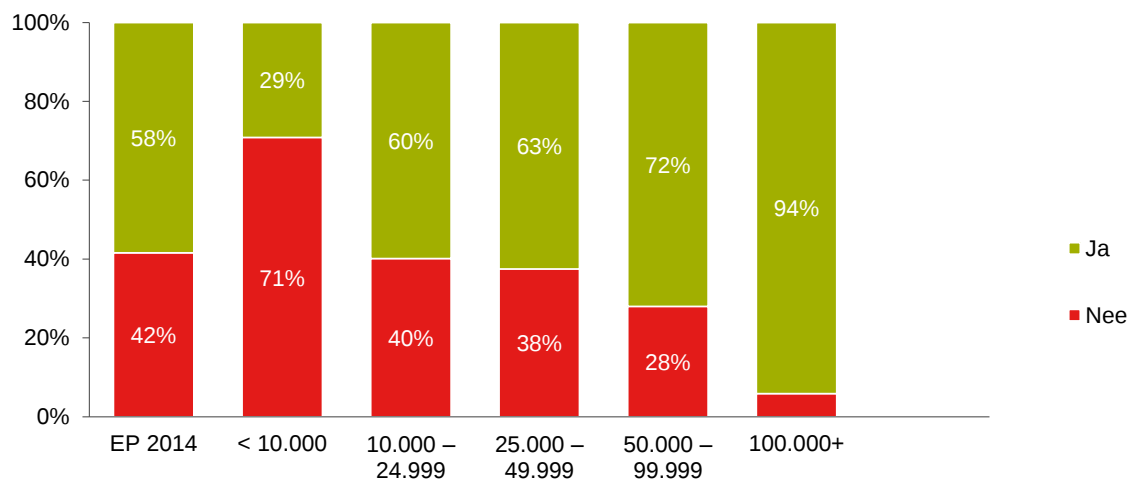
Formulier voor aanvragen kiezerspas (Formulier K-6)

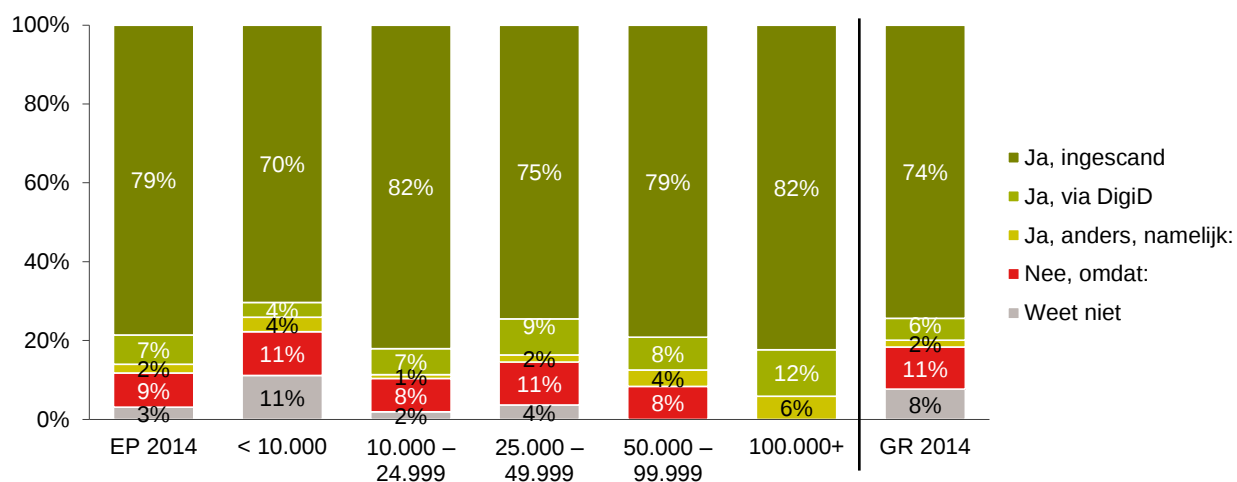
Formulier voor aanvragen schriftelijke volmacht (Formulier L-8)

Formulier voor briefstemmen (Formulier M-3)

E3. Konden burgers ingevulde formulieren digitaal aan u toesturen? (n=229)

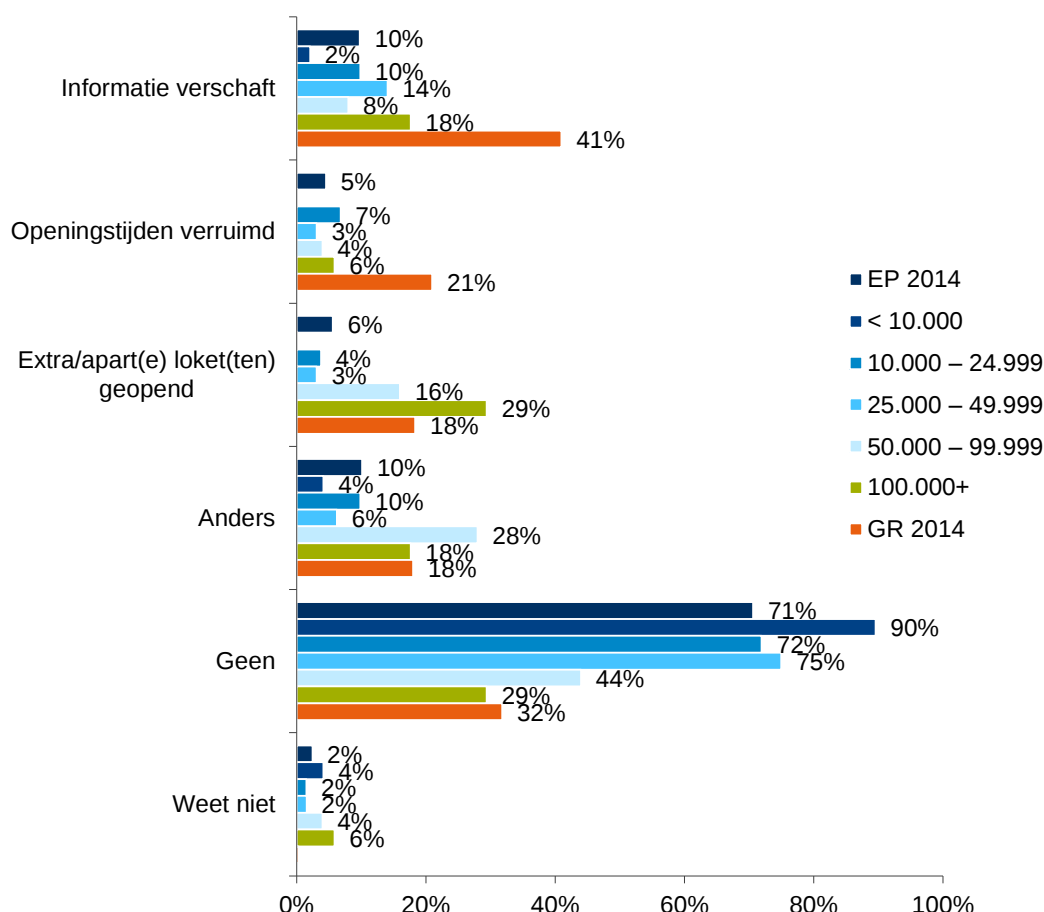

6.4 Ondersteuningsverklaringen

6.4.1 Ondersteuningsverklaringen

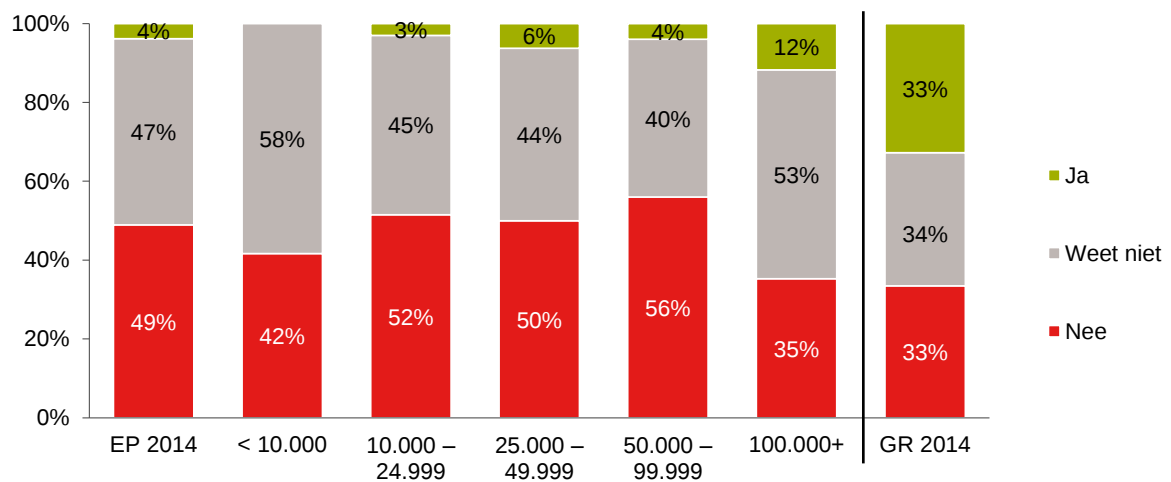
In bijna een op de tien gemeenten (9%) zijn er bij de verkiezingen voor het Europees Parlement ondersteuningsverklaringen afgelegd. Gemiddeld ging het hier om 5 ondersteuningsverklaringen per gemeente. Geen enkele gemeente maakt melding van ontvangen klachten over de behandeling van kiezers die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen. In tegenstelling tot bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014 heeft een groot deel van de gemeenten, 71%, geen maatregelen genomen om kiezers te faciliteren die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen. Incidenten met het ronselen van handtekeningen voor ondersteuningsverklaringen hebben zich in geen van de gemeenten voorgedaan.

C12a. Op welke wijze heeft u kiezers gefaciliteerd die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen? (n=286)

Een klein aantal gemeenten (4%; 11 gemeenten) heeft de extra tijd voor het afgeven van ondersteuningsverklaringen als nuttig ervaren. Het grootste deel geeft echter aan dit niet nuttig te hebben gevonden (49%) of hier geen mening over te hebben (47%).

C15. Heeft u de extra tijd voor het afgeven van ondersteuningsverklaringen als nuttig ervaren?
(n=286)

6.5 Stembureauleden

In dit onderdeel ligt de nadruk op de instructie van de stembureauleden; op welke wijze deze heeft plaatsgevonden, of de toolkit van BZK is gebruikt en hoe deze wordt beoordeeld. Eerst komt echter kort de bezetting van de stemlokalen aan bod.

6.5.1 Bezetting stembureaus

Gemiddeld zijn er per stembureau zes leden benoemd, waarbij eventuele tellers buiten beschouwing zijn gelaten. In ongeveer de helft van de gemeenten (53%) waren geen plaatsvervangende leden beschikbaar. Als vergoeding ontvingen voorzitters een bedrag van gemiddeld € 128,- en 'gewone' stembureauleden net iets minder: € 123,-. Net als bij de gemeenteraadsverkiezingen is hier een trend zichtbaar: hoe groter de gemeente, hoe hoger de vergoeding.

G1. Hoeveel leden, inclusief voorzitter, had uw gemeente gemiddeld benoemd per stembureau?

Geeft u het aantal exclusief eventuele tellers aan. (n=286)

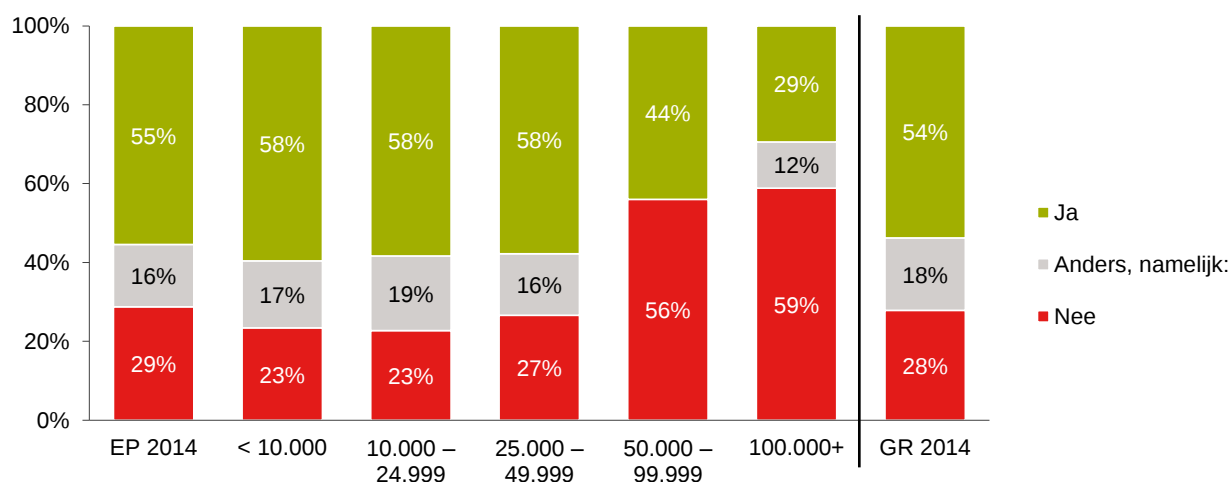
	EP 2014	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	GR 2014
3 stembureauleden (%)	24%	33%	27%	19%	13%	12%	19%
4 stembureauleden (%)	32%	31%	31%	31%	38%	41%	32%
5 stembureauleden (%)	16%	23%	14%	11%	25%	18%	18%
>5 stembureauleden (%)	27%	13%	27%	39%	25%	29%	31%
Stembureauleden (gemid.)	5	4	4	5	5	5	5

G2. Wat is de hoogte van de vergoeding die stembureauleden ontvangen (inclusief eventuele vergoeding voor instructie)? (n=286)

	EP 2014	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	GR 2014
Vergoeding voorzitters (gemid.)	€ 128	€ 104	€ 123	€ 131	€ 153	€ 185	€ 131
Vergoeding gewone leden (gemid.)	€ 123	€ 101	€ 122	€ 123	€ 141	€ 157	€ 124
Vergoeding plaatsvervangende leden (gemid.)	€ 48	€ 48	€ 58	€ 40	€ 41	€ 19	€ 55

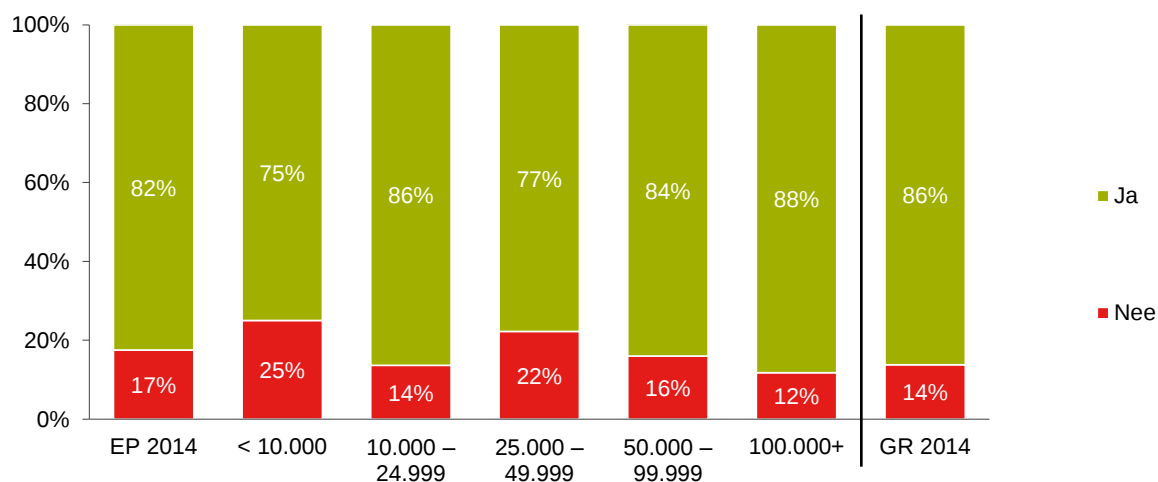
Bij ruim de helft van de gemeenten hebben de stembureauleden in ploegendienst gewerkt. Dit geldt met name voor de kleinere en middelgrote gemeenten (< 50.000 kiesgerechtigden).

G3. Hebben de stembureauleden in uw gemeente in 'ploegendienst' gewerkt? (n=286)

Net als bij de gemeenteraadsverkiezingen hebben de meeste gemeenten, naast de stembureauleden, aparte tellers aangesteld voor het tellen van de uitgebrachte stemmen. In de gemeenten waar dit gebeurde waren dit gemiddeld 5 tellers per stembureau.

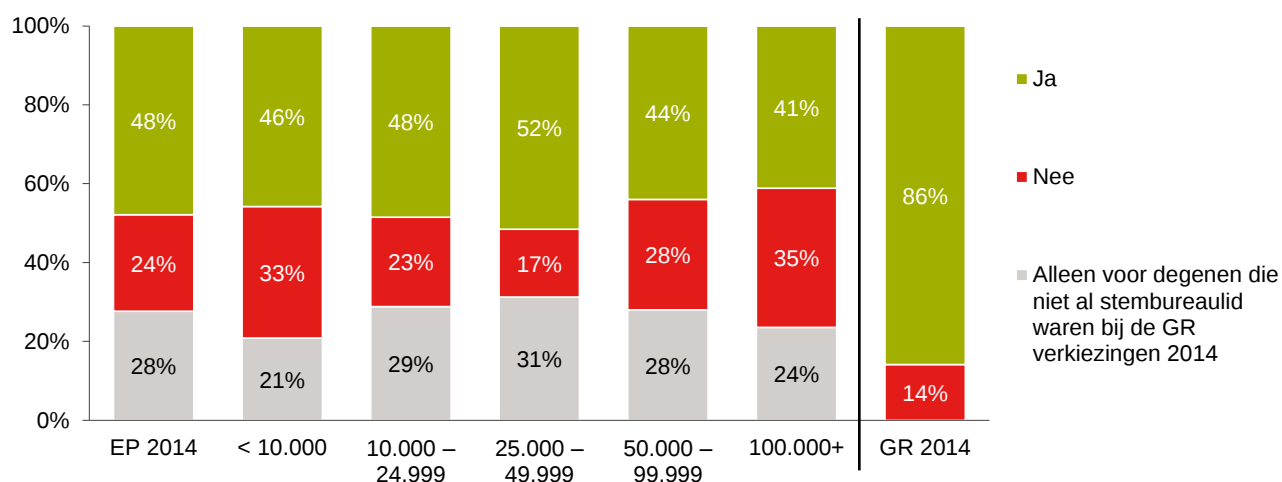
G4. Heeft uw gemeente tellers beschikbaar gesteld aan de stembureaus om de uitgebrachte stemmen te tellen? (n=286)

6.5.2 Organisatie instructie stembureauleden

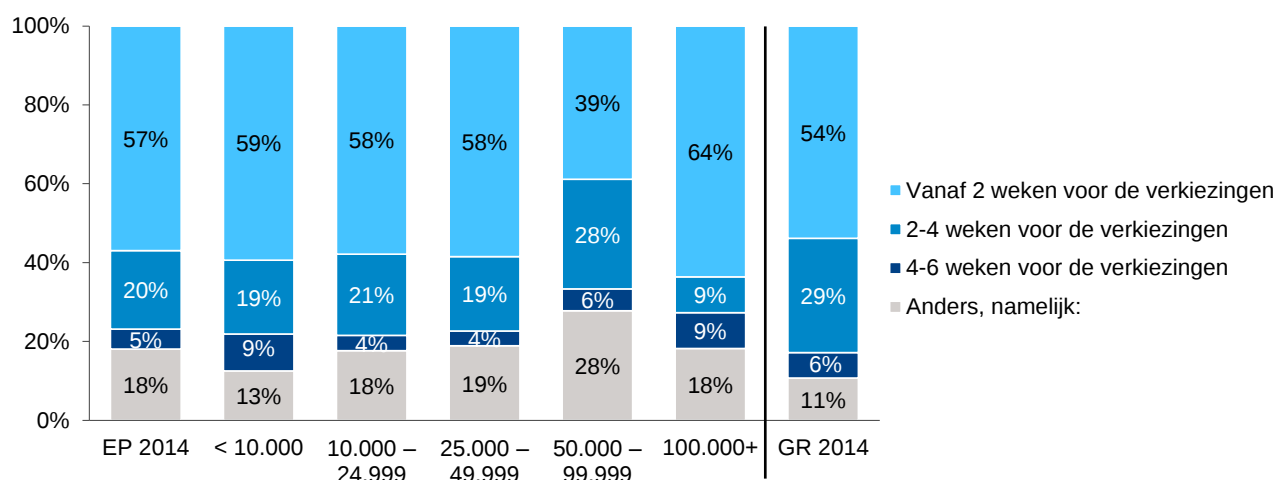
Driekwart van de Nederlandse gemeenten (76%) heeft ter voorbereiding op de verkiezingen voor het Europees Parlement instructiebijeenkomsten georganiseerd voor de stembureauleden. Bij een kwart (28%) waren deze bijeenkomsten alleen bedoeld voor degenen die nog geen stembureaulid waren bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen. Een op de vier gemeenten (24%) geeft aan geen instructiebijeenkomst te hebben verzorgd.

G6. Heeft uw gemeente instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden? (n=286)

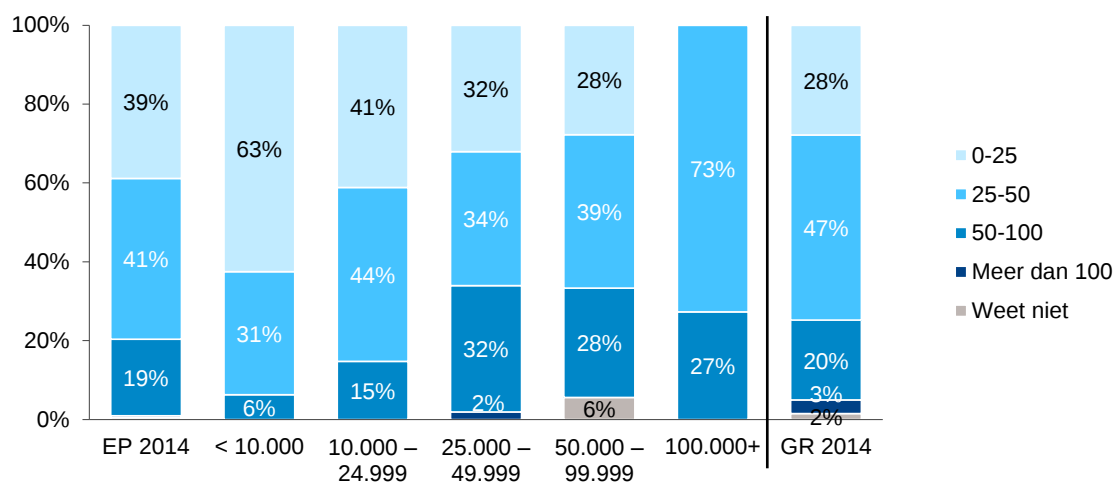
Ruim de helft van de gemeenten (57%) die een klassikale instructie hebben gegeven, deden dit twee weken of korter voor de verkiezingen. Dit is in lijn met de planning van de instructies voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2014.

G14. In welke periode heeft uw gemeente de stembureauleden klassikaal geïnstrueerd? (n=216)

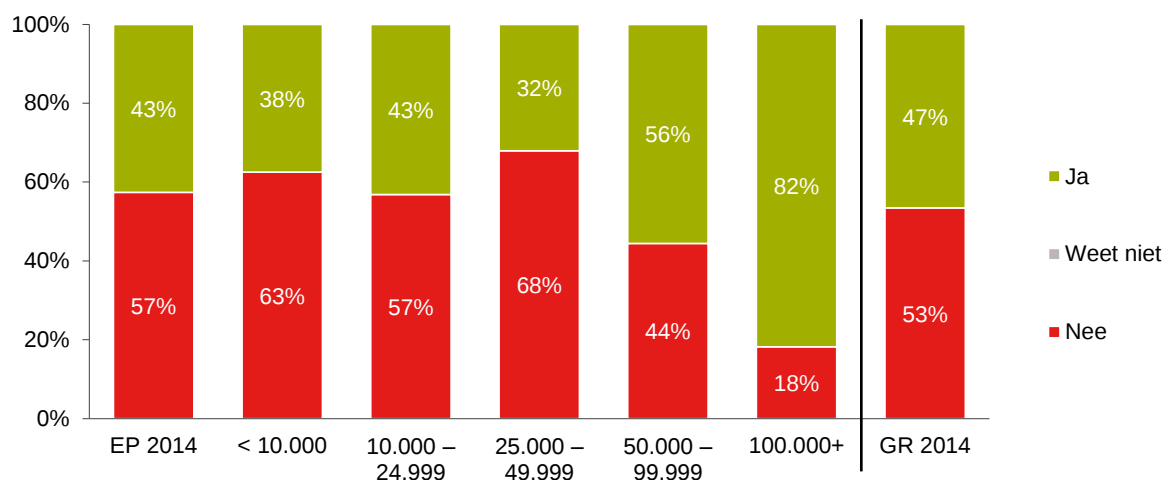
De omvang van de groepen die een klassikale instructie kregen, lijkt samen te hangen met de gemeentegrootte - en dus met het totaal aantal stembureauleden in een gemeente. Hoe groter de gemeente, hoe groter de groepen die per sessie hun instructie kregen. Ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen 2014 organiseren de gemeenten de bijeenkomsten nu in kleinere groepen.

G15. Hoe groot is de groep stembureauleden die uw gemeente per sessie instrueert? (n=216)

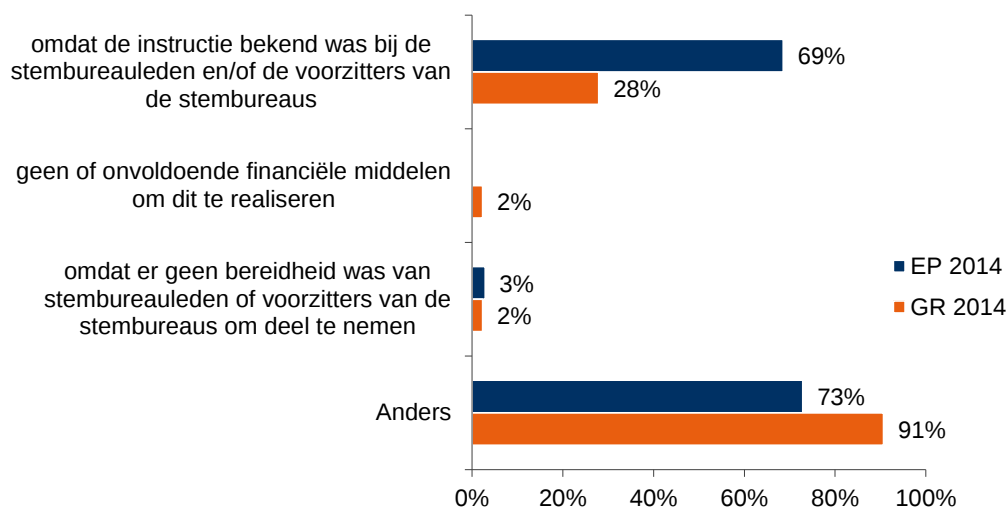
Ongeveer twee vijfde van de gemeenten (43%) kende een instructie die verschillend was voor voorzitters en overige stembureauleden. In de grootste gemeenten - die meer stemlokalen en daarmee meer voorzitters hebben - is dit onderscheid vaker gemaakt dan in de kleinere gemeenten.

G16. Is onderscheid gemaakt tussen voorzitters en andere stembureauleden (bijvoorbeeld tellers) bij het instrueren door de gemeente? (n=216)

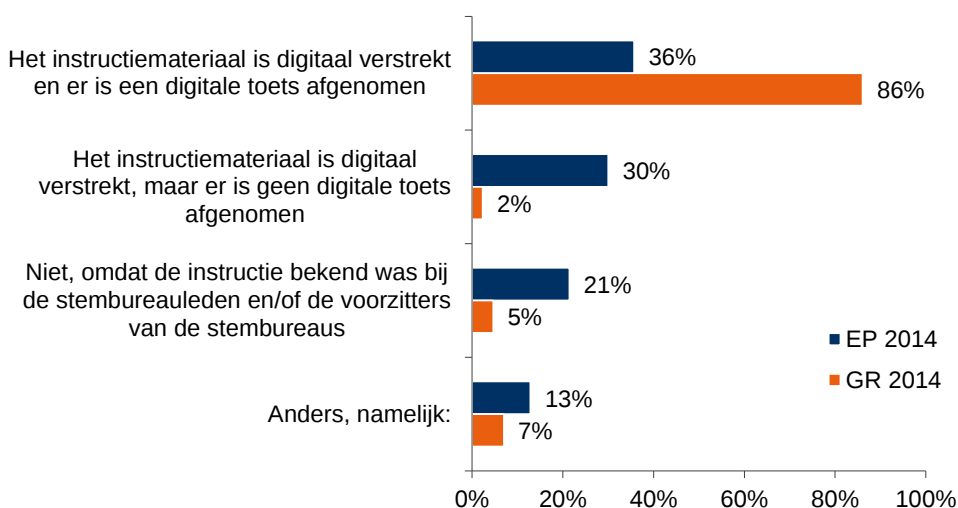

Van de gemeenten die geen instructiebijeenkomst hebben georganiseerd geven de meesten hiervoor als reden dat de instructie reeds bekend was bij de stembureauleden en voorzitters. Daarnaast wordt onder 'Anders, namelijk' vaak genoemd dat er in plaats van een klassikale bijeenkomst is gekozen voor een online training/e-learning.

G7.1. Waarom heeft uw gemeente geen instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden? (n=70)

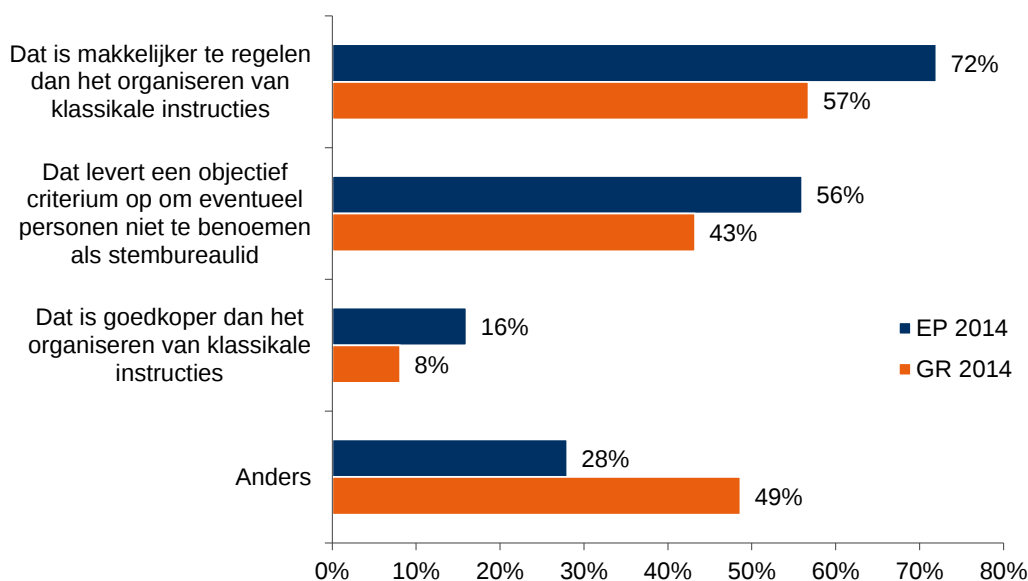

G7.2. Op welke wijze heeft uw gemeente dan invulling gegeven aan de training van stembureauleden? (n=70)

Als voornaamste reden om de training te beperken tot een digitale instructie en toets noemt men het gemak van organiseren in vergelijking met een klassikale instructie (genoemd door 72% van deze groep gemeenten). Daarnaast ervaart een deel (56%) het als een voordeel dat de digitale toets als een objectief criterium kan dienen bij het benoemen van stembureauleden.

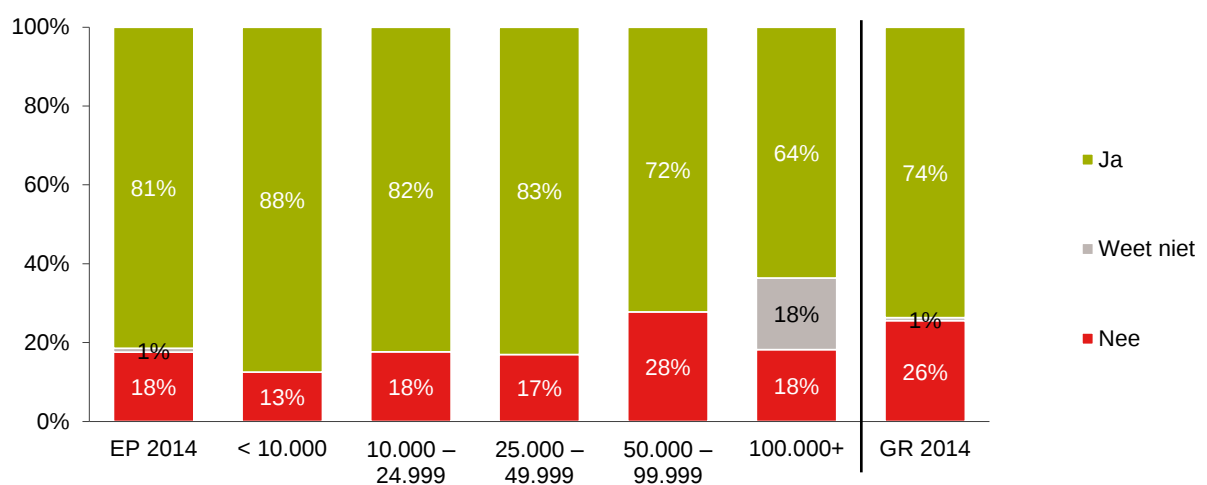
G8. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om ervoor te kiezen de training van stembureauleden te beperken tot een digitale instructie en een digitale toets? (n=25)

6.5.3 Gebruik en beoordeling instructie BZK

Het overgrote deel van de gemeenten (81%) die klassikale instructiebijeenkomsten hebben georganiseerd, maakten hierbij gebruik van de PowerPoint-instructie die is ontwikkeld door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Hiermee is het gebruik van deze PowerPoint-instructie toegenomen ten opzichte van de Gemeenteraadsverkiezingen 2014.

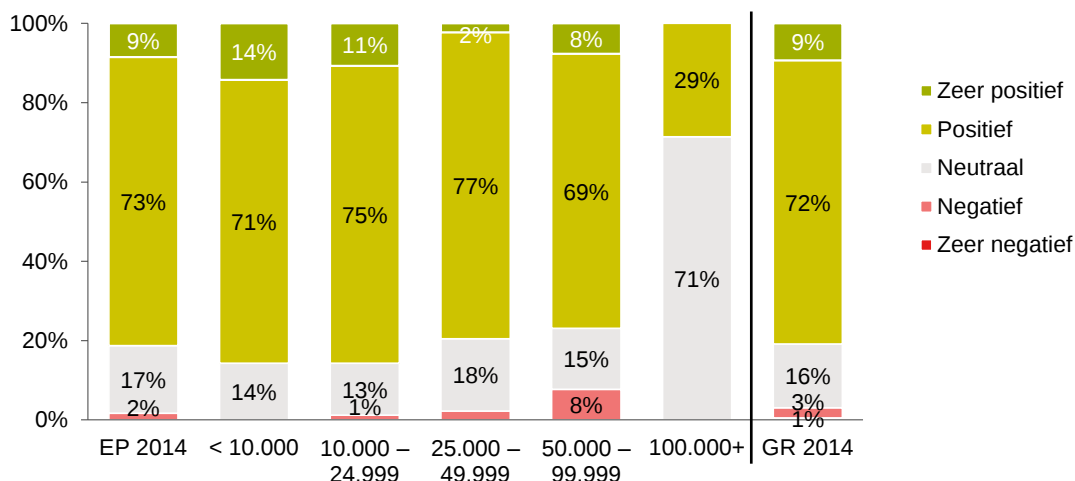
G9. *Heeft u bij de instructiebijeenkomsten gebruik gemaakt van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie (al dan niet aangevuld door uzelf)? (n=216)*

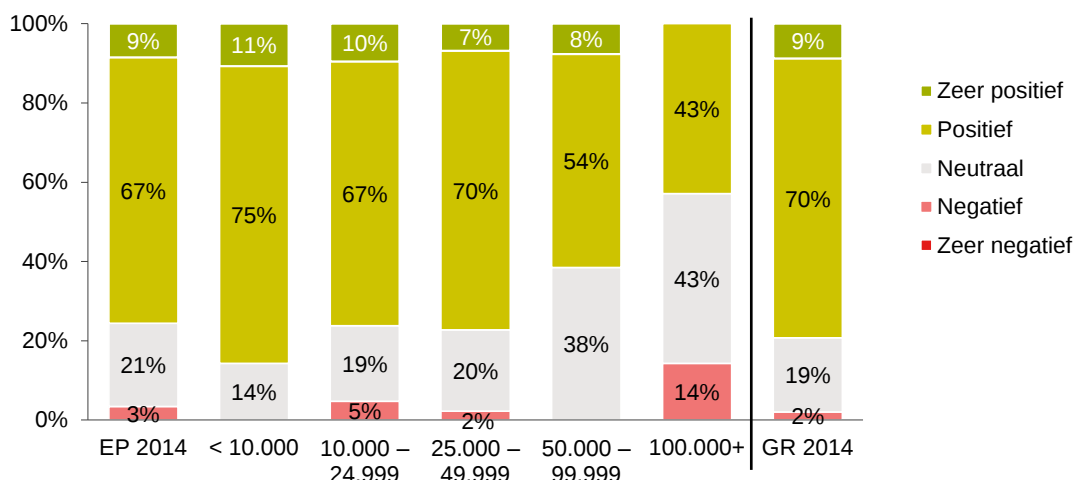
Zowel de inhoud als de vorm van de PowerPoint-instructie van BZK wordt (zeer) positief beoordeeld door de gemeenten die er gebruik van hebben gemaakt. De inhoud wordt door 81% (zeer) positief beoordeeld, de vormgeving door 76%. Bovendien is bijna geen van de gemeenten uitgesproken negatief over inhoud of vorm van de instructie (respectievelijk 2% en 3%). Hiermee is de tevredenheid over de PowerPoint instructie vrijwel onveranderd ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen. Desgevraagd noemen enkele gemeenten als verbeterpunten dat aandacht zou moeten worden besteed aan de verschillen tussen de verkiezingen voor het Europees Parlement en de gemeenteraadsverkiezingen.

G10. Hoe oordeelt u over de inhoud en de vormgeving van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie? (n=176)

Inhoud

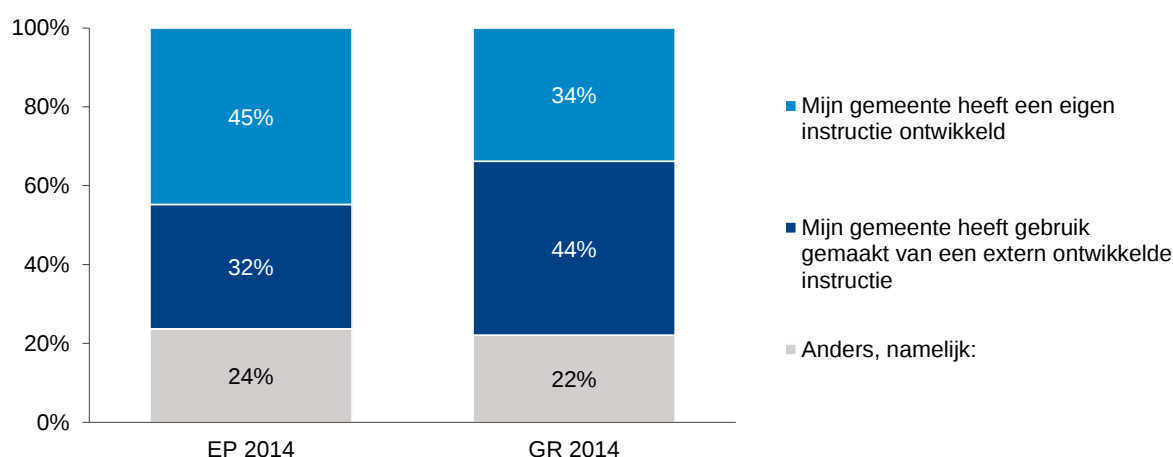

Vormgeving

De gemeenten die geen gebruik hebben gemaakt van de PowerPoint-instructie van BZK, gebruikten in plaats hiervan meestal een instructie die zij zelf hebben opgesteld (45%; 17 gemeenten), of men gebruikte een extern ontwikkelde instructie (32%; 12 gemeenten). De meest genoemde reden (36%) om gebruik te maken van een eigen dan wel extern ontwikkelde instructie is de wens dat de instructie toegespitst is op de specifieke situatie in de eigen gemeente.

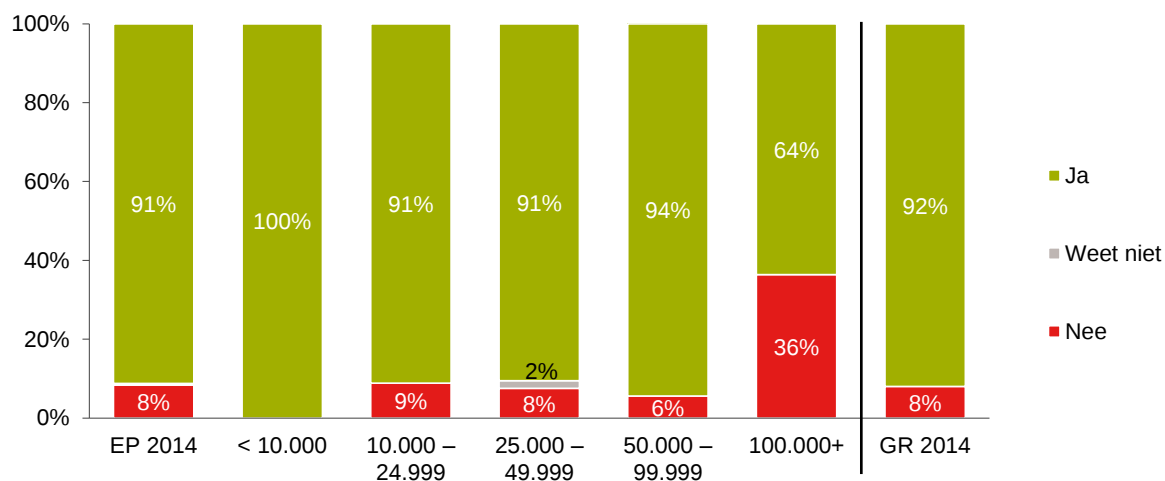
G12. Kunt u aangeven waarom u bij de instructiebijeenkomsten geen gebruik heeft gemaakt van deze PowerPoint-instructie? (n=38)

6.5.4 Gebruik en beoordeling toolkit BZK

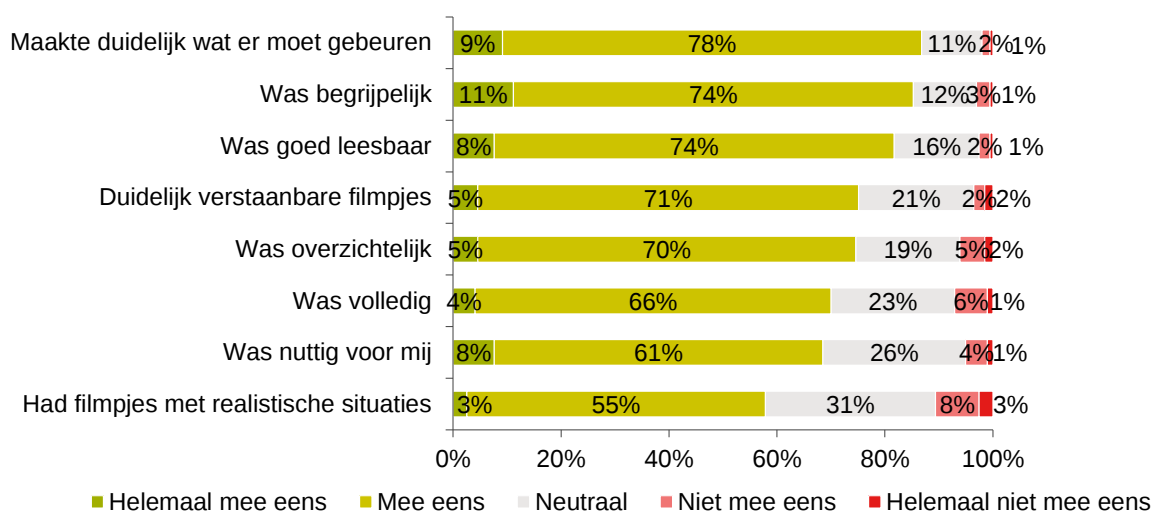
Net als bij de gemeenteraadsverkiezingen hebben bijna alle gemeenten die instructiebijeenkomsten hebben georganiseerd (91%) de stembureauleden er op gewezen dat ze gebruik kunnen maken van de door BZK ontwikkelde online toolkit. De gemeenten die dit niet hebben gedaan (18 in de steekproef) geven hiervoor vooral als reden dat de klassikale instructie in hun ogen afdoende was en meerdere instructies eerder tot verwarring zouden leiden.

G18. Heeft u de stembureauleden gewezen op de mogelijkheid om zelf (bijvoorbeeld thuis) de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken? (n=216)

De toolkit wordt over het geheel genomen zeer positief beoordeeld door de gemeenten die er gebruik van gemaakt hebben. De toolkit wordt duidelijk en begrijpelijk gevonden. Het was goed leesbaar en de filmpjes waren goed verstaanbaar. Wel is men over de filmpjes het minst tevreden als het gaat om het tonen van realistische situaties. De beoordeling van de toolkit is in grote mate in lijn met de evaluatie bij de gemeenteraadsverkiezingen eerder dit jaar.

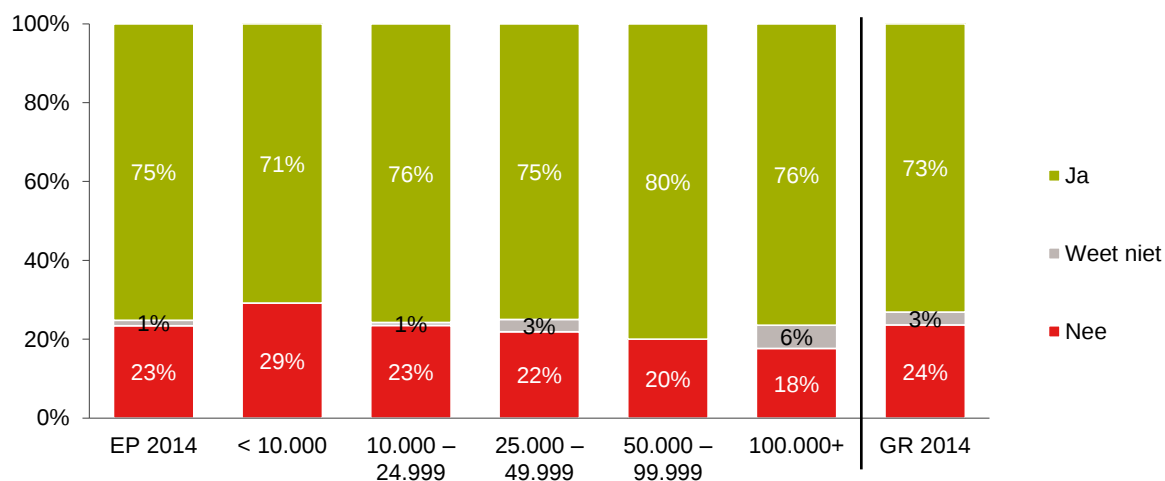
G20. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie? De instructie... (n=197)

6.5.5 Instructie hanteren telmethode BZK

De nieuwe, door BZK aanbevolen telmethode is in drie van de vier gemeenten (75%) geïnstrueerd aan de stembureauleden. De verspreiding van deze telmethode is hiermee onveranderd ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen 2014. Gemeenten die de stembureauleden niet hebben geïnstrueerd de aanbevolen telmethode te hanteren, geven hiervoor als voornaamste reden dat men de telmethode te omslachtig en onpraktisch vindt en dat de eigen telmethode beter is.

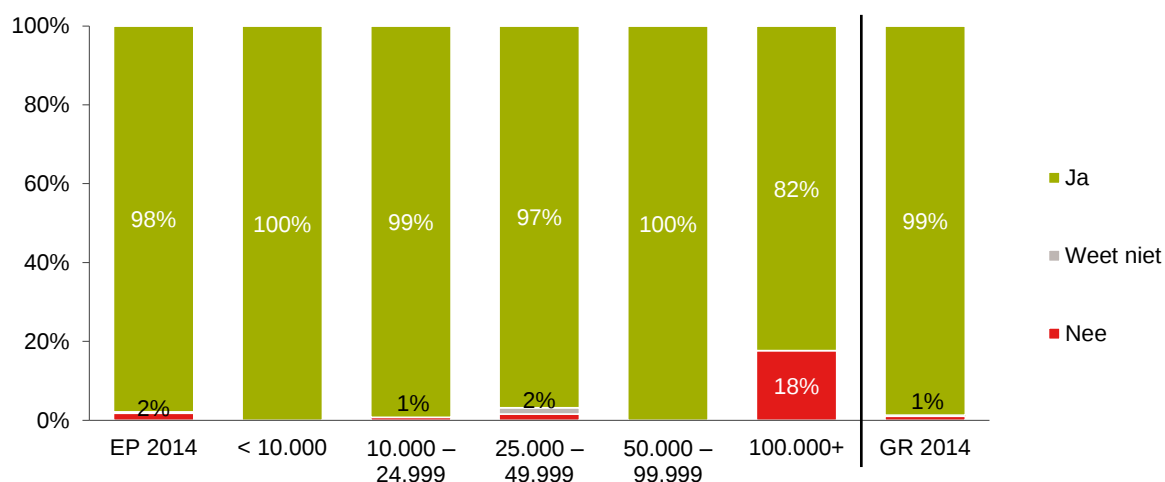
G22. Heeft uw gemeente de stembureauleden geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK? (n=286)

6.5.6 Brochure Stembureau-instructie en andere leidraden

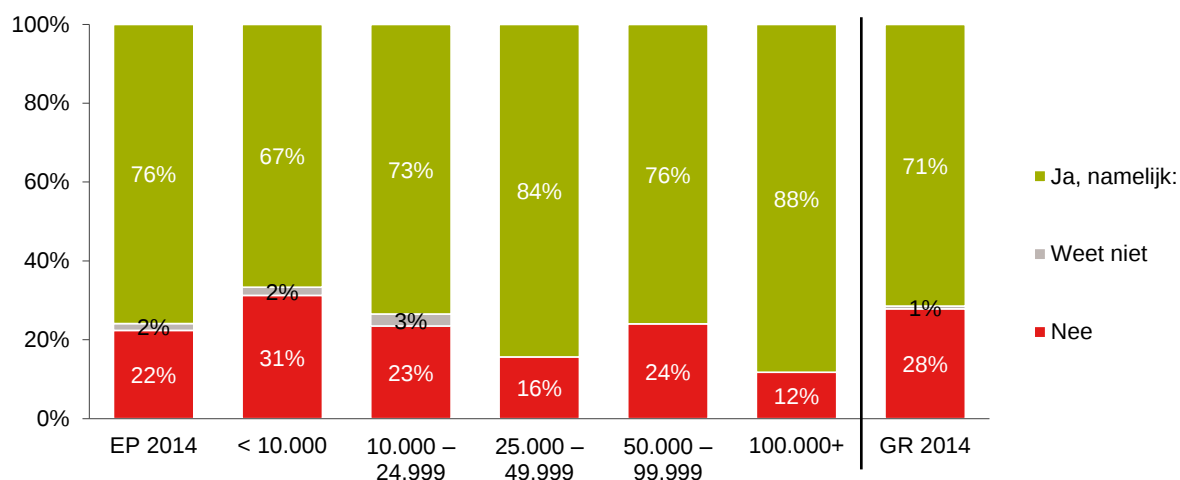
Net als bij de gemeenteraadsverkiezingen zorgden vrijwel alle gemeenten (98%) ervoor dat de brochure Stembureau-instructie aanwezig was in de stemlokalen. De gemeenten (5 gemeenten in totaal; hieronder zijn 4 gemeenten met 100.000 of meer kiesgerechtigden) die dit niet hebben gedaan verspreidden in plaats daarvan een eigen handleiding of de leidraad voor stembureau-leden (vermoedelijk van Procura).

G24. Heeft uw gemeente ervoor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure Stembureau-instructie voor de verkiezingsdag (hand-out) aanwezig was in alle stemlokalen? (n=286)

Driekwart van de gemeenten (76%) heeft, naast de brochure Stembureau-instructie, nog andere informatie verstrekt aan de stembureauleden. Het ging hierbij vooral om een eigen of extern ontwikkelde leidraad ('Leidraad voor het Stembureau' van Procura wordt met name genoemd) en de Kieswet.

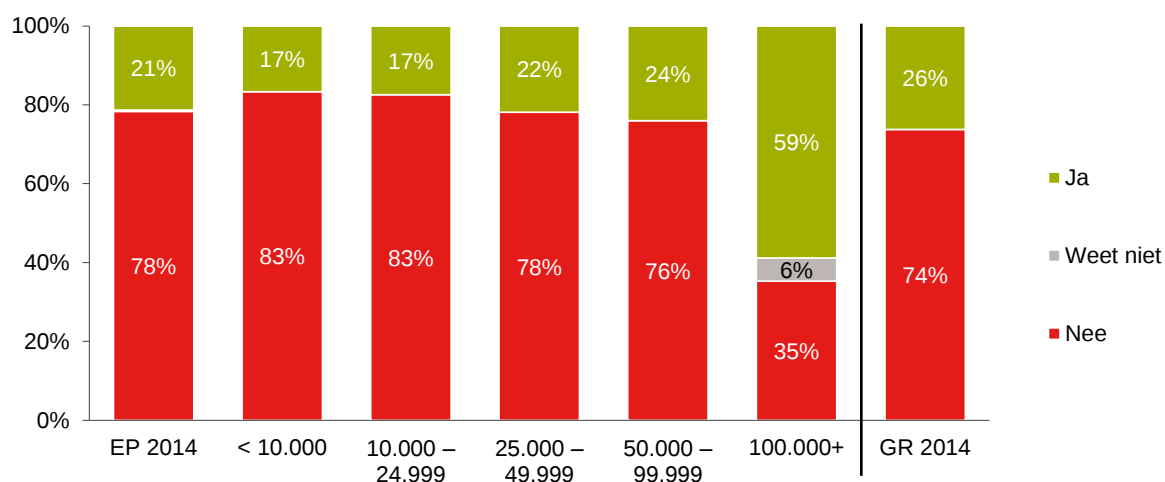
G26. Heeft uw gemeente nog andere richtlijnen, handleidingen, leidraden, etc. aan de stembureauleden verstrekt? (n=286)

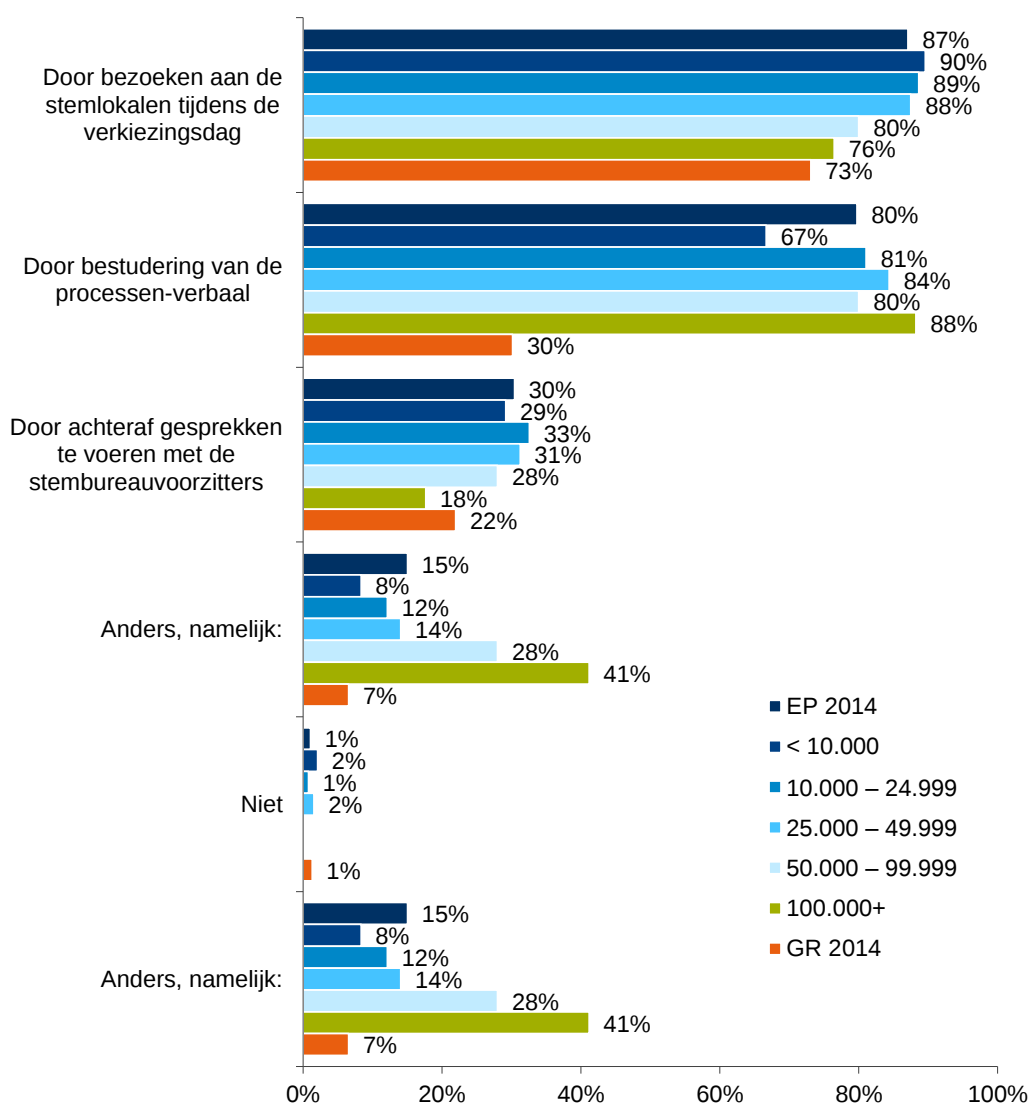
6.5.7 Controle functioneren stembureauleiden

In een op de vijf gemeenten (21%) is een toets afgenomen bij de stembureauleiden. In de grootste gemeenten gebeurde dit veel vaker dan in de andere gemeenten. Hoe de stembureauleiden functioneren wordt behalve middels deze toets vooral ook gecontroleerd door stemlokalen te bezoeken op de dag van de verkiezingen (87%) en door bestudering van de processen-verbaal (80%). Beiden controlemiddelen zijn bij de verkiezingen voor het Europees Parlement vaker ingezet dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014.

G27. Heeft uw gemeente een toets afgenomen bij de stembureauleiden? (n=286)

G28. Hoe heeft uw gemeente het functioneren van de stembureauleden gecontroleerd?
(n=286)

6.6 Toegankelijkheid stemlokalen

In dit onderdeel van de rapportage komt de toegankelijkheid van stemlokalen voor mindervaliden aan bod.

6.6.1 Bezetting stembureaus

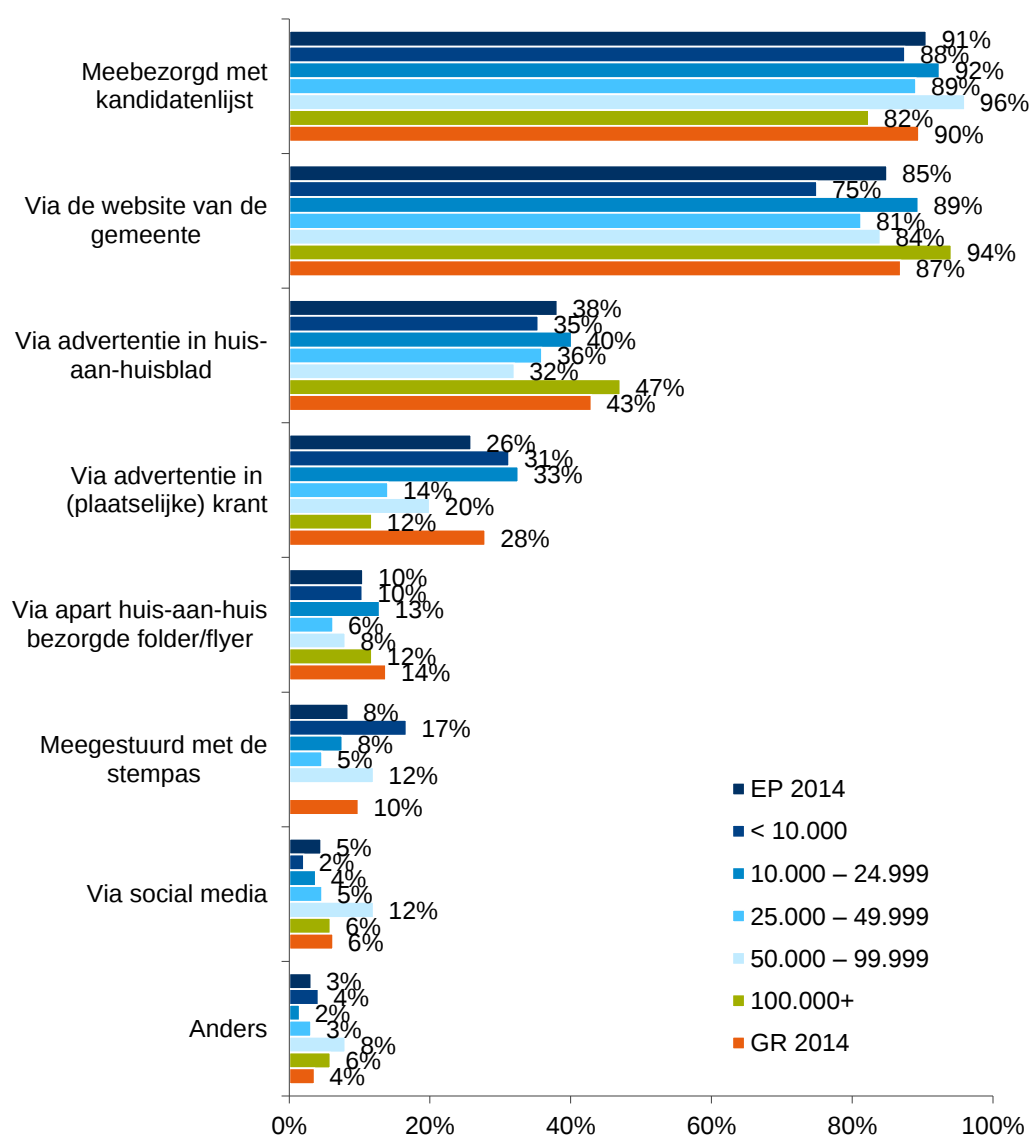
Het grootste deel van de stemlokalen, gemiddeld 8 op de 10, zijn volgens de gemeenten toegankelijk voor mindervaliden. Welke stemlokalen toegankelijk zijn voor minder validen wordt aan stemgerechtigden kenbaar gemaakt via verschillende media, met name via (een bijlage bij) de kandidatenlijst (91%) en via de gemeentewebsite (85%).

E4. Hoeveel stemlokalen zijn er binnen uw gemeente? (n=286)

E5. En hoeveel van deze stemlokalen binnen uw gemeente zijn toegankelijk voor mindervaliden? (n=286)

	EP 2014	<10.000	10.000– 24.999	25.000– 49.999	50.000– 99.999	100.000+	GR 2014
Stemlokalen in gemeente (gemid.)	25	6	14	25	45	135	22
Toegankelijk voor minder validen (gemid.)	20	6	12	21	38	104	17
Toegankelijk voor minder validen (%)	82%	90%	87%	84%	84%	77%	77%

E6. Hoe wordt aan de kiesgerechtigden kenbaar gemaakt welke stemlokalen toegankelijk zijn voor mindervaliden? (n=286)

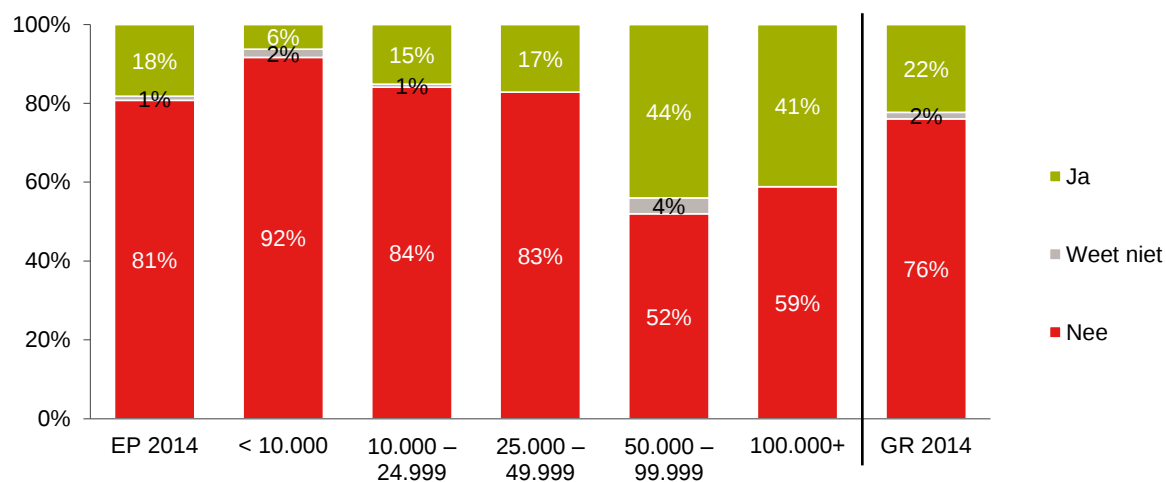
6.7 Stemopneming en invullen proces-verbaal

In dit onderdeel van het onderzoek wordt besproken of er fouten in de processen-verbaal zijn gemaakt en, indien hiervan sprake was, hoe hiermee is omgegaan.

6.7.1 Constatering en correctie fouten in processen-verbaal

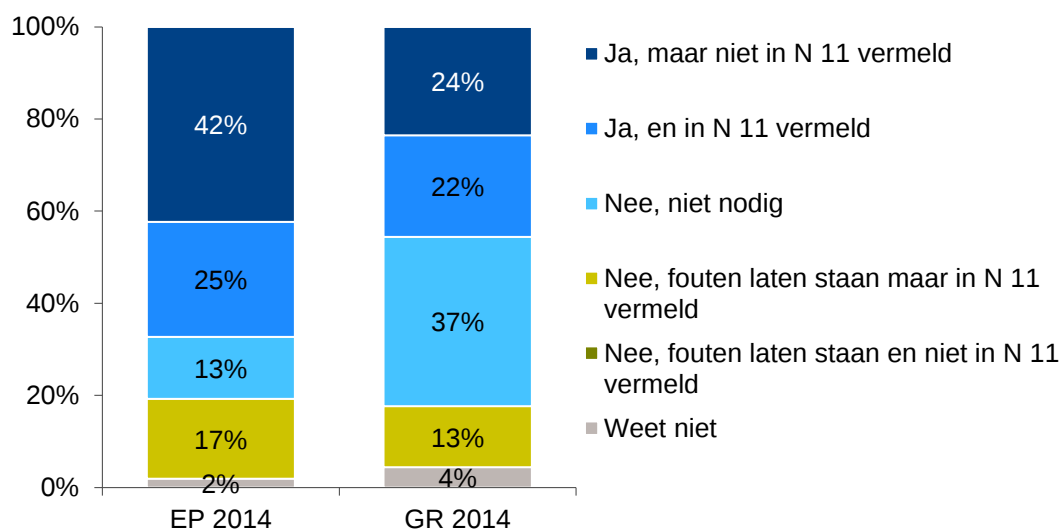
Ongeveer een op de vijf gemeenten (18%; n=52 gemeenten) maakt melding van fouten in de processen-verbaal. Dit is ongeveer even vaak als bij de gemeenteraadsverkiezingen eerder dit jaar. In de grotere gemeenten (50.000 of meer kiesgerechtigden) zijn vaker fouten in de processen-verbaal vastgesteld dan in de kleinere gemeenten.

F1. Heeft uw gemeente fouten in de processen-verbaal geconstateerd? (n=286)

Indien er fouten in de processen-verbaal werden geconstateerd zijn deze in twee derde van de gemeenten (67%; n=32 gemeenten) gecorrigeerd. De fouten zijn niet altijd (in 42% van de gemeenten; n=22) vermeld in N11.

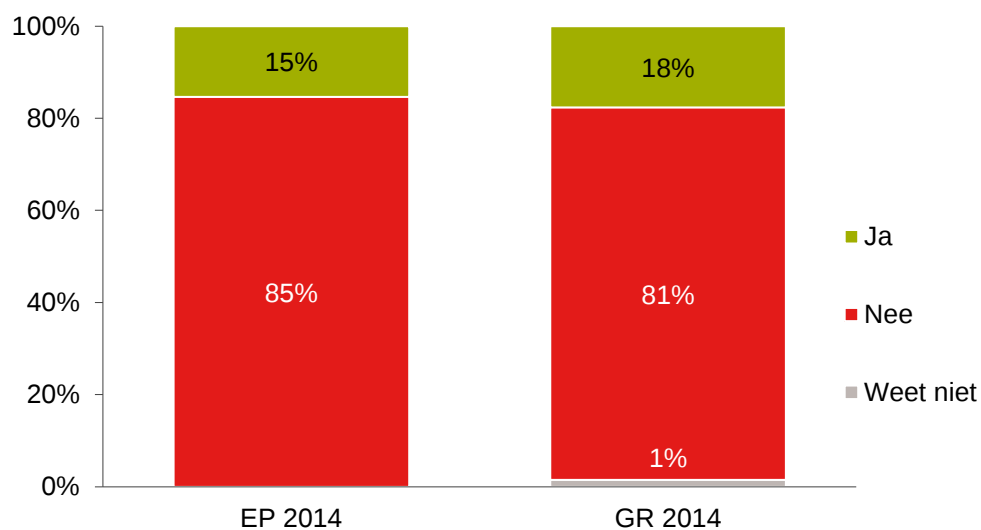
F2. Heeft uw gemeente de fouten in de processen-verbaal gecorrigeerd? (n=52)

6.7.2 Hertelling van stemmen

In 8 gemeenten (15% van de 52 gemeenten waar fouten in de processen-verbaal zijn vastgesteld) zijn de stemmen opnieuw geteld vanwege geconstateerde fouten in de processen-verbaal. In 5 gemeenten zijn de stemmen voor één stembureau opnieuw geteld, in 2 gemeenten voor 2 stembureaus en in één gemeente was er voor 7 verschillende stembureaus een hertelling.

F4. Heeft uw gemeente, omdat er fouten in de processen-verbaal zijn geconstateerd, zelf nog voor een of meerdere stembureaus de stemmen opnieuw geteld? (n=52)

7 Onderzoek onder stembureauleden

7.1 Gebruik en beoordeling stembureau-instructie

Gemeenten hebben onder hun stembureauleden een kort online-onderzoek uitgezet. Hierin is gevraagd in hoeverre ze de stembureau-instructie van BZK hebben doorlopen en hoe ze deze beoordelen.

 Rijksoverheid

← Stembureauinstructie >
?

Stembureauinstructie

Welkom bij deze instructie voor stembureauleden. Deze instructie helpt u bij de voorbereiding op uw taak tijdens de komende verkiezingen. Het is belangrijk dat iedereen in heel Nederland volgens dezelfde regels zijn stem kan uitbrengen. Die regels worden in deze instructie behandeld.

Bekijk eerst de video hiernaast voor een korte introductie. Klik daarna hieronder op een thema om meer te leren.

Klik op de knop *Help* rechts bovenaan de pagina voor meer informatie over het volgen van deze instructie.

 Wilt u deze training in PDF-formaat downloaden? Klik dan hier.

Introductiefilm Stembureau

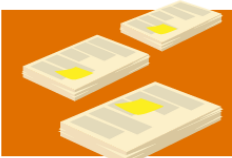
**TAKEN EN VERANT-
WOORDELIJKHEDEN**

**STEMGEHEIM EN
STEMVRIJHEID**

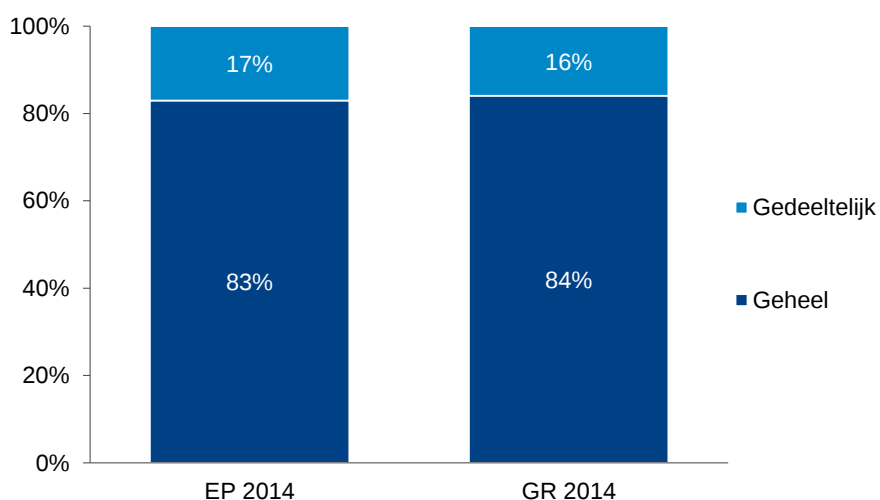
**TOELATEN TOT
DE STEMMING**

**TELLEN VAN
DE STEMMEN**

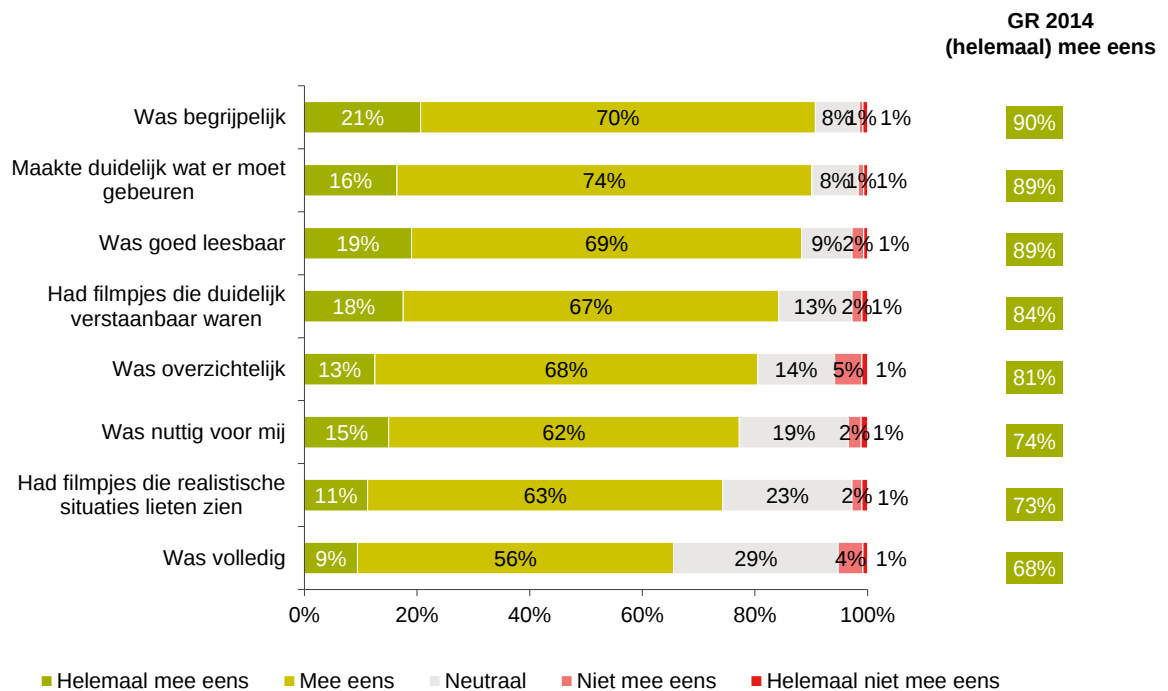
Het overgrote deel van de stembureauleden (83%) die de door het ministerie van BZK ontwikkelde stembureau-instructie gebruikten hebben deze geheel doorlopen in voorbereiding op de verkiezingen voor het Europees Parlement. Dit beeld komt overeen met de gemeenteraadsverkiezingen 2014.

Q2. Heeft u deze instructie geheel of gedeeltelijk doorlopen? (n=615)

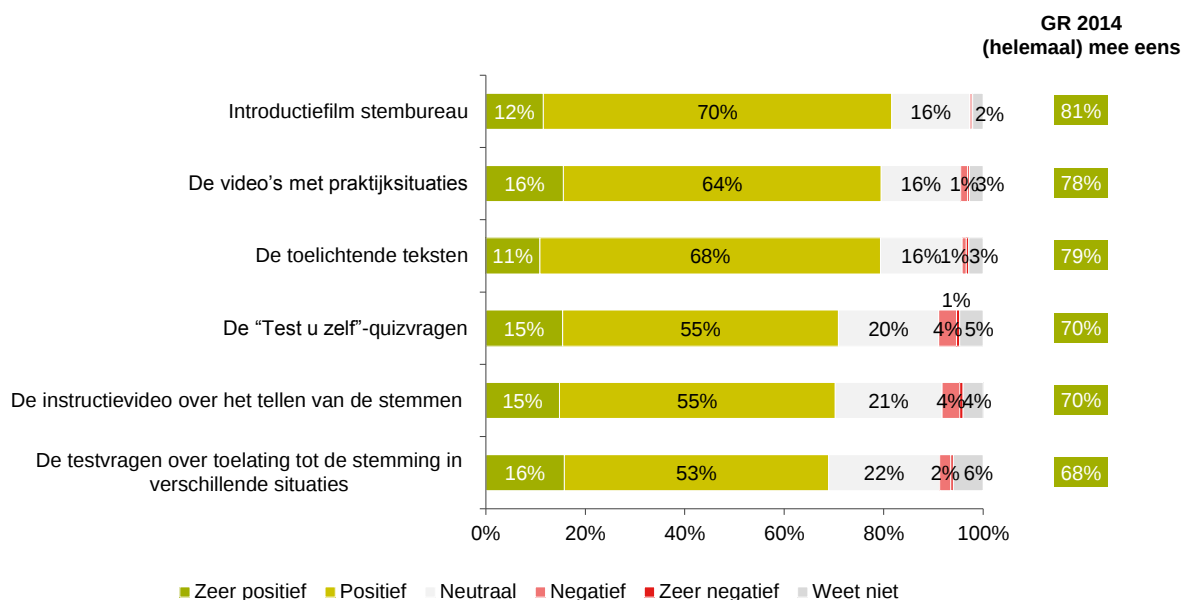

Het oordeel van de stembureauleden over de stembureau-instructie van BZK is over het geheel genomen zeer positief. Men vindt dat de instructie duidelijk overbrengt wat er moet gebeuren. De tekst is goed leesbaar en de filmpjes zijn goed te verstaan. De meeste stembureauleden – drie op de vier (77%) - vinden de instructie nuttig. Het minst uitgesproken positief is men over de volledigheid van de instructie, hoewel ook deze door een twee derde meerderheid (66%) als voldoende is ervaren. Ook over de verschillende onderdelen van de digitale instructie is een ruime meerderheid van de stembureauleden (zeer) tevreden. Deze beoordeling stemt overeen met het beeld dat de gemeenten zelf hebben van de instructie en met de beoordeling van de instructie bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014.

A1. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de digitale instructie? De digitale instructie... (n=615)

A2. Hoe beoordeelt u de volgende onderdelen van de door het ministerie van BZK ontwikkelde digitale en interactieve instructie? (n=623)

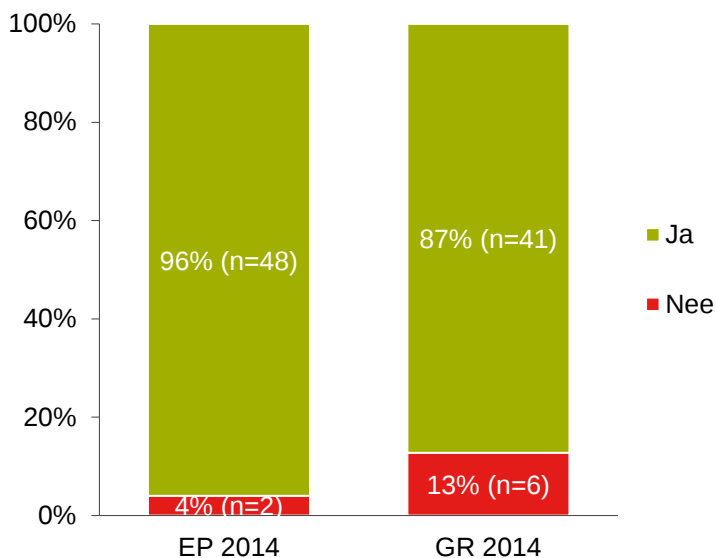
8 Observatie stemopneming

Net als voor de Gemeenteraadverkiezingen 2014 beveelt het ministerie van BZK voor de verkiezingen voor het Europees Parlement 2014 een nieuwe telmethode aan. Om na te gaan in hoeverre er volgens deze telmethode is geteld is de stemopneming bij 50 stembureaus in 25 verschillende gemeenten geobserveerd. In dit hoofdstuk worden de bevindingen van deze observaties besproken, en wordt een vergelijking gemaakt met de stemopneming bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014.

8.1 Fase 1: Algemeen

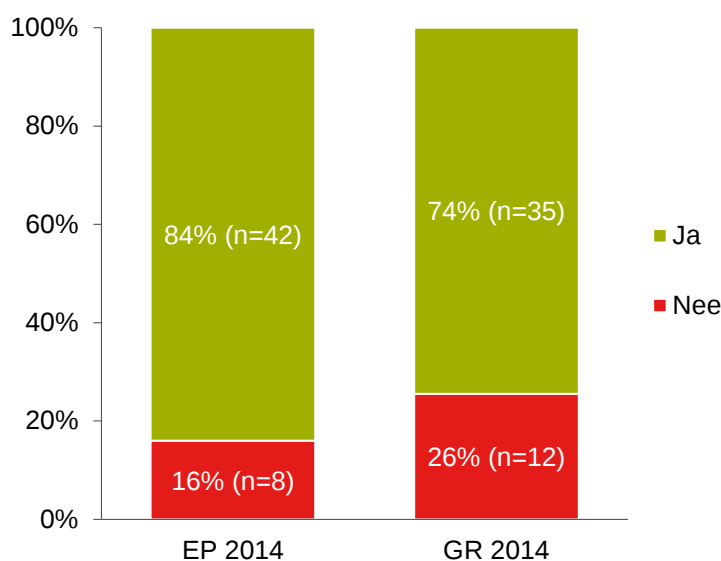
De voorzitter neemt in vrijwel alle stembureaus (n=48; 96%) de regie in handen. Dit doen de voorzitters door het woord te nemen en aan te geven dat het tijd is om met de stemopneming te beginnen, aan te geven wat er moet gebeuren en door de taken te verdelen.

V1. *Neemt de stembureauvoorzitter de regie?*

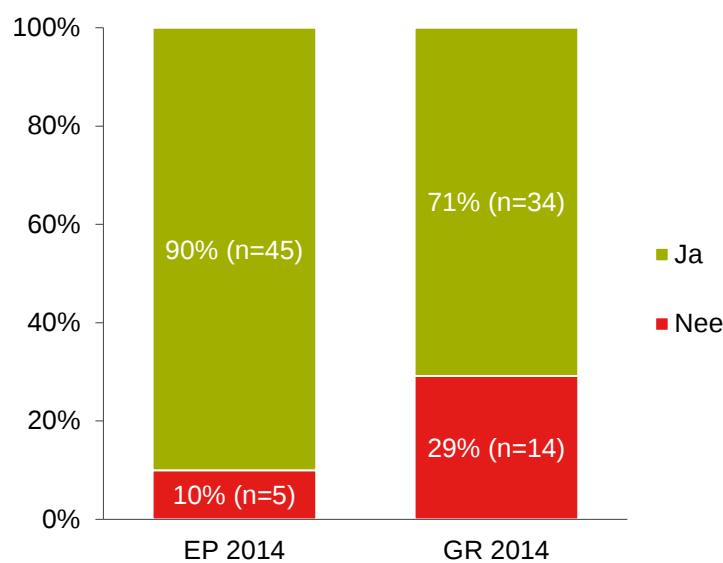
Na het sluiten van de stemming wordt in de meeste stembureaus (n=42; 84%) allereerst begonnen met het tellen van het aantal toegelaten kiezers. Dit lijkt wat vaker te gebeuren dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014. In 1 stemlokaal werd eerst het aantal overgebleven stembiljetten geteld, in 7 andere werd eerst alles in gereedheid gebracht om met het telproces te beginnen (stoelen aan de kant, bordjes worden neergezet, etc.).

V2. *Wordt na het sluiten van de stemming om 21.00 uur eerst het aantal toegelaten kiezers geteld?*

In negen van de tien stembureaus (n=45; 90%), vaker dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014, werden voor het sorteren van de stemmen bordjes neergezet met de lijstnummers of de partijnamen en waren er aparte bordjes voor blanco en ongeldige stemmen. In de stembureaus waar dit niet gebeurde (n=5; 10%) waren er geen aparte bordjes voor blanco en ongeldige stemmen neergezet of werden deze bordjes pas gepakt wanneer deze nodig waren.

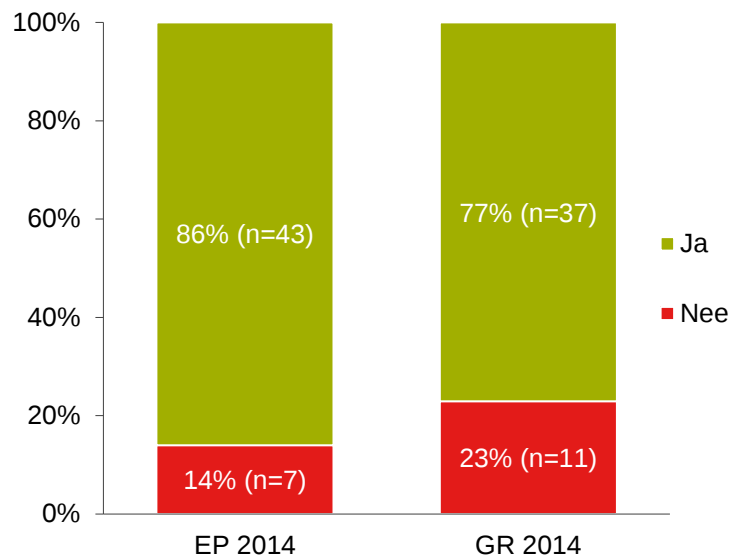
V5_1. Worden er bordjes neergezet in het stemlokaal met daarop de lijstnummers/partijnamen en bordjes met de woorden 'blanco' en 'ongeldig'?

8.2 Fase 2: Sorteren van de stemmen

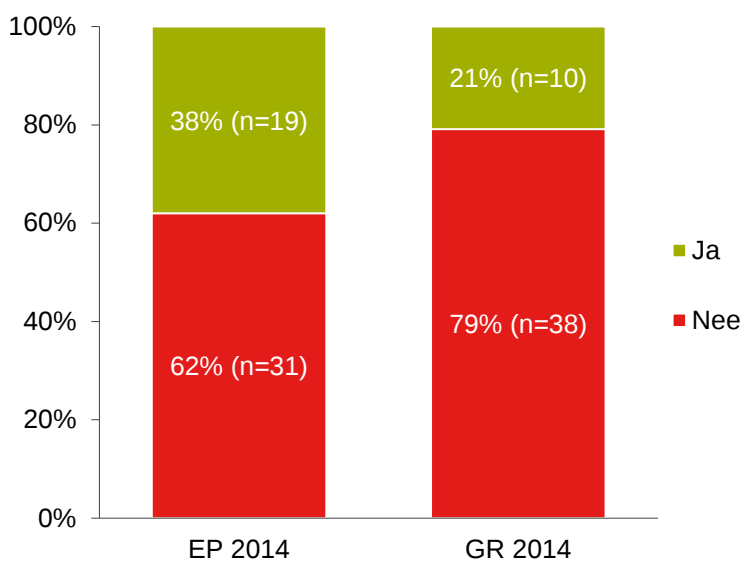
De stembus werd meestal tussen negen en kwart over negen geopend. In één stemlokaal gebeurde dit iets later, om 21:22. In de meeste stembureaus (n=43; 86%) was de eerste handeling na het openen van de stembus het openvouwen en met de leesrichting naar boven op een stapel leggen van de stembiljetten. Dit leek nu iets vaker te gebeuren dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014. In de meeste overige stembureaus werden de stembiljetten meteen na openvouwen al per partij op een stapel gelegd, in plaats van alle biljetten op één stapel.

V7. Worden de stembiljetten, nadat de stembus is geleegd, eerst opgevouwen en met de leesrichting naar boven op een stapel gelegd?

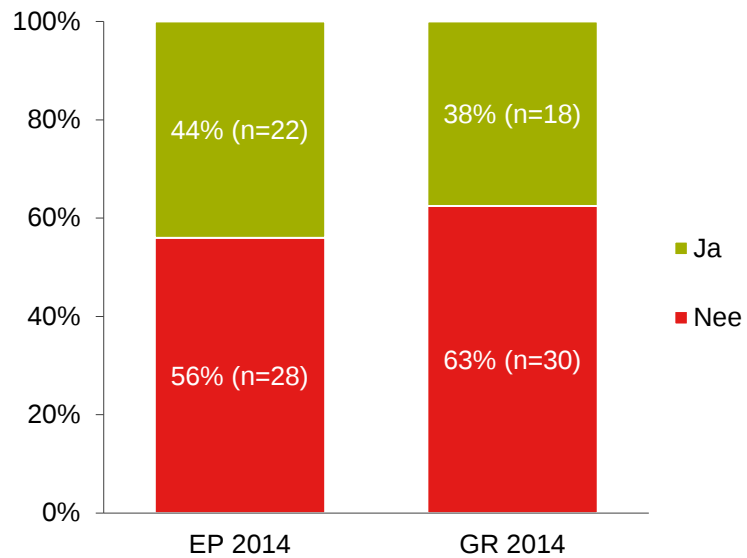
De methode waarbij één stembureaulid bij elk stembiljet de partij of lijst noemt waarop is gestemd, en dit biljet door een volgend lid wordt gecontroleerd en bij het juiste bordje wordt gelegd, lijkt bij de verkiezingen voor het Europees Parlement vaker te zijn gehanteerd (n=19; 38%) dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014 (n=10; 21%) gehanteerd. Bij de overige stemlokalen werden de stembiljetten door meerdere stembureauleden zelf op de juiste stapel gelegd.

V9. *Wordt vervolgens door één stembureaulid bij elk stembiljet gezegd waarop is gestemd en wordt elk stembiljet daarna door een volgend stembureaulid gecontroleerd en bij het juiste bordje gelegd?*

Iets meer dan de helft van de stembureaus (n=28; 56%) hanteerde aparte stapels voor de lijsttrekkers.

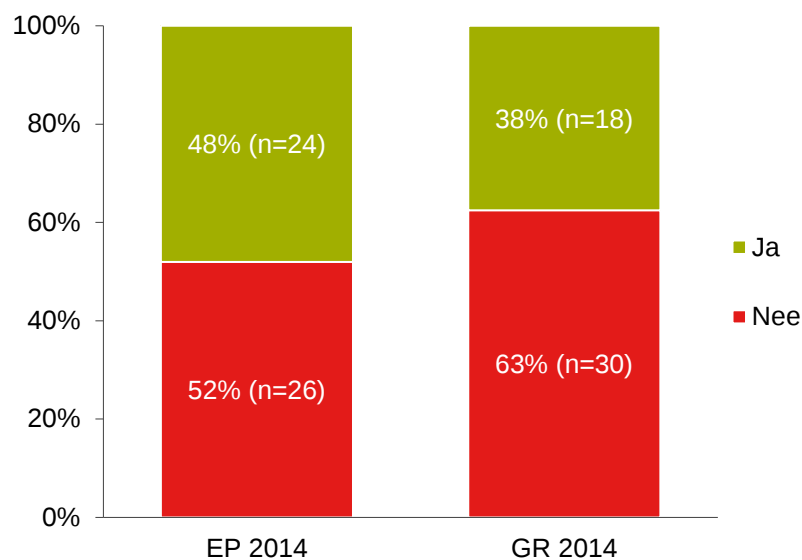
V10. Wordt er voor iedere lijst meteen een aparte stapel voor de lijsttrekker gemaakt?

8.3 Fase 3: Tellen van de stemmen

Na de lijstgewijze rangschikking werden de biljetten in ongeveer de helft van de stembureaus (n=24; 48%) op één stapel gelegd (om en om, dwars en recht op elkaar) om ze vervolgens per lijst te verdelen over de verschillende stembureauleden.

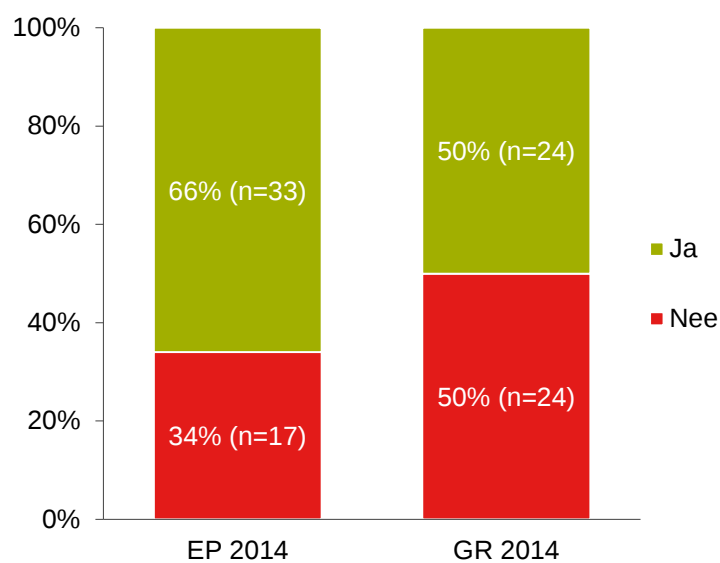
V11. Worden de stembiljetten, na de lijstgewijze rangschikking, om en om, dwars en recht op elkaar, op één stapel gelegd, om ze vervolgens, per lijst, te verdelen over elk van de stembureauleden?

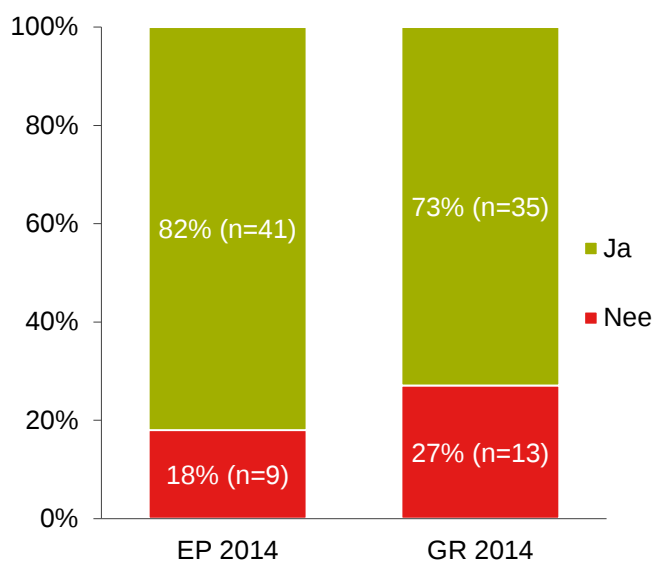
In twee derde van de stembureaus (n=33; 66%) werden de stembiljetten met een stem voor de lijsttrekker uit de stapel gefilterd. Dit lijkt nu vaker gebeurd te zijn dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014 (n=24; 50%). In de meeste overige stembureaus zijn eerst de lijsten per partij geteld voordat de lijsttrekker uit de stapel werd gefilterd.

In de meeste stembureaus (n=41; 82%) was de volgende stap het sorteren van de overige stembiljetten.

V12. Filtert iedere teller de stembiljetten waarop op de lijsttrekker is gestemd uit de stapel?

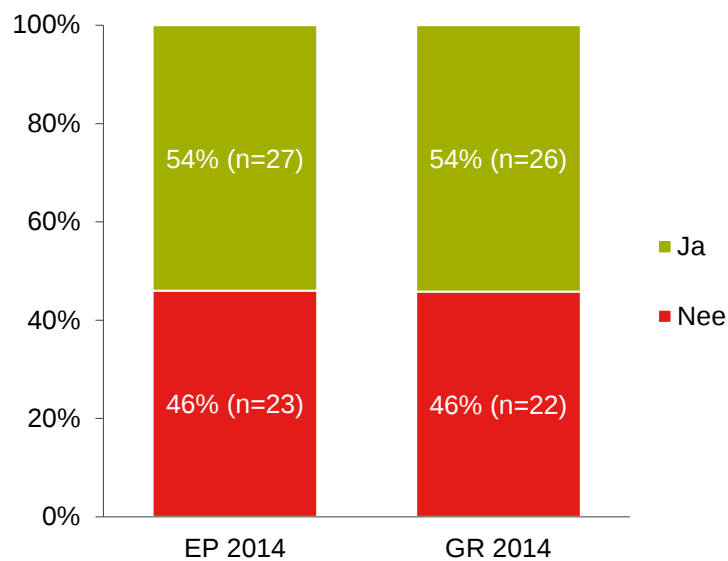

V13. Worden daarna de overige stembiljetten gesorteerd?

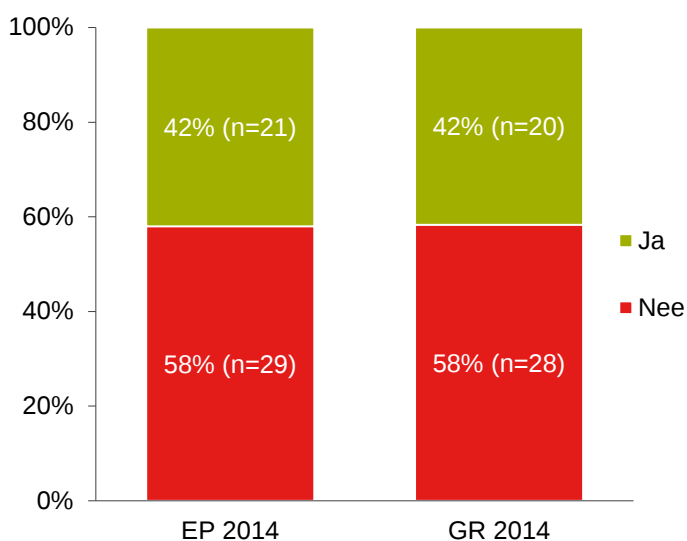
Om er zeker van te zijn dat of alle stembiljetten op de stapel van de juiste kandidaat zijn gelegd werd, net als bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014, in ruim de helft van de stembureaus (n=26; 54%) nog een laatste controle per lijst uitgevoerd. Bijna altijd (n=25; 93%) werd pas na deze controle overgegaan tot het daadwerkelijk tellen van de stemmen.

V14. *Wordt daarna nog één keer een controle uitgevoerd voor iedere lijst, om te bezien of bij alle stembiljetten in de stapel inderdaad op die kandidaat is gestemd?*

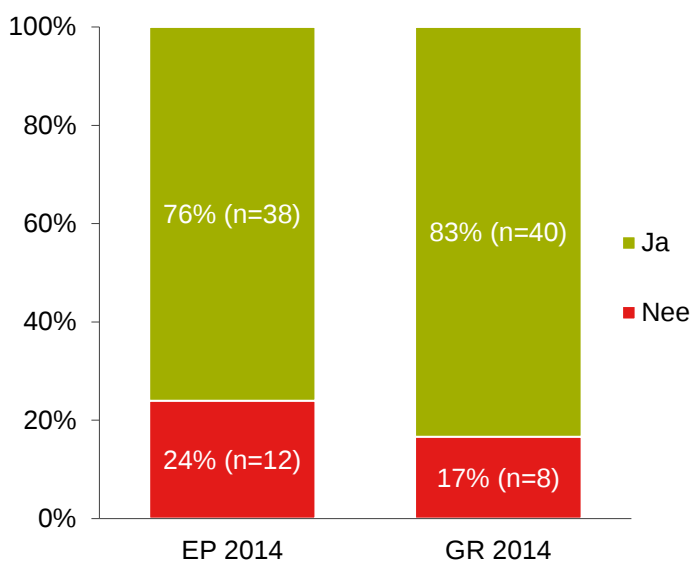

Bij twee vijfde van de stemlokalen (n=21; 42%) werd er geturfd bij het tellen van de stemmen. In driekwart van de stembureaus (n=38; 76%) werd bij het optellen een rekenmachine gebruikt. In een op de drie stemlokalen (n=18; 36%) werd zowel geturfd als met behulp van een rekenmachine geteld.

V16. Wordt er bij het tellen van de stembiljetten geturfd?

V17. Wordt er een rekenmachine gebruikt bij het optellen?

8.4 Fase 4: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen

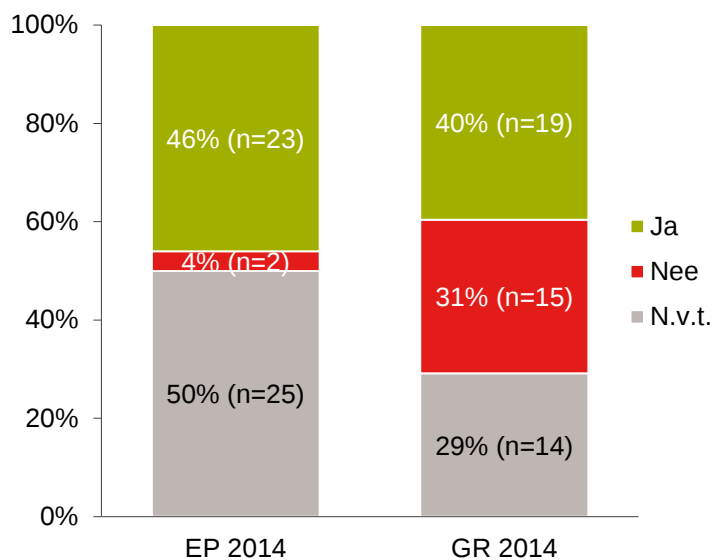
Bij de helft van de stembureaus (n=26; 52%) zijn de stembiljetten opnieuw geteld omdat er een verschil was tussen het totaal aantal getelde stemmen en het aantal toegelaten kiezers. Hiermee hoefde er minder vaak opnieuw geteld te worden dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014. Wanneer de uitgebrachte stemmen voor de verkiezingen voor het Europees Parlement nogmaals geteld moesten worden werd dit meestal één (in acht stemlokalen) of twee keer (in 12 stemlokalen) gedaan. In de meeste stembureaus (n=22) is net zo lang geteld totdat men tweemaal dezelfde uitkomst uitkwam.

In 18 van de 26 stemlokalen (69%) waar is doorgeteld tot men twee keer tot dezelfde uitkomst kwam, was er geen telefonisch overleg met de contactpersoon verkiezingen van de gemeente voor of tijdens het opnieuw tellen.

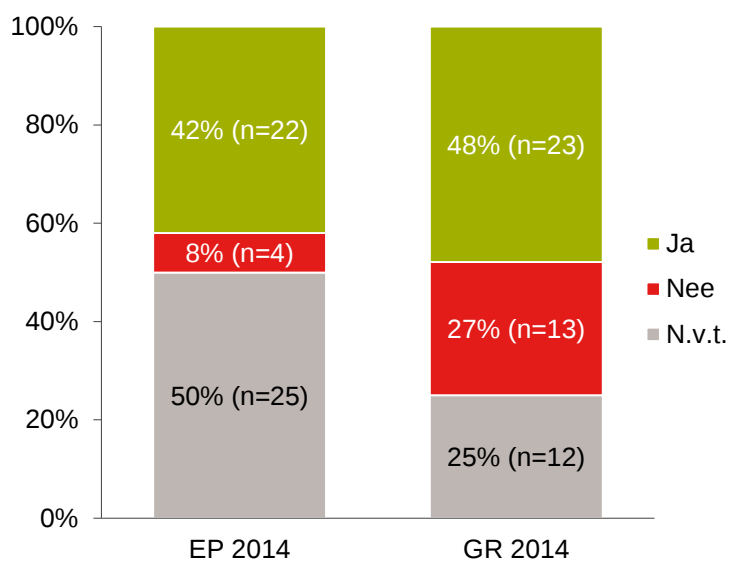
V18. Als het totaal aantal uitgebrachte stemmen niet overeenkomt met het aantal toegelaten kiezers, hoe vaak worden de uitgebrachte stemmen dan opnieuw geteld?

	EP 2014	GR 2014
Aantal keer opnieuw tellen	Stembureaus (n)	Stembureaus (n)
1 keer	8	14
2 keer	12	6
3 keer	3	8
4 keer	2	2
5 keer	-	1
Onbekend	-	5
Niet van toepassing	24	12

V19 Vindt het opnieuw tellen (elke keer) op dezelfde wijze plaats?

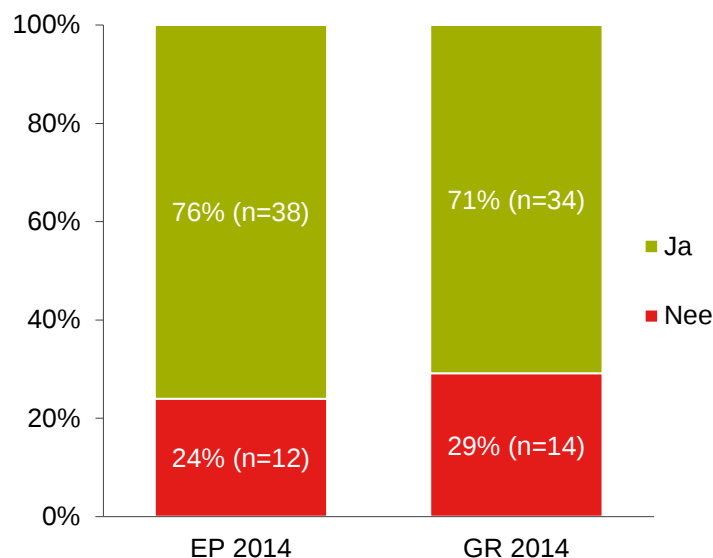
V20. Wordt er net zo lang geteld totdat er 2x dezelfde uitkomst is?

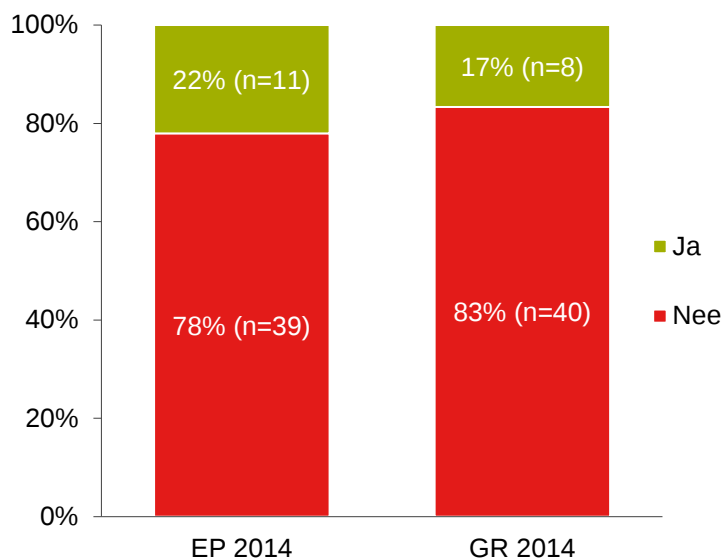
8.5 Fase 5: Tellen van het totaal aantal uitgebrachte stemmen

De meeste stemlokalen, drie van de vier (n=38; 76%), waren tijdens de stemopneming vrij toegankelijk open voor belangstellenden. Bij 12 locaties (24%) stond de deur echter niet open voor burgers. In 11 stembureaus (22%) waren ook daadwerkelijk kiezers aanwezig. In vijf van de locaties waar burgers aanwezig waren voor de stemopneming heeft de voorzitter de resultaten opgelezen, in twee andere stembureaus werd dit door een andere medewerker gedaan. In de overige stembureaus is de uitslag niet hardop voorgelezen. In 5 van de 11 stembureaus heeft de voorzitter aanwezige kiezers expliciet de gelegenheid geboden om bezwaar in te brengen. Bij geen van de stembureaus werd een bezwaar ingebracht.

V22. *Is de deur van het stemlokaal open/is het stemlokaal tijdens de stemopneming vrij toegankelijk voor belangstellenden?*

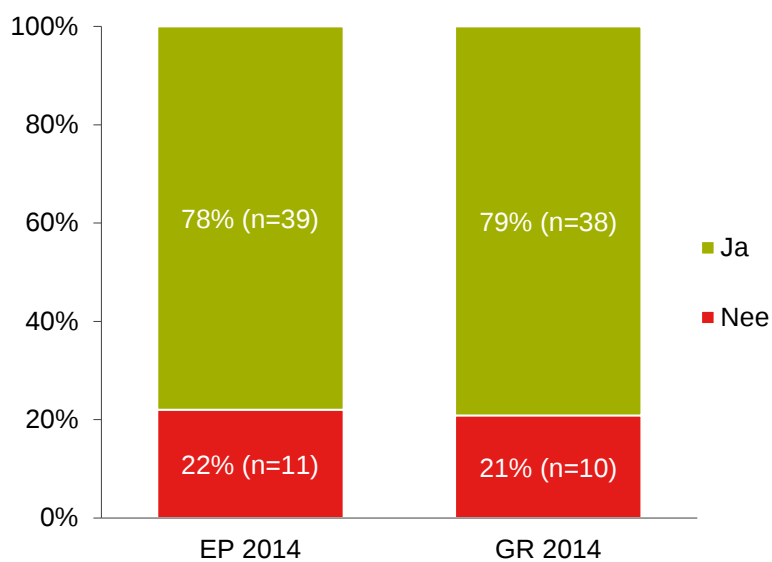

V23. Zijn er kiezers aanwezig bij de stemopneming?

In de meeste stembureaus (n=39; 78%) is het proces-verbaal door alle aanwezige leden ondertekend.

V24. Ondertekenen alle aanwezige stembureauleden het proces-verbaal?

De stemopneming was in de meeste stembureaus (n=35; 70%) tussen half elf en half twaalf afgerond. Over het geheel genomen lijkt de stemopneming wat sneller te zijn verlopen dan bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014.

V25. De stemopneming wordt afgerond om:

	EP 2014	GR 2014
Stemopneming afgerond	Stembureaus (n)	Stembureaus (n)
22:00 - 22:30	9	5
22:30 - 23:00	20	16
23:00 - 23:30	15	14
23:30 - 00:00	6	8
00:00 - 00:30	-	4
00:30 - 01:00	-	1

Bijlage I: Onderzoeksverantwoording Evaluatie gemeenteraadsverkiezingen

De evaluatie van de Gemeenteraadsverkiezingen 2014 is opgebouwd uit vier aparte deelonderzoeken. Omdat deze delen elk een andere opzet, onderzoeksmethode en uitvoering kennen, is er in deze bijlage voor elk deelonderzoek een aparte onderzoeksverantwoording opgenomen.

Online enquête onder gemeenten

Veldwerkmethode: respondenten zijn per e-mail uitgenodigd voor deelname. In deze uitnodiging stond een unieke link via welke men toegang kreeg tot de online vragenlijst.

Veldwerkperiode: het veldwerk heeft gelopen van 24 maart tot en met 10 april 2014. Teneinde een zo groot mogelijk respons te behalen, werden alle contactpersonen van iedere gemeente benaderd, en is er een reminder verzonden.

Vragenlijst: voor het onderzoek is een vragenlijst gebruikt met een invulduur van circa 40 minuten. Hierin kwamen onder meer de volgende onderwerpen aan bod:

- de voorbereiding op de verkiezingen
- opkomst en gebruik volmachten
- digitale beschikbaarheid formulieren
- politieke partijen en kandidaatsstelling
- stembureauleden
- toegankelijkheid stemlokalen
- stemopneming en invullen proces-verbaal.

Doelgroep: het onderzoek is uitgezet onder alle gemeenten waar op 19 maart gemeenteraadsverkiezingen hebben plaatsgevonden. Dit waren in totaal 380. Een bestand met namen en e-mail-adressen van contactpersonen bij de gemeenten is aangeleverd door het Ministerie van BZK.

Respons: de vragenlijst is door in totaal 305 van de 380 uitgenodigde gemeenten volledig ingevuld. Op basis van dit responspercentage van 81% kan een representatief beeld worden geschetst voor alle gemeenten in Nederland. De netto steekproef van 305 gemeenten is als volgt verdeeld naar gemeentegrootte:

Gemeentegrootte (aantal kiesgerechtigden)	n
< 10.000	48
10.000 – 24.999	146
25.000 – 49.999	74
50.000 – 99.999	25
100.000+	12
Totaal	305

Online enquête onder stembureauleden

- Veldwerkmethode: contactpersonen bij gemeenten zijn door het ministerie van BZK benaderd met het verzoek een open link naar de vragenlijst te verspreiden onder hun stembureauleden.
- Veldwerkperiode: het veldwerk heeft gelopen van 19 maart tot en met 23 april 2014.
- Vragenlijst: voor het onderzoek is een vragenlijst gebruikt met een invulduur van circa 5 minuten.
- Doelgroep: stembureauleden bij de Gemeenteraadsverkiezingen 2014 die gebruik hebben gemaakt van de stembureau-instructie van het Ministerie van BZK.
- Respons: de vragenlijst is ingevuld door in totaal 856 stembureauleden van 31 unieke gemeenten.

Observatie toegankelijkheid stemlokalen

- Veldwerkmethode: observanten van GfK hebben op verkiezingsdag op locatie de toegankelijkheid voor stemlokalen voor mindervaliden vastgesteld.
- Vragenlijst: er is gebruik gemaakt van een door PBT Consult opgestelde checklist.
- Doelgroep: de toegankelijkheid is vastgesteld bij 48 stemlokalen in 25 gemeenten. In 23 gemeenten zijn 2 stemlokalen bezocht, in 2 gemeenten 1.
- Steekproef: voor de vergelijkbaarheid met eerdere metingen is de selectie van de gemeenten een overeenkomstige steekproefprocedure worden gehanteerd, waarbij de gemeenten zijn gestratificeerd naar het aantal kiesgerechtigden. Vervolgens is een gestratificeerde steekproef van 25 gemeenten getrokken. Hierbij is ook rekening gehouden met een spreiding naar regio (noord, oost, zuid, west). Vervolgens is bij deze gemeenten vastgesteld (op basis van input van de gemeenten zelf) welke stembureaus toegankelijk zouden moeten zijn voor mindervaliden, vervolgens is hieruit een aselechte steekproef getrokken van twee stemlokalen per gemeente.

Bij de gemeentelijke verkiezingen zijn de gemeenten waar onlangs een herindelingsverkiezing heeft plaatsgevonden niet meegenomen in de steekproeftrekking.

In onderstaande tabel staat de verdeling van de steekproef op basis van gemeentegrootte weergegeven:

Gemeentegrootte (aantal kiesgerechtigden)	Geschat aantal stembureaus	%	Aantal gemeenten in steekproef
< 10.000	417	4%	1
10.000 – 24.999	2.662	25%	6
25.000 – 49.999	2.481	24%	6
50.000 – 99.999	1.919	18%	5
100.000+	2.984	29%	7
	10.463		25

Samenvatting steekproefprocedure voor de observaties:

1. Indeling van alle gemeenten waar op 19 maart 2014 gemeenteraadsverkiezingen plaatsvinden in grootteklasse. Deze grootteklasse is gebaseerd op het aantal stemgerechtigden (18-plussers).
2. Aan iedere gemeente is een willekeurig getal tussen 10.000 en 99.999 toegekend.
3. Gemeenten zijn eerst gesorteerd op het willekeurige nummer, vervolgens op grootteklasse.
4. Per grootteklasse en per regio wordt of worden de gemeenten met het kleinste willekeurige nummer geselecteerd. Voor de grootteklasse met minder dan 10.000 kiesgerechtigden is de gemeente met het kleinste willekeurige nummer geselecteerd.
5. Per geselecteerde gemeente worden aselect twee stembureaus geselecteerd die toegankelijk zijn voor mindervaliden.

Observatie stemopneming

Veldwerkmethode: observanten van GfK hebben op verkiezingsdag op locatie het verloop van het telproces vastgesteld.

- Vragenlijst: er is gebruik gemaakt van een door GfK opgestelde checklist.
- Doelgroep: het onderzoek is uitgevoerd in dezelfde stemlokalen als de observatie van de toegankelijkheid.

Bijlage II: Onderzoeksverantwoording Evaluatie Verkiezingen Europees Parlement

De evaluatie van de verkiezingen voor het Europees Parlement is opgebouwd uit drie aparte deelonderzoeken. Omdat deze delen elk een andere opzet, onderzoeksmethode en uitvoering kennen, is er in deze bijlage voor elk deelonderzoek een aparte onderzoeksverantwoording opgenomen.

Online enquête onder gemeenten

- Veldwerkmethode: respondenten zijn per e-mail uitgenodigd voor deelname. In deze uitnodiging stond een unieke link via welke men toegang kreeg tot de online vragenlijst.
- Veldwerkperiode: het veldwerk heeft gelopen van 26 mei tot en met 11 juni 2014. Teneinde een zo groot mogelijk respons te behalen, werden alle contactpersonen van iedere gemeente benaderd, en is er een reminder verzonden.
- Vragenlijst: voor het onderzoek is een vragenlijst gebruikt met een invulduur van circa 40 minuten. Hierin kwamen onder meer de volgende onderwerpen aan bod:
 - de voorbereiding op de verkiezingen
 - opkomst en gebruik volmachten
 - digitale beschikbaarheid formulieren
 - politieke partijen en kandidaatsstelling
 - stembureauleden
 - toegankelijkheid stemlokalen
 - stemopneming en invullen proces-verbaal.
- Doelgroep: het onderzoek is uitgezet onder alle Nederlandse gemeenten, 403 in totaal. Een bestand met namen en e-mail-adressen van contactpersonen bij de gemeenten is aangeleverd door het Ministerie van BZK.
- Respons: de vragenlijst is door in totaal 286 van de 403 uitgenodigde gemeenten volledig ingevuld. Op basis van dit responspercentage van 71% kan een representatief beeld worden geschetst voor alle gemeenten in Nederland. Ook kan een vergelijking worden gemaakt met de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen 2014. De netto steekproeven van beide evaluaties zijn als volgt verdeeld naar gemeentegrootte:

Gemeentegrootte (aantal kiesgerechtigden)	EP 2014		GR 2014	
	n	%	n	%
< 10.000	48	17%	48	16%
10.000 – 24.999	132	46%	146	48%
25.000 – 49.999	64	22%	74	24%
50.000 – 99.999	25	9%	25	8%
100.000+	17	6%	12	4%
Totaal	286		305	

De verschillen tussen de verdeling naar gemeentegrootte in beide steekproeven zijn niet groot genoeg om invloed te hebben op de uitkomsten. Elke gemeente, groot of klein, telt even zwaar mee in de resultaten op totaalniveau. In de EP resultaten wordt slechts 6% van het totaal verklaard door de grootste gemeenten.

Vergelijkingen tussen de resultaten van beide verkiezingen zijn dan ook goed mogelijk.

Online enquête onder stembureauleden

- Veldwerkmethode: contactpersonen bij gemeenten zijn door het ministerie van BZK benaderd met het verzoek een open link naar de vragenlijst te verspreiden onder hun stembureauleden.
- Veldwerkperiode: het veldwerk heeft gelopen van 21 mei tot en met 24 juni 2014.
- Vragenlijst: voor het onderzoek is een vragenlijst gebruikt met een invulduur van circa 5 minuten.
- Doelgroep: stembureauleden bij de verkiezingen voor het Europees Parlement die gebruik hebben gemaakt van de stembureauinstructie van het Ministerie van BZK.
- Respons: de vragenlijst is ingevuld door in totaal 615 stembureauleden uit 35 unieke gemeenten.

Observatie toegankelijkheid stemlokalen

- Veldwerkmethode: observanten van GfK hebben op verkiezingsdag op locatie de toegankelijkheid voor stemlokalen voor mindervaliden vastgesteld.
- Vragenlijst: er is gebruik gemaakt van een door PBT Consult opgestelde checklist.
- Doelgroep: de toegankelijkheid is vastgesteld bij 48 stemlokalen in 25 gemeenten. In 23 gemeenten zijn 2 stemlokalen bezocht, in 2 gemeenten 1.
- Steekproef: voor de vergelijkbaarheid met eerdere metingen is de selectie van de gemeenten een overeenkomstige steekproefprocedure worden gehanteerd, waarbij de gemeenten zijn gestratificeerd naar het aantal kiesgerechtigden. Vervolgens is een gestratificeerde steekproef van 25 gemeenten getrokken. Hierbij is ook rekening gehouden met een spreiding naar regio (noord, oost, zuid, west). Vervolgens is bij deze gemeenten vastgesteld (op basis van input van de gemeenten zelf) welke stembureaus toegankelijk zouden moeten zijn voor mindervaliden, vervolgens is hieruit een aselechte steekproef getrokken van twee stemlokalen per gemeente.

Bij de gemeentelijke verkiezingen zijn de gemeenten waar onlangs een herindelingsverkiezing heeft plaatsgevonden niet meegenomen in de steekproeftrekking.

In onderstaande tabel staat de verdeling van de steekproef op basis van gemeentegrootte weergegeven:

Gemeentegrootte (aantal kiesgerechtigden)	Geschat aantal stembureaus	%	Aantal gemeenten in steekproef
< 10.000	417	4%	1
10.000 – 24.999	2.662	25%	6
25.000 – 49.999	2.481	24%	6
50.000 – 99.999	1.919	18%	5
100.000+	2.984	29%	7
	10.463		25

Samenvatting steekproefprocedure voor de observaties:

1. Indeling van alle gemeenten waar op 19 maart 2014 gemeenteraadsverkiezingen plaatsvinden in grootteklasse. Deze grootteklasse is gebaseerd op het aantal stemgerechtigden (18-plussers).
2. Aan iedere gemeente is een willekeurig getal tussen 10.000 en 99.999 toegekend.
3. Gemeenten zijn eerst gesorteerd op het willekeurige nummer, vervolgens op grootteklasse.
4. Per grootteklasse en per regio wordt of worden de gemeenten met het kleinste willekeurige nummer geselecteerd. Voor de grootteklasse met minder dan 10.000 kiesgerechtigden is de gemeente met het kleinste willekeurige nummer geselecteerd.
5. Per geselecteerde gemeente worden aselect twee stembureaus geselecteerd die toegankelijk zijn voor mindervaliden.

Observatie stemopneming

- Veldwerkmethode: observanten van GfK hebben op verkiezingsdag op locatie het verloop van het telproces vastgesteld.
- Vragenlijst: er is gebruik gemaakt van een door GfK opgestelde checklist.
- Doelgroep: de toegankelijkheid is vastgesteld bij 50 stemlokalen in 25 gemeenten. In 23 gemeenten zijn 2 stemlokalen bezocht, in 1 gemeenten 1 en in 1 gemeente 3.
- Steekproef: voor de vergelijkbaarheid met eerdere metingen is de selectie van de gemeenten een overeenkomstige steekproefprocedure worden gehanteerd, waarbij de gemeenten zijn gestratificeerd naar het aantal kiesgerechtigden. Vervolgens is een gestratificeerde steekproef van 25 gemeenten getrokken. Hierbij is ook rekening gehouden met een spreiding naar regio (noord, oost, zuid, west). Vervolgens is bij deze gemeenten vastgesteld (op basis van input van de gemeenten zelf) welke stembureaus toegankelijk zouden moeten zijn voor mindervaliden, vervolgens is hieruit een aselecte steekproef getrokken van twee stemlokalen per gemeente.

Bij de gemeentelijke verkiezingen zijn de gemeenten waar onlangs een herindelingsverkiezing heeft plaatsgevonden niet meegenomen in de steekproeftrekking.

In onderstaande tabel staat de verdeling van de steekproef op basis van gemeentegrootte weergegeven:

Gemeentegrootte (aantal kiesgerechtigden)	Geschat aantal stembureaus	%	Aantal gemeenten in steekproef
< 10.000	417	4%	1
10.000 – 24.999	2.662	25%	6
25.000 – 49.999	2.481	24%	6
50.000 – 99.999	1.919	18%	5
100.000+	2.984	29%	7
	10.463		25

Samenvatting steekproefprocedure voor de observaties:

1. Indeling van alle Nederlandse gemeenten in grootteklasse. Deze grootteklasse is gebaseerd op het aantal stemgerechtigden (18-plussers).
2. Aan iedere gemeente is een willekeurig getal tussen 10.000 en 99.999 toegekend.
3. Gemeenten zijn eerst gesorteerd op het willekeurige nummer, vervolgens op grootteklasse.
4. Per grootteklasse en per regio wordt of worden de gemeenten met het kleinste willekeurige nummer geselecteerd. Voor de grootteklasse met minder dan 10.000 kiesgerechtigden is de gemeente met het kleinste willekeurige nummer geselecteerd.
5. Per geselecteerde gemeente worden aselekt twee stembureaus.
6. Daarnaast is in twee (aselekt gekozen) gemeenten uit de steekproef aselekt een derde 'reserve' stembureau geselecteerd.

Bijlage III: Vragenlijst onderzoek onder gemeenten

A VOORBEREIDING VERKIEZINGEN

All

- A1. Bent u in het kader van de voorbereiding van de verkiezingen gestuit op problemen bij het uitvoeren van uw wettelijke verplichtingen bij: [S]

Grid: columns

1. ja
2. nee

Grid: rows:

1. de kandidaatstelling
2. de selectie van kiesgerechtigden
3. het maken en verstrekken stempassen
4. het maken en verstrekken van vervangende stempassen
5. het opmaken van het register ongeldige stempassen
6. de instructie van stembureauleden
7. de inrichting van stemlokalen
8. de vaststelling van de uitslag

Repeat A3 and A4: for each A1 a t/m h=1

- A2. U heeft aangegeven dat u op één of meerdere problemen bent gestuit bij de uitvoering van uw wettelijke verplichtingen. Welk probleem/problemen heeft/hebben zich voorgedaan bij: <ROW LABEL A1>. [O]

Selection: for each A1 a t/m h=1

- A3. U heeft aangegeven dat u op één of meerdere problemen bent gestuit bij: <ROW LABEL A1>. Welke maatregelen heeft u genomen? ...[O]

97. geen

All

- A4. Hoeveel stempassen zijn opgenomen in het Register Ongeldige Stempassen? [Q]

.... stempassen opgenomen in het Register Ongeldige Stempassen

All

- A5. Hoeveel stempassen zijn onbezorgbaar retour verzonden? [Q]

.... onbezorgbaar retour verzonden stempassen

All

A6. Welke informatie is er specifiek verstrekt aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden met betrekking tot hun rechten en mogelijkheden bij de verkiezingen? [M]
Meerdere antwoorden mogelijk.

1. kiesgerechtigdheid (voorwaarden)
2. voorwaarden om te mogen stemmen (stempas en ID-bewijs)
3. ontvangst stempas
4. aanvragen vervangende stempas
5. aanvragen kiezerspas <ONLY FOR EP DO NOT SHOW FOR GR>
6. aanvragen volmacht
7. kandidatenlijsten
8. adressen van stembureaus
9. openingstijden stembureaus
10. toegankelijkheid verschillende stembureaus
11. algemene voorlichting over de gemeenteraadsverkiezingen
12. kieskompas of kieswijzer
13. anders namelijk: [O]
99. geen specifieke informatie verstrekt aan niet-Nederlandse kiesgerechtigden [S]

Selection: A6 ≠ 99

A7. Op welke wijze is de informatie aan de niet-Nederlandse kiesgerechtigden verstrekt? [M]

1. website van de gemeente
2. artikel(en) in het plaatselijke huis-aan-huisblad
3. uitzending(en) op de lokale televisie.
4. persoonlijke brief huis-aan-huis verspreid
5. folder
6. digitale nieuwsbrief
7. anders, namelijk: [O]

All

A8. Is de informatie aan kiesgerechtigden aangeboden in verschillende talen? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: IF A8=1

A9. In welke talen is de informatie ook aangeboden? [M]

1. Engels
2. Duits
3. Frans
4. Turks
5. Arabisch
6. anders

B. Registratie politieke partijen <ONLY FOR GR NOT FOR EP> [selection: S1=1]

ALL

B1. Hoe heeft u politieke partijen geïnformeerd over het registratieproces? [M]
Meerdere antwoorden mogelijk.

1. website van de gemeente
2. in een brief aan alle geregistreerde politieke partijen
3. bijeenkomst georganiseerd voor geïnteresseerden
4. op adhoc basis, aan de hand van concrete vragen
5. digitale nieuwsbrief
6. anders, namelijk: [O]

All

B2. Hebben zich bij de registratie van politieke partijen problemen voorgedaan? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: IF B2=1

B3. Welke problemen hebben zich bij de registratie van politieke partijen voorgedaan? [O]

.....

Selection: IF B2=1

B4. Wat heeft u gedaan om de problemen die zich hebben voorgedaan bij de registratie van politieke partijen op te lossen? [O]

.....[O]

All

B5. Hoeveel lokale partijen (niet zijnde lokale afdelingen van landelijke of provinciale partijen) hebben zich geregistreerd voor deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen 2014? [Q]

- lokale partijen
 97 weet niet [S]

Selection: B5#97

B6. Hoeveel lokale partijen nemen voor het eerst deel aan de gemeenteraadsverkiezingen? [Q]

- lokale partijen namen voor het eerst deel
- 97 weet niet [S]

All

B7. Hoeveel lokale partijen die aan de gemeenteraadsverkiezingen hebben deelgenomen wisten uiteindelijk een zetel in de raad te verkrijgen? [Q]

- lokale partijen verkregen een zetel in de gemeenteraad [TPM: $\leq B5$]
- 97 weet niet [S]

Error message: "uw antwoord moet kleiner of gelijk zijn aan [B5]"

C. KANDIDAATSTELLING

All

C1. Hoeveel kandidaten hebben aan de verkiezingen deelgenomen? [Q]

- 1. ... kandidaten
- 97 weet niet

Selection: C1 ≠ 97

C2. Hoe was bij deze [C1] kandidaten de verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke kandidaten? [Q]

- 1. ... mannelijke kandidaten
- 2. ... vrouwelijke kandidaten
- 97 weet niet

[TPM: Total = C1] error message: "Het totaal moet gelijk zijn aan [C1]"

Selection: C1 ≠ 97

C3. Hoeveel niet-Nederlandse kandidaten hebben aan de verkiezingen deelgenomen? [Q]

- 1. ... niet-Nederlandse kandidaten
- 97 weet niet

[TPM: Total ≤ C1] error message: "Het antwoord moet kleiner dan, of gelijk aan, [C1] zijn"

Selection: S1=1 (survey = GR) AND C1 ≠ 97 AND C2.1>0 AND C2.2>0 C3 ≠ 97

C4. Hoe was bij deze [C3] niet-Nederlandse kandidaten de verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke kandidaten? [Q]

- 1. ... mannelijke, niet-Nederlandse kandidaten [≤ C2.1]
- 2. ... vrouwelijke, niet-Nederlandse kandidaten [≤ C2.2]
- 97. weet niet

All

C5.1. Hoeveel kandidaten zijn er gekozen bij de verkiezingen? [Q]

- 1. ... kandidaten in totaal verkozen [≤ C1]

AII

C5.2. Hoeveel van de gekozen kandidaten zijn niet-Nederlands? [Q]

1. ... gekozen niet-Nederlandse kandidaten [$\leq$ C3 and $\leq$ C5.1]
97. weet niet

Selection: AND C5.2 $\neq$ 97 AND C2.1 $>$ 0 AND C2.2 $>$ 0

C6. Hoe is bij deze [C5.2] verkozen, niet-Nederlandse kandidaten de verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke kandidaten? [Q]

1. ... mannelijke, niet-Nederlandse kandidaten
2. ... vrouwelijke, niet-Nederlandse kandidaten
97. weet niet

[TPM: Total = C5.2]

AII

C7. Hoeveel kiezers in uw gemeente hebben bij de <[S1=1] Gemeenteraadsverkiezingen 2014 / [S1=2] verkiezingen voor het Europees Parlement> een ondersteuningsverklaring afgelegd? [Q]

- ... ondersteuningsverklaringen
97. weet niet

AII

C8. Heeft uw gemeente klachten ontvangen over de behandeling van kiezers die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: IF C8=1

C9. U heeft aangegeven dat uw gemeente klachten heeft ontvangen over de behandeling van kiezers die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen.

Hoeveel klachten heeft uw gemeente ontvangen?
Indien u het niet precies weet, maakt u dan een inschatting.
[Q]

- ... klachten
97. weet niet

Selection: IF C8=1

C10. U heeft aangegeven dat uw gemeente klachten heeft ontvangen over de behandeling van kiezers die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen.

Wat was de aard van de klacht(en)? [O]

.....[O]

Selection: IF C8=1

C11. U heeft aangegeven dat uw gemeente klachten heeft ontvangen over de behandeling van kiezers die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen.

Welke maatregelen heeft uw gemeente genomen naar aanleiding van deze klachten? [O]

.....[O]

All

C12a. Op welke wijze heeft u kiezers gefaciliteerd die ondersteuningsverklaringen wensten af te leggen? U kunt meer dan één antwoord geven. [M]

1. openingstijden verruimd
2. extra/apart(e) loket(ten) geopend
3. informatie verschaft
4. anders, namelijk: [O]
5. geen [S]
97. weet niet [S]

All

C12b. Hebben zich in uw gemeente incidenten voorgedaan met het ronselen van handtekeningen voor ondersteuningsverklaringen? [S]

1. ja
2. nee
97. weet niet

Selection: IF C12b=1

C13. U heeft aangegeven dat zich in uw gemeente incidenten hebben voorgedaan met het ronselen van handtekeningen voor ondersteuningsverklaringen.

Kunt u een korte omschrijving geven van het incident/de incidenten? [O]

.....[O]

Selection: C12b=1

C14. U heeft aangegeven dat zich in uw gemeente incidenten hebben voorgedaan met het ronselen van handtekeningen voor ondersteuningsverklaringen.

Welke maatregelen heeft uw gemeente genomen naar aanleiding van deze incidenten?
[O]

.....[O]

All

C15. Heeft u de extra tijd voor het afgeven van ondersteuningsverklaringen als nuttig ervaren?
[S]

- 1. ja
- 2. nee
- 97. weet niet

Selection: All

C16. Heeft u de extra tijd voor het beoordelen van kandidatenlijsten op verzuimen als nuttig ervaren? [S]

- 1. ja
- 2. nee
- 97. weet niet

D. HET GEBRUIK VAN VOLMACHTEN EN KIEZERSPASSEN DOOR KIESGERECHTIGDEN

All

- D1. Hoeveel kiesgerechtigden waren er op 19 maart 2014 in uw gemeente? [Q]
 kiesgerechtigden [set minimum at 1]

All

- D2. En hoeveel kiesgerechtigden hebben bij deze verkiezing hun stem uitgebracht? [Q]
 kiesgerechtigden hebben gestemd [TPM: answer must be $\leq$ D1]
 97. weet niet

Error message: "Uw antwoord moet kleiner dan, of gelijk zijn aan, [D1] zijn"

All

- D3. Hoeveel verzoeken om een schriftelijke volmacht te geven, heeft uw gemeente ingewilligd? [Q]
 verzoeken om een schriftelijke volmacht [TPM: answer must be $\leq$ D1]
 97. weet niet

Error message: "Uw antwoord moet kleiner dan, of gelijk zijn aan, [D1] zijn"

Selection: if D3/D1*100>5

- D4. U noemt een aantal van <ANSWER D3> ingewilligde verzoeken om een schriftelijke volmacht te geven. Dit is ..% van het totaal aantal kiesgerechtigden in uw gemeente. [D1]
 Klopt dit aantal? [S]
 1. ja
 2. nee

Selection: if D4=2

- D5. Wat is het correcte aantal verzoeken om een schriftelijke volmacht te geven, dat uw gemeente heeft ingewilligd? [Q]
 verzoeken om een schriftelijke volmacht [TPM: answer must be $\leq$ D1]
 97. weet niet

All

D6. Hoeveel kiezers hebben daadwerkelijk bij volmacht gestemd (zie het ingevulde N 11-formulier)? [Q]

- kiezers hebben bij volmacht gestemd
- 97. weet niet

All

D7. Hebben zich in uw gemeente incidenten voorgedaan met het ronselen van volmachten? [S]

- 1. ja
- 2. nee
- 3. weet niet

Selection: IF D7=1

D8. Kunt u toelichten welk(e) incident(en) zich heeft/hebben voorgedaan met het ronselen van volmachten? [O]

.....[O]

Selection: IF D7=1

D9. Welke maatregelen heeft u genomen naar aanleiding van het incident/de incidenten die zich heeft/hebben voorgedaan met het ronselen van volmachten? [O]

.....[O]

E. DIGITALE BESCHIKBAARHEID FORMULIEREN

All

- E1. Welke van onderstaande formulieren heeft uw gemeente via de gemeentelijke website beschikbaar gesteld aan stemgerechtigden? [S]

Grid, answers in column

1. Ja
2. nee

In row)

1. formulier voor het aanvragen schriftelijke volmacht (Formulier L-8)

Selection if any row at E1=2

- E2. Kunt u duidelijk maken waarom uw gemeente één of meer van deze formulieren niet digitaal ter beschikking heeft gesteld? [O]

.....[O]

All

- E3. Konden burgers ingevulde formulieren digitaal aan u toesturen? [S]

1. ja, ingescand
2. ja, via DigiD
3. ja, anders, namelijk: [O]
4. nee, omdat:[O]
5. weet niet

E2. STEMLOKALEN

All

E4. Hoeveel stemlokalen zijn er binnen uw gemeente? [Q]

... stemlokalen

All

E5. En hoeveel van deze [E4] stemlokalen binnen uw gemeente zijn toegankelijk voor minder validen? [Q]

... stemlokalen [TPM: $\leq$ E4]

97. weet niet

All

E6. Hoe wordt aan de kiesgerechtigden kenbaar gemaakt welke stemlokalen toegankelijk zijn voor minder validen? [M] U kunt meer dan één antwoord geven.

1. meegestuurd met de stempas
2. meebezorgd met kandidatenlijst
3. via apart huis-aan-huis bezorgde folder/flyer
4. via advertentie in (plaatselijke) krant
5. via advertentie in huis-aan-huisblad
6. via de website van de gemeente
7. via social media
8. anders, namelijk: [O]

F. STEMOPNEMING EN HET INVULLEN VAN HET PROCES-VERBAAL

ALL

F1. Heeft uw gemeente fouten in de processen-verbaal geconstateerd? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: IF F1=1

F2. Heeft uw gemeente de fouten in de processen-verbaal gecorrigeerd? [S]

1. ja, maar niet in N 11 vermeld
2. ja, en in N 11 vermeld
3. nee, niet nodig
4. nee, fouten laten staan maar in N 11 vermeld
5. nee, fouten laten staan en niet in N 11 vermeld
6. weet niet

Selection: IF F2=5

F3. Waarom heeft u de fouten in het proces-verbaal laten staan en niet in N11 vermeld? [O]

.....

Selection: IF F1=1

F4. Heeft uw gemeente, omdat er fouten in de processen-verbaal zijn geconstateerd, zelf nog voor één of meerdere stembureaus de stemmen opnieuw geteld? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: IF F4=1

F5. Hoeveel stembureaus betrof dit? [Q]

- stembureaus waarvoor de stemmen opnieuw geteld zijn [TPM: ≤ E4]
97. weet niet

Error message: "Uw antwoord moet kleiner dan of gelijk zijn aan [E4]"

Selection: IF F4=1

F6. In opdracht van wie is de hertelling uitgevoerd? [S]

1. centraal stembureau
2. gemeenteraad
3. anders, namelijk: [O]

Selection: IF F4=1

F7. Waar heeft de hertelling plaatsgevonden? [S]

1. in het gemeentehuis
2. in een sporthal
3. anders, namelijk: [O]

All

F8. Heeft u suggesties voor verandering/verbetering van het proces-verbaal en de daarbij horende documenten? [S]

1. nee
2. ja, namelijk: [o]

G. INSTRUCTIE STEMBUREAULEDEN

All

G1. Hoeveel leden, inclusief voorzitter, had uw gemeente gemiddeld benoemd per stembureau? Geef u het aantal, exclusief eventuele tellers aan. Indien u het aantal leden niet precies weet, maakt u dan een inschatting. [Q]

..... gewone leden
97. weet niet

..... plaatsvervangende leden
97. weet niet

All

G2. Wat is de hoogte van de vergoeding die stembureauleden ontvangen (inclusief eventuele vergoeding voor instructie)? [Q]

1.Voorzitters	€ [Q]	97. Weet niet [S]
2.Gewone leden	€ [Q]	97. Weet niet [S]
3.Plaatsvervangende leden	€ [Q]	97. Weet niet [S]

All

G3. Hebben de stembureauleden in uw gemeente in 'ploegendienst' gewerkt? [S]

1. ja
2. nee
3. anders, namelijk:[O]
97. weet niet

All

G4. Heeft uw gemeente tellers beschikbaar gesteld aan de stembureaus om de uitgebrachte stemmen te tellen? [S]

1. ja
2. nee
97. weet niet

Selection: IF G4=1

G5. Hoeveel tellers heeft uw gemeente per stembureau gemiddeld ter beschikking gesteld om de uitgebrachte stemmen te tellen? Indien u het aantal tellers niet precies weet, maakt u dan een schatting. [Q]

..... tellers
97. weet niet

AII

G6. Heeft uw gemeente instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden? [S]

1. ja
2. nee
3. alleen voor degenen die niet al stembureaulid waren bij de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014
97. weet niet

Selection: IF G6 = 2

G7.1. Waarom heeft uw gemeente geen instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden? [M].

U kunt meer antwoorden geven.

1. omdat de instructie bekend was bij de stembureauleden en/of de voorzitters van de stembureaus
2. omdat het niet mogelijk was om een geschikte datum te vinden voor een bijeenkomst
3. omdat het niet mogelijk was om een geschikte ruimte te vinden voor een bijeenkomst
4. geen of onvoldoende financiële middelen om dit te realiseren
5. omdat er geen bereidheid was van stembureauleden of voorzitters van de stembureaus om deel te nemen
6. anders, namelijk: [O]
97. weet niet

Selection: IF G6 = 2

G7.2. Op welke wijze heeft uw gemeente dan invulling gegeven aan de training van stembureauleden? [S]

1. het instructiemateriaal is digitaal verstrekt en er is een digitale toets afgenomen
2. het instructiemateriaal is digitaal verstrekt, maar er is geen digitale toets afgenomen
3. niet, omdat de instructie bekend was bij de stembureauleden en/of de voorzitters van de stembureaus
4. anders, namelijk: [O]
97. weet niet

Selection: IF G7.2 = 1

G8. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om ervoor te kiezen de training van stembureauleden te beperken tot een digitale instructie en een digitale toets? [M]
U kunt meer dan één antwoord geven.

1. dat is makkelijker te regelen dan het organiseren van klassikale instructies
2. dat is goedkoper dan het organiseren van klassikale instructies
3. dat levert een objectief criterium op om eventueel personen niet te benoemen als stembureauleid
4. anders, namelijk: [O]

Selection: IF G6 = 1 OR 3

G9. Heeft u bij de instructiebijeenkomsten gebruik gemaakt van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie (al dan niet aangevuld door uzelf)? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: IF G9 = 1

G10. Hoe oordeelt u over de inhoud en de vormgeving van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie? [S]

Grid, column:

1. zeer positief
2. positief
3. neutraal
4. negatief
5. zeer negatief

Grid, rows:

1. inhoud
2. vormgeving

Selection: IF G9 = 1

G11. Heeft u suggesties voor verbetering van deze PowerPoint-instructie? [O]

Selection: IF G9 = 2

G12. Kunt u aangeven waarom u bij de instructiebijeenkomsten geen gebruik heeft gemaakt van deze PowerPoint-instructie? [S]

1. mijn gemeente heeft een eigen instructie ontwikkeld
2. mijn gemeente heeft gebruik gemaakt van een extern ontwikkelde instructie
3. anders, namelijk... [O]

Selection: IF G12 = 1 OR 2

G13. Kunt u aangeven waarom uw gemeente ervoor heeft gekozen gebruik te maken van een eigen dan wel extern ontwikkelde instructie? [M] U kunt meer dan één antwoord geven.

1. omdat de PowerPoint-instructie die door het ministerie van BZK is ontwikkeld niet ingaat op de specifieke situatie in mijn gemeente
2. omdat de PowerPoint-instructie van BZK te lang duurt
3. omdat ik niet bekend was met de PowerPoint-instructie van BZK
4. omdat de PowerPoint-instructie van BZK niet duidelijk was
5. omdat ik de PowerPoint-instructie van BZK niet geschikt vind voor de klassikale instructie
6. omdat de instructie die door het ministerie van BZK is ontwikkeld geen toetsmogelijkheid heeft
7. anders, namelijk: [O]

Selection: IF G6 = 1 or 3

G14. In welke periode heeft uw gemeente de stembureauleden klassikaal geïnstrueerd? [S]

1. 4-6 weken voor de verkiezingen
2. 2-4 weken voor de verkiezingen
3. vanaf 2 weken voor de verkiezingen
- 97 anders, namelijk: [O]

Selection: IF G6 = 1 or 3

G15. Hoe groot is de groep stembureauleden die uw gemeente per sessie instrueert? [S]

1. meer dan 100
2. 50-100
3. 25-50
4. 0-25
- 97 weet niet

Selection: IF G6 = 1 or 3

G16. Is onderscheid gemaakt tussen voorzitters en andere stembureauleden (bijvoorbeeld tellers) bij het instrueren door de gemeente? [S]

1. ja
2. nee
- 97 weet niet

Selection: IF G6 = 1 or 3

G17. Instrueert uw gemeente stembureauleden zelf of maakt u gebruikt van externe trainers? [S]

1. ja
2. nee
97. weet niet

Selection: IF G6 = 1 or 3

G18. Heeft u de stembureauleden gewezen op de mogelijkheid om zelf (bijvoorbeeld thuis) de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken (<https://www.verkiezingen2014.nl/toolkit/stembureauinstructie/>)? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: IF G18 = 2

G19. Kunt u aangeven waarom u de stembureauleden niet heeft gewezen op de mogelijkheid om zelf de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken? [M] U kunt meer dan één antwoord geven.

1. mijn gemeente heeft een eigen digitale instructie ontwikkeld (indien mogelijk a.u.b. hier de link opnemen): [O, optional]
2. de klassikale instructie is afdoende
3. meerdere instructies leiden tot verwarring
4. anders, namelijk: [O]

Selection: IF G18 = 1

G20. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie? De instructie... [S]

Grid, columns:

1. helemaal niet mee eens
2. niet mee eens
3. neutraal
4. mee eens
5. helemaal mee eens

Grid, rows

1. maakte duidelijk wat er moet gebeuren
2. was begrijpelijk (duidelijk taalgebruik)
3. was nuttig voor mij
4. was goed leesbaar (bv. lettertype groot genoeg, overzichtelijke tekst)
5. was volledig (alle situaties die zich kunnen voordoen kwamen aan bod)
6. was overzichtelijk (de verschillende onderwerpen waren gemakkelijk te vinden)
7. had filmpjes die duidelijk verstaanbaar waren
8. had filmpjes die realistische situaties lieten zien

Selection: IF G18 = 1

G21. Heeft u suggesties voor verbetering van deze digitale en interactieve stembureau-instructie? [O]

All

G22. Heeft uw gemeente de stembureauleden geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK? [S]

1. ja
2. nee
- 97 weet niet

Selection: IF G22=2

G23. Waarom heeft uw gemeente de stembureauleden niet geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK? [O]

....[O]

- 97 Weet niet

All

G24. Heeft uw gemeente ervoor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure Stembureau-instructie voor de verkiezingsdag (handout) aanwezig was in alle stemlokalen? [S]

- 1. ja
- 2. nee
- 97 weet niet

Selection: IF G24=2

G25. Waarom heeft uw gemeente de brochure Stembureau-instructie voor de verkiezingsdag (handout) niet verstrekt? [O]

-[O]
- 97 weet niet

All

G26. Heeft uw gemeente nog andere richtlijnen, handreikingen, leidraden etc. aan de stembureauleden verstrekt? [S]

- 1. ja, namelijk: [O]
- 2. nee
- 97 weet niet

All

G27. Heeft uw gemeente een toets afgenomen bij de stembureauleden? [S]

- 1. ja
- 2. nee
- 97 weet niet

All

G28. Hoe heeft uw gemeente het functioneren van de stembureauleden gecontroleerd? [M]

- 1. door bestudering van de processen-verbaal
- 2. door bezoeken aan de stemlokalen tijdens de verkiezingsdag
- 3. door achteraf gesprekken te voeren met de stembureauvoorzitters
- 4. anders, namelijk... [O]
- 5. niet [S]
- 97 weet niet [S]

ALL

H1. Dit waren alle vragen. Heeft u met betrekking tot de onderwerpen die hiervoor aan bod kwamen nog opmerkingen of suggesties voor het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties? [S]

1. nee
2. ja, namelijk: [O]

Hartelijk dank voor uw medewerking!

END OF QUESTIONNAIRE

Bijlage IV: Vragenlijst onderzoek onder stembureauleden

All

Welkom bij deze korte vragenlijst over de instructie voor stembureauleden bij de verkiezingen voor het Europees Parlement.

All

Q3. In welke gemeente was u betrokken bij de verkiezingen? [S]

[lijst gemeenten]

[TPM: use drop-down menu]

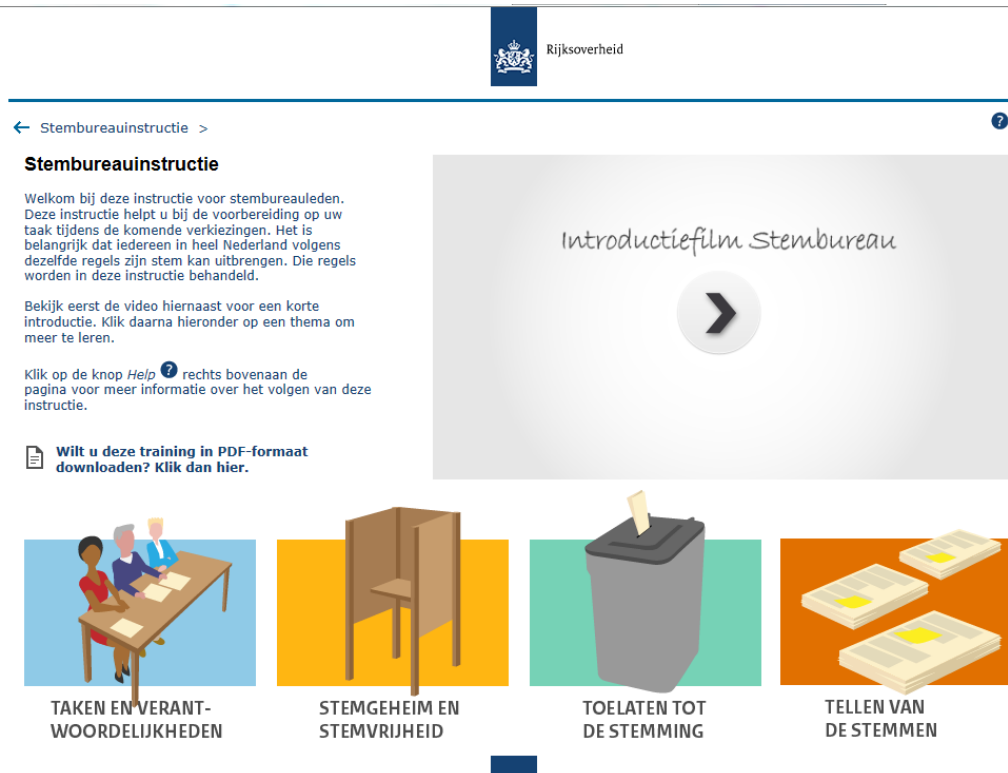
All

Q4. Welke rol speelde u bij de afgelopen verkiezingen? [S]

1. voorzitter stembureau
2. stembureaulid
3. plaatsvervangend lid stembureau
4. teller
5. anders

All

Q1. Kent u onderstaande stembureau-instructie? [S]

← Stembureauinstructie >

Stembureauinstructie

Welkom bij deze instructie voor stembureauleden. Deze instructie helpt u bij de voorbereiding op uw taak tijdens de komende verkiezingen. Het is belangrijk dat iedereen in heel Nederland volgens dezelfde regels zijn stem kan uitbrengen. Die regels worden in deze instructie behandeld.

Bekijk eerst de video hiernaast voor een korte introductie. Klik daarna hieronder op een thema om meer te leren.

Klik op de knop **Help** rechts bovenaan de pagina voor meer informatie over het volgen van deze instructie.

 Wilt u deze training in PDF-formaat downloaden? Klik dan hier.

Introductiefilm Stembureau

TAKEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN

STEMGEHEIM EN STEMVRIJHEID

TOELATEN TOT DE STEMMING

TELLEN VAN DE STEMMEN

1. ja
2. nee → screenout

[TPM: If Q1=2 --> screenout text: "Dank voor het invullen. Wij hebben verder geen vragen voor u."]

All

Q2. Heeft u deze instructie geheel of gedeeltelijk doorlopen? [S]

1. geheel
2. gedeeltelijk
3. ik heb deze instructie niet doorlopen

[TPM: If Q2=3 --> screenout text: "Dank voor het invullen. Wij hebben verder geen vragen voor u."]

A Evaluatie instructie

All

- A1. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de digitale instructie? De digitale instructie... [S]

Grid, columns:

1. helemaal niet mee eens
2. niet mee eens
3. neutraal
4. mee eens
5. helemaal mee eens

Grid, rows

- a. maakte duidelijk wat er moet gebeuren
- b. was begrijpelijk (duidelijk taalgebruik)
- c. was nuttig voor mij
- e. was goed leesbaar (bv. lettertype groot genoeg, overzichtelijke tekst)
- f. was volledig (alle situaties die zich kunnen voordoen kwamen aan bod)
- g. was overzichtelijk (de verschillende onderwerpen waren gemakkelijk te vinden)
- h. had filmpjes die duidelijk verstaanbaar waren
- i. had filmpjes die realistische situaties lieten zien

[TPM: randomise rows]

All

- A2. Hoe beoordeelt u de volgende onderdelen van de door het ministerie van BZK ontwikkelde digitale en interactieve instructie? [S]

Grid, columns:

1. zeer negatief
2. negatief
3. neutraal
4. positief
5. zeer positief
6. weet niet

Grid, rows:

- a. introductiefilm stembureau
- b. de video's met praktijksituaties
- c. de testvragen over toelating tot de stemming in verschillende situaties ('fruitauto-maat')
- d. de "Test u zelf"-quizvragen
- e. de toelichtende teksten
- f. de instructievideo over het tellen van de stemmen

All

A3. Heeft u nog suggesties voor verbetering van de digitale en interactieve instructie van stembureauleden? [O]

...
97. weet niet

All

Hartelijk dank voor uw medewerking!

END OF QUESTIONNAIRE

Bijlage IV: Checklist observatie stemopneming

Fase 1: Voorbereiding stemopneming

1.	Neemt de stembureauvoorzitter de regie? Toelichting: neemt de voorzitter het initiatief / de leiding bij de start van de stemopneming?	Ja >>	Waaruit blijkt dat de stembureauvoorzitter de regie neemt? Licht toe!
		Nee >>	Waaruit concludeert u dat de stembureauvoorzitter <u>niet</u> de regie neemt? Licht toe!
2.	Wordt na het sluiten van de stemming om 21.00 uur eerst het aantal toegelaten kiezers geteld?	Ja (Ga naar vraag 4)	
		Nee	
3.	Wordt na het sluiten van de stemming om 21.00 uur eerst het aantal overgebleven stembiljetten geteld?	Ja	
		Nee >>	Wat gebeurt er dan na het sluiten van de stemming om 21.00 uur? Licht toe!

4.	Zijn er papierklemmen en rekenmachines in het stemlokaal aanwezig	Ja	
		Nee (Ga naar vraag 5)	
4_1.	Worden de papierklemmen en rekenmachines in het stemlokaal gebruikt?	Ja	
		Nee	
5.	Worden er bordjes neergezet in het stemlokaal met daarop de lijstnummers/partijnamen en bordjes met de woorden "blanco" en "ongeldig"?	Ja	
		Nee >>	Licht toe!
6.	Op welk tijdstip wordt de stembus geopend?		

Fase 2: Sorteren van de stemmen

7.	Worden de stembiljetten, nadat de stembus is geleegd, eerst opgevouwen en met de leesrichting naar boven op een stapel gelegd?	Ja	
		Nee >>	Wat gebeurt er dan met de stembiljetten meteen nadat de stembus is geleegd?
8.	Wordt vervolgens door één stembureaulid bij elk stembiljet gezegd waarop is gestemd en wordt elk stembiljet daarna door een volgend stembureaulid gecontroleerd en bij het juiste bordje gelegd?	Ja	Wordt vervolgens door één stembureaulid bij elk stembiljet gezegd waarop is gestemd en wordt elk stembiljet daarna door een volgend stembureaulid gecontroleerd en bij het juiste bordje gelegd? 1. Ja 2. Nee Hoe vindt de lijstgewijze rangschikking dan plaats? Licht toe!
		Nee >>	Er gebeurt iets anders, namelijk... Licht toe!

9.	Wordt er voor iedere lijst meteen een aparte stapel voor de lijsttrekker gemaakt?	Ja	
		Nee	
10.	Worden de stembiljetten, na de lijstgewijze rangschikking, om en om, dwars en recht op elkaar, op één stapel gelegd, om ze vervolgens, per lijst, te verdelen over elk van de stembureauleden?	Ja	
		Nee	

Fase 3: Tellen van de stemmen

11.	Filtert iedere teller de stembiljetten waarop op de lijsttrekker is gestemd uit de stapel?	Ja	
		Nee >>	Was de filtering al gebeurd bij de lijstgewijze rangschikking? 1. Ja 2. Nee ↓ Er gebeurt iets anders, namelijk... Licht toe!
12.	Worden daarna de overige stembiljetten gesorteerd?	Ja	
		Nee >>	Er gebeurt iets anders, namelijk... Licht toe!
13.	Wordt daarna nog één keer een controle uitgevoerd voor iedere lijst, om te bezien of bij alle stembiljetten in de stapel inderdaad op die kandidaat is gestemd?	Ja	
		Nee (naar 15)	
14.	Wordt hierna pas overgegaan tot het daadwerkelijke tellen van de stembiljetten?	Ja	

		Nee >>	Wanneer gebeurt dat dan? Licht toe!
15.	Wordt er bij het tellen van de stembiljetten geturfd?	Ja	Bijzonderheden:
		Nee	
16.	Wordt er een rekenmachine gebruikt bij het optellen?	Ja	
		Nee	
17.	Als het totaal aantal uitgebrachte stemmen niet overeenkomt met het aantal toegelaten kiezers, hoe vaak worden de uitgebrachte stemmen dan opnieuw geteld?		

18.	Vindt het opnieuw tellen (elke keer) op dezelfde wijze plaats?	Ja	
		Nee	
19.	Wordt er net zo lang geteld totdat er 2 x dezelfde uitkomst is?	Ja	
		Nee >>	Wat doet het stembureau dan? Licht toe!
20.	Vindt er voorafgaand aan of tijdens het opnieuw tellen overleg plaats met de contactpersoon verkiezingen van de gemeente?	Ja	
		Nee >>	Wat doet het stembureau dan? Licht toe!

Fase 5: Afronding

21.	Is de deur van het stemlokaal open/is het stemlokaal tijdens de stemopneming vrij toegankelijk voor belangstellenden?	Ja	
		Nee	
22.	Zijn er kiezers aanwezig bij de stemopneming? Toelichting: Onder kiezers wordt iedereen verstaan die geen lid is van het stembureau. Uzelf behoort ook niet tot de kiezers.	Ja	
		Nee (Ga naar vraag 23)	
22_1.	Leest de stembureauvoorzitter de resultaten van de stemopneming voor?	Ja	
		Nee	Licht toe!
22_2.	Stelt de stembureauvoorzitter de aanwezige kiezers in de gelegenheid bezwaar in te brengen?	Ja	
		Nee >> (Ga naar vraag 23)	Wat gebeurt er dan? Licht toe!
22_3.	Wordt dit bezwaar genoteerd in het proces-verbaal? Toelichting: Het proces-verbaal is het formulier waarop de onder meer de uitslag van de stemopneming officieel wordt vastgelegd. Dit formulier is de basis voor de verkiezingsuitslag van het stembureau.	Ja	
		Nee >>	Wat gebeurt er dan? Licht toe!
23.	Ondertekenen alle aanwezige stembureauleden het proces-verbaal?	Ja	Licht toe!

		Nee	Wat gebeurt er dan? Licht toe!
--	--	------------	--------------------------------

Tot slot:

De stemopneming wordt afgerond om: [uur] : [minuten]

Zijn er nog meer vermeldenswaardige zaken die u heeft geconstateerd bij uw observatie op dit stembureau? Vult u dit dan hieronder in.